

LELKIPÁSZTOR

EVANGÉLIKUS LEKÉSZI SZAKFOLYÓIRAT

XXXIX. ÉVF. 5. SZÁM

1964. MÁJUS

TARTALOMJEGYZÉK

CSENDEN ISTEN ELŐTT

Az elrontott ízlésű gyülekezetek (Káldy Zoltán) — — — — 257

TANULMÁNYOK

„Élet és béke” (Dr. Nagy Gyula) — — — — — — — — 265

Egyházunk és az 1918—19-es forradalmak (Dr. Ottlyk Ernő) — 289

SZEMLE

Niemöller Bultmannról (Benzur László) — — — — — 302

Rövid meditáció ekléziabeli örökségünkről (— barcza —) — 303

HALOTTAINK

Bartos Pál (Koszorús Oszkár) — — — — — — — — 305

Smid István (Csákó Gyula) — — — — — — — — 307

AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

Szentháromság u. 6. vas. (Groó Gyula) — — — — — — — 308

Szentháromság u. 7. vas. (O. E.) — — — — — — — 310

Szentháromság u. 8. vas. (Kelet-Békési Munkaközösség) — — 313

Szentháromság u. 9. vas. (Bodrog Miklós) — — — — — 316

Szentháromság u. 10. vas. (Veszprémi Munkaközösség) — — 319

Szentháromság u. 11. vas. (Veszprémi Munkaközösség) — 320

Az alapigék fordítása (Bodrog Miklós) borítólapon

Címlapon:

BETHÁNIAI UTCA

Bibliai fénykép

LELKIPÁSZTOR

Főszerkesztő: Dr. Pálffy Miklós

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. Ottlyk Ernő

A szerkesztés munkájában szerkesztő bizottság vesz részt

Előfizetési ár: havi 12,— forint, félévre 72,— forint, egy évre 144,— forint

Csekk számla: Lelkipásztor Kiadóhivatala, Budapest 220 507

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VIII., Puskin u. 12.

Telefon: 142—074

Kiadja az Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály

64.1753/2 — Zrínyi Nyomda, Budapest. Felelős vezető: Bolgár Imre igazgató

Index szám: 26451

Csendben Isten előtt

Az elrontott ízlésű gyülekezetek

Egyik gyülekezetünkbe új lelkész került. Teológiailag jól képzett, gyülekezetéért áldozatosan munkálkodó ember, aki Krisztushoz való hűségében végig tusakodta önmagában az új magyar világban élő egyházunk szolgálatának tartalmát, irányát és módját. Átfogó teológiai szemlélet és népünk iránti szeretete segíti abban, hogy járja egyházunk útját azok között a történelmi körülmények között amelyekben egyházunk végzi szolgálatát. Semmilyen vonatkozásban nem szereti a túlzásokat, inkább a józanság és higgadság jellemzi. Igehirdetéseiben a textusokból folyólag nemcsak az „egyéni” keresztyénség területén szokott mozogni, hanem igyekszik feleletet adni azokra a kérdésekre amelyeket maga az élet ad fel a keresztyén igehirdetőknek nemcsak Keleten, hanem Nyugaton is. Szól ennek kapcsán arról is, hogy mi az egyház feladata és küldetése azoknak a problémáknak megoldásában, amelyekkel a ma élő emberiség küszködik.

Ez a lelkésztársam — új gyülekezetében való hosszabb szolgálat után — így fakadt ki: „Gyülekezetemben egy sereg ember van, aki ezt mondja: »Nekem Jézusom van és más nem érdekel!« Ezek az emberek addig figyelnek az igehirdetésre — folytatta —, amíg bűnbocsánatról, megtérésről, örök életről van szó, de mihelyt arról beszélek, hogy mit jelent bűnbocsánatból *élni* az emberek között, milyen kötelezések folynak abból az emberek és az egész emberiség iránt, akkor máris szétszóródik tekintetük és nem figyelnek reám. Az a szomorú, hogy ez még a gyülekezetbe járó fiatal gyülekezeti tagokra is jellemző”.

Mivel gyülekezeteink túlnyomó többségére ez a kép egyáltalában nem illik — bár van néhány ilyen jellegű gyülekezetünk is —, próbáltam megvizsgálni: mi lehet az oka ennek az egyoldalúságnak, beszűkülésnek és elfogultságnak? Hogy lehet az, hogy azok az emberek, akik azt mondják, hogy „Jézusuk van”, nem akarnak *Jézus útján*, tehát az *irgalmasság, a segítség, a békesség, a szeretet* konkrét gyakorlásának útján járni? Miért nem akarnak hallani arról, ami az evangélium meghallásából éppen a mi időnkben „következik”? Ha már kimondják a nagy

mondatot: „nekem Jézusom van”, miért nem mondják ki a másik mondatot is: „Nekem felebarátom van!”? És miért süket a fülük, ha az igehirdetés a felebarát iránti diakóniáról szól, vagy a népek együttélésének és békéjének kérdéséről?

Kérdéseim és vizsgálódásaim során egyre világosabb lett előttem, hogy itt egy *elrontott ízlésű gyülekezet*ről van szó. Ha egy gyülekezetnek Isten törvényéből és evangéliumából csak *egy bizonyos rész* kell, akkor annak a gyülekezetnek rossz az ízlése. Az a gyülekezet „válogatós”. De nemcsak egyszerűen „válogatós”, hanem sokkal inkább „*rajongó*”, mert *egyoldalúan* hallgatja az igét és csak azt akarja „meghallani”, ami az ő kialakított nézetét vagy álláspontját alátámasztja. Vagyis lényegében nem az evangélium van a gyülekezet felett, *hanem a gyülekezet van az evangélium felett*. A gyülekezet „hatalmába vette az evangéliumot”. Ez azonban már nem pusztán „*elrontott ízlés*”, *hanem hamis hit*. *Tévhit!* Végeredményben az adott esetben nem „*elrontott ízlésű*”, hanem „*elrontott hitű*” gyülekezet-ről van szó.

A gondolat-sorban azonban itt nem állhatunk meg. Azt a kérdést kell feltennünk, hogy *miként jutott a gyülekezet idáig?* Ha a gyülekezet múltját vizsgáljuk, kiderül, hogy nagyobbrészt olyan *lelkészek* hirdették az igét és az ifjúság között olyan ifjúsági vezetők forgolódtak, akik *maguk is megcsonkítottan hirdették Isten törvényét és evangéliumát*, azt sokszor ferdén értelmezték és *egyoldalúan domborítottak ki abból egyes igéket*. Vagyis ők maguk is áldozatul estek a *rajongásnak*. Igehirdetéseikbe „nem fért bele” az egyház diakóniai szolgálatának prédikálása, általában a hit „*etikai vetületé*”-nek hangsúlyozása.

Itt tűnik ki, hogy végeredményben a lelkészek és munkatársaik „*lelki képe*” maradt rajta a gyülekezetben. Ezért nem figyel a gyülekezet jelentős része az igehirdetés minden részére, hanem csak arra, amely a lelki élet „*belső kör*”-ét érinti.

Utalnunk kell arra is, hogy az említett gyülekezetben kívül, más gyülekezetben másfajta „*rajongás*” rontja a gyülekezet ízlését és hitét. Van egynéhány lelkészünk, aki abból a kétségtelen tényből kiindulva, hogy az Újszövetségben úgy áll előttünk az ember, mint aki „*testből, lélekből és szellemből*” (szoma, pszüché, pneuma) áll, *szinte egyébről sem tud beszélni, mint erről állandóan kiemelve*, hogy „*milyen rossz a magyar szövegű Biblia, amely ezt a különbségtevést nem tünteti fel*”. Ugyanezek a lelkészek azt is igyekeznek elhitetni a gyülekezet tagjaival, hogy az „*igazi hívőség*” az, amit ők képviselnek, nemcsak az ember hármasságának tagozódása, hanem minden más tekin-

tetben is. De olyan lelkészünk is van, aki (vagy akik), *rajongását* általánosságban ennek az igének a kapcsán juttatja kifejezésre: „Ne szeressétek a világot!” (1 Ján 2,15). Az ilyen típusú lelkészek gyülekezetében aztán a „világ” mindig egyenlő a „Sátán”-nal, a bűnnel, a sötéttséggel és a romlással, úgyhogy ha egy másik igehirdető ebben a gyülekezetben a Biblia egészséges tanítását adja a „világ”-ról, még azt is megkérdőjelezi, hogy az illető lelkész egyáltalában „hivő-e”. Csak sajnálni lehet az ilyen elrontott ízlésű és elrontott hitű gyülekezeteket!

De megelégedhetünk-e ezzel a sajnálattal? Lehet-e a kérdést elintézni azzal, hogy „mindig voltak különböző kegyességi típusokhoz tartozó lelkészek és azok valamilyen formában rányomták bélyegüket a maguk gyülekezetére”? Lehet-e megengedni, hogy egyik-másik lelkész úgyannyira „magáénak” tartja a gyülekezetet, hogy mintegy „ragadományként” bánik vele? Egyáltalában meg lehet-e engedni, hogy egy lelkész abban a gyülekezetben ahová az egyházvezetésnek, közelebbről a püspöknek a hozzájárulásával került, azt prédikáljon, amit akar?

A keresztyén teológia kötöttsége és „egyházias” jellege

Tudunk arról, hogy a „teológia” és „teológus” szót nem a keresztyén egyház találta ki és vezette be, hanem a feljegyzések szerint az már szerepelt a régi görögöknél is. A görögök azokat nevezték „teológusok”-nak, akik a különböző istenekről szóló mondákat és mítoszokat leírták. Természetesen ezek a „teológusok” egyéni ízlésük és tehetségük szerint az istenről szóló mítoszokat ki is színezhették, azokhoz hozzá is „költöttek”, mivel nem volt olyan testület vagy közösség amelynek nevében beszéltek volna, és amely „ellenőrizte” volna őket. Egyes tudósok szerint a régi görögöknél a „teológus” és „költő” kifejezések egymást kiegészítő, sőt értelmező fogalmak voltak.

A keresztyén egyházon belül azonban a teológus nem az „istenekről szóló mítoszok”-kal foglalkozik, amelyeket emberek találnak ki, *hanem azzal a keresztyén tanítással, amelynek forrása és tárgya az Isten kinyilatkoztatása, még közelebbről a Jézus Krisztusban történt kinyilatkoztatás.* A kinyilatkoztatást pedig azért adja az Isten az embernek, hogy *megismerje őt a maga valóságában.* Így a keresztyén teológia olyan tudomány, amely Isten kinyilatkoztatásán alapul és amely segít abban, hogy Isten igaz ismeretére jussunk a Szentlélek vezetése alatt. Ennek következtében az a teológus, aki a teológiával foglalkozik *nem támaszkodhatik „sugallatai”-ra (mint a költők!), sem*

szubjektív érzéseire, hanem kötve van az Isten kinyilatkoztatásához. Ez a kinyilatkoztatás pedig számunkra a Szentírásban van adva. *Egyedül a Szentírás tanúskodik Istennek arról a cselekvéséről, amely Jézus Krisztusban ment végbe.*

Mindebből következik, hogy a teológus, amikor prédikál, a Szentíráshoz van kötve. Éspedig a teljes Szentíráshoz. Annak bármelyik részét nem veszi figyelembe vagy bármelyik részét úgy domborítja ki, hogy ezáltal a Szentírás „össz-mondanivalója” kárt szenved, akkor máris a „maga útján jár”. A „magunk útján” pedig azt fogadjuk el a Szentírásból, ami megegyezik fel-fogásunkkal és így válogatunk az egyes szakaszok között: a „kedvünkre valók”-at kiemeljük, másokat elhanyagolunk és mellőzünk. Ezzel a magatartással előidézhetjük azt, hogy egy olyan Jézust prédikálunk, akit mi magunk alkotunk és nem azt, aki kinyilatkoztatta magát nekünk. Ebből viszont az következhetik, hogy egy gyülekezet ugyan azt vallja, hogy „Jézusom van”, mégis helytelen úton jár, mert hite nem mindenestül arra a Krisztusra irányul, aki egész életművében megmutatta magát nekünk, hanem arra, akit átformált a maga tetszése szerint. Ez a folyamat azonban már a mítosz-alkotás körébe esik. Bizonyos legrosszabb esetekben a „keresztyén” igehirdetés lehet a mítosz-költés egyik formája. Ez azonban már visszakanyarodást jelent a régi görög „teológus”-okhoz.

Ha eszmélkedéseink során idáig eljutunk, nem szabad valamiről elfeledkeznünk. Nevezetesen arról, hogy amíg a régi görögöknél a „teológusok” egyes költők és filozófusok „isteneikről szóló mítoszai”-val foglalkoztak — tehát azok „magán-véleményével” (hiszen a költők mögött nem volt olyan közösség, amely az „egyház”-hoz volt hasonló!) — addig a keresztyénségben maga az egyház tanít és a teológia ennek a tanításnak a szolgálatában áll. Ezért szoktuk hangsúlyozni, hogy a keresztyén teológiát nem lehet elválasztani az egyháztól. Ezért van a keresztyén teológiának „egyházias” jellege.

Ha egy tudós keresztyén teológus munkája közben nem tartja a legszorosabb kapcsolatot az egyházzal, hanem teljesen függetlenül attól egyéni utakon jár, munkája többé már nem „keresztyén teológia”, hanem a vallástudománynak valamelyik ága. Ez a munka természetesen lehet nagyon tiszteletre méltó, csak éppen nem „keresztyén teológia”. Ugyanígy, ha egy keresztyén igehirdető függetleníti magát az egyház tanításától és elindul a szubjektivizmus útján, mondhat ugyan „ragyogó prédikáció”-kat, amelyek lehetnek az emberi szellem szép termékei, de igehirdetései nem tartoznak a keresztyén teológia körébe.

Arra is figyelniünk kell, hogy az Egyház a történelem folyamán egyházakra, „felekezetekre” tagolódott, azért a teológiának is van mindig „felekezeti” jellege. Az is magától értetődő, hogy a teológusoknak, illetőleg igehirdetőknek szem előtt kell tartaniuk saját felekezetük tanítását is, hiszen ennek a teológiának művelésére „küldettek” ki.

Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy a keresztyén teológia művelőinek ne kellene a „keresztyén tanítást” *állandóan hozzámérni a Szentíráshoz*, mint az isteni kinyilatkoztatást tartalmazó könyvhöz, a végső zsinórmértékhez. Ha a „hozzámérésnél” a keresztyén tanításban eltérés mutatkozik, akkor mindig a Szentírás a döntő. De még ebben az esetben is kötelező a „jobbat” felismerő számára az, amit Pál apostol mond a korintusbelieknek: „A próféták pedig ketten vagy hárman beszéljenek és a többiek *ítéljék meg*” (1 Kor. 14,29). Tehát a korábbi keresztyén tanítás „korrigálása” nem tartozhatik az *egyéni*eskedés területére, hanem annak „megítélése” a keresztyén közösség vagyis az egyház dolga. Ez óvja meg az egyházat attól, hogy egyes teológusok szubjektívizmusa — a „lelkiismereti szabadság” és a „belső függetlenség” égisze alatt — *tévutakra* vezesse.

A „nyilvános tanítás”

Az Ágostai Hitvallás XIV. cikke így hangzik: „Az egyházi rendről azt tanítják, hogy az egyházban csak az *tanítson nyilvánosan* és szolgálta ki a szentségeket, akit arra szabályszerűen meghívtak” (rite vocatus!).

A „szabályszerű meghívás” egyik előfeltétele kétségtelen az, hogy a meghívandót megvizsgáljuk tanultsága, képzettsége és erkölcsi feddhetetlensége tekintetében.

Luther már 1527-ben úgy rendelkezik, hogy mielőtt egy gyülekezet valakit meghív, az illetőt be kell mutatni a „*superat-tendens*”-nek. Ez vizsgálja meg az alkalmatosságát. Ennek alapján alakult ki a protestáns egyházakban az a rend, hogy ha valamelyik gyülekezet valakit szolgálatra akart meghívni, a *felsőbb egyházi hatóságoknak meg kellett vizsgálniuk a jelöltet teológiai képzettség tekintetében*. Ez már maga is igazolja, hogy még a „liberális”-nak mondott protestáns egyházakban sem taníthattak a lelkészek a gyülekezetekben az „*egyház*” tanításától eltérően.

Ha valaki csak egy-két családtagot tanít, (a „tanítás”-on sohasem egyszerűen bizonyos „tan”-ok továbbadását értjük, hanem az evangélium „tisztán és igazán” való hirdetését!), az

egyháznak valamivel kisebb a felelőssége, mint akkor, amikor valaki „nyilvánosan tanít”. A „nyilvános tanításért”, tehát a gyülekezetben és általában az egész egyházban való tanításért, az egész egyház felelős. Hiszen a „nyilvános tanítás” nem egyszerűen egy vagy másik lelkész „bizonyoságtétele”, hanem az egész egyházé. Ha a magyarországi evangélikus egyházban egy lelkész valamelyik gyülekezet szabályszerűen meghívta — (ebben a „szabályszerűségben” benne kell lennie a felsőbb egyházi hatóság hozzájárulásának is!) — és az a lelkész a gyülekezetben „nyilvánosan tanít”, az ő evangéliumhirdetéséért mindannyian felelősséggel tartozunk. Vagyis felelősséggel tartozik érte az egész magyarországi evangélikus egyház. De különösképpen is felelősséggel tartoznak érte azok, akik az egyházban szolgálnak: lelkészek, presbiterek. Hangsúlyos a felelőssége a felsőbb egyházi hatóságnak. Éppen ezért egyetlen lelkész sem intézheti el saját magára vonatkozólag az evangéliumhirdetés kérdését azal, hogy ő „felel a saját lelkiismerete előtt”. Tudjuk nagyon jól, hogy a „lelkiismeret” érzékenysége nagyon is különböző lehet attól függően, hogy mennyire van „kötve az igéhez.” De még az „igéhez kötött lelkiismeret”-re való hivatkozás sem elég minden esetben, hanem szükséges az, amit fentebb így idéztünk Pál apostoltól; „a többiek ítélik meg!” A „nyilvános tanítás” esetében pedig ezek a „többiek”: a magyarországi evangélikus egyház, illetőleg az egyház által erre a szolgálatra elhívott testület vagy hatóság.

Gyakorlatilag mindez azt jelenti, ha egy gyülekezet azt állítja, hogy neki „Jézusa van és más nem érdekli”, vagy ha egy másik gyülekezet lényegében hidegháborút folytat a „világ”-gal János apostolra hivatkozással („ne szeressétek a világot,”) vagy ha egy gyülekezetet egyáltalában nem érdekli az egyház diakóniai szolgálata az emberiség mai kérdéseiben, vagy ha egy negyedik gyülekezet a legfontosabb ügynek az ember „szoma, pszüché, pneuma” részekre tagoltságát tartja (egy se reg törvényeskedéssel együtt) — akkor ott a magyarországi evangélikus egyháznak kötelessége utánanézni: *milyen tartalommal folyik ezekben a gyülekezetekben a „nyilvános tanítás”*. Egy-egy gyülekezet téves úton járása kihat a másik gyülekezetre is, sőt az egész egyházra is.

„Irányított igehirdetés”

Hangsúlyozni szeretném, hogy a fentebb elmondottak semmiképpen nem jelentik azt, hogy a magyarországi evangélikus

egyházban bárki is — esetleg a felsőbb egyházi hatóság — valamiféle „irányított” teológiai munkát és „irányított” igehirdetési szolgálatot kívánna. Tisztában kell lennünk azzal, hogy a Léleknek vannak „kegyelmi ajándékai” és ezek a karizmák bizonyos tekintetben színezik a lelkész evangéliumhirdetéseit is. Azt is számba kell vennünk, hogy a lelkészeknek más és más a „teológiai neveltség”-e, vagyis különböző teológiai hatásokat kaptak különböző professzoroktól és olvasmányaik során. Nem lehet egyszerűen figyelmen kívül hagyni a lelkészek „természeti adottság”-ait, „alkat”-át és vérmérsékletét, sem, mert ezek is hatnak — akár akarjuk, akár nem — az igehirdetésre. Ezekből a tényezőkből adódó *színeket* nyitott szívvel kell elfogadnunk egyházunkban. Ezek a „színek” nem jelentenek szegényedést, sokkal inkább „gazdagságot”.

Ezek a „színek” még nem viszik félre a „nyilvános tanítást”. Azonban nagyon vigyáznunk kell a következőkre: Sohasem szabad elfeledkeznünk arról, hogy az evangélium hirdetése közben mindannyiunkat fenyegethet az *a kísértés, hogy tévútra kerülünk*. Ezért újra és újra vizsgálat tárgyává kell tennünk, hogy amit prédikálunk, az valóban az evangélium „tisztán és igazán” való hirdetése? Nem lettünk szubjektivizmusunk foglyává? Valóban a *teljes* Szentírást prédikáljuk? Valóban tudatosan törekszünk arra, hogy *Jézust* olyannak hirdessük, amilyennek megmutatta magát nekünk? Valóban nem folytatunk „hidegháborút” a „világ” ellen? Nem emelünk ki egyes igéket úgy a Szentírásból, hogy ezáltal lényegében meghamisítjuk az evangéliumhirdetést? Hirdetjük-e az etikai vetületet: szeretet, a béke, az emberek együttélésének kötelezését?

Fel kell vetnünk újra és újra, hogy amit sokszor egyszerűen „szín”-nek mondunk, az már nem „szektás vonás”-e? Aki Jézusról csak azt hirdeti, hogy „bűnbocsánatot adott”, *de nem hirdeti, hogy „békességszerzésre” is küldte tanítványait, és az irgalmas samaritánusról szóló példázatával az irgalmasság mai aktuális cselekedeteire (a háború legyőzésére, a faji kérdés megoldására, az éhség megszüntetésére stb.) hívta el az övéit, az már nem egyszerűen más „színű”, hanem „szektás”.*

Arra is nagyon kell egyházunkban mindenkinek vigyáznia, hogy a Szentlélek „kegyelmi ajándékai”-t ne akarja szembeállítani a *teológiai készséggel*. Nem lehet a legkomolyabb teológiai felkészültség szükségességét elmellőzni a „Szentlélek ajándékai”-ra való hivatkozással. A *Szentlélek ugyanis éppen a teológiai munkát mindig felhasználta az egyház építésére.*

Természetesen senki sem vonhatja ki magát magyarországi

evangélikus egyházunkban abból a teológiai eszmélkedésből és annak gyümölcseiből, amely egyházunkban éppen az utolsó másfél évtizedben folyt és még most is folyik. Ez a teológiai munka arra irányult, hogy felismerjük: hogyan kell betöltenie egyházunknak szolgálatát az épülő szocializmusban. Idevonatkozó munkánknak szép eredményei vannak, amelyek nem „új” tanítások, de igenis a Szentírásnak és hitvallási iratainknak teljesebb megértésen alapulnak. Aki magyarországi evangélikus egyházunkban „nyilvánosan tanít”, ezeket a felismeréseket nem mellőzheti. Azt is tudni kell, hogy öncélú teológiai munkára nincs szükségünk, hanem csak olyanra, amely segít bennünket, hogy utunkat helyesen járjuk.

Nem kívánunk tekintélyekkel sem megoldani teológiai kérdéseket. „Parancsolgatással” felmentenénk a lelkészeket az egyéni felelősség és az egyéni „tusakodás” alól. De azt mindenkítől elvárjuk, hogy a teljes Szentírás alapján és Isten törvényétől és az evangéliumtól megvilágosított értelem felhasználásával munkálkodjék azért, hogy egyházunk szolgálatát jól töltsse be az új magyar világban. Világosan megmondjuk azt is, hogy aki „visszafelé húz”, az rossz teológus és rossz igehirdető.

Vigyáznunk kell arra is, hogy ugyanakkor, amikor egyesek védekeznek az „irányítás” ellen, ugyanakkor be ne hódoljanak nyugati polgári teológusoknak, aki teológiájukban hordozzák a „nyugati világszemléletet”. Akik ilyen külföldi teológusok „irányítását” magukra nézve elfogadják észre sem veszik, hogy a nyugati kapitalista valóság relációit vetítik rá a magyar valóságra. Az is hibás szempont, amikor egy-egy harmad- vagy negyedrendű külföldi teológus hangja súlyosabb egyes lelkészeknél, mint egy teológiai professzoré itthon. Azt nem lehet gyakorolni, hogy miközben idehaza „irányítás-mentes” teológiát kérnek többen, ugyanakkor irányítottatják magukat máshonnan. Egyetlen magyarországi evangélikus lelkészből sem hiányozhat az élő magyar teológia iránti szeretet, az eleven odafigyelés erre a teológiára. (Ez nem jelenti a külföldi teológiai irodalom mellőzését.)

Így jutottunk el oda, hogy „az elrontott ízlésű gyülekezetek” problémája felvetette a lelkészek teológiai munkájának és igehirdetésének kérdését. Nekünk kell erősebbeknek lennünk a teológiai munkában és a lelkészeknek kell világosabban látniuk egyházunk útját, akkor a gyülekezetek is előbbre jutnak.

Káldy Zoltán

Tanulmányok

„Élet és béke”

— A II. Keresztyén Béke-világkonferencia központi témájának és a keresztyének békeszolgálata

A Prágában június 28. július 3. között tartandó II. Keresztyén Béke-világkonferencia tanácskozásai egy öszövetségi prófétai ige megvilágításában állnak: *Szövetségem béke és élet. Mal 2,5.*

A Prágai Keresztyén Békekonferencia vezetői egy évvel ez-előtt Prágában azért választották ezt a prófétai igét a békevilág-gyűlés központi témájául, mert benne megtalálták „munkánk elő-feltételét: azt, ami összeköt bennünket és irányt mutat minden fáradozásunknak” (J. L. Hromádka).

Már az elindulásnál tisztában kell tehát lennünk azzal, hogy amikor a malakiási ige alapján a Szentírás életről és békéről szóló üzenetével foglalkozunk, ezt nem időtlenül és nem történeti formában akarjuk tenni (egyébként egyetlen igazi igehirdetés és teológiai tétel sem időtlen, hanem mindig az ember és kora konkrét kérdéseire adott felelet), hanem a világnak és a benne élő keresztyénségnek meghatározott történeti helyzetében kell feladatunkat végeznünk. Azt vizsgáljuk: *mit jelent Istennek életére és békére irányuló szövetsége, kinyilatkoztatott akarata ma, az atomháború halálos fenyegetésében élő emberiség számára, és milyen feladatokat ró ez a világ keresztyénségére a gondolkodás, megszólalás és cselekvés területén?*

Munkánkat három, egymást követő lépésben végezzük. Előszőr *az alapokig* próbálunk leásni: mit találunk a Szentírásban az életről és a békéről mint Isten kegyelmes szövetsége ajándékairól az ember számára? Közlebbbről ez azt a feladatot foglalja magában, hogy a malakiási alaptextust a teljes igei összefüggésben kell elhelyeznünk, a szövetség—élet—béke bibliai-teológiai jelentését kell feltárnunk!

A második lépés annak a megvizsgálása, hogy a Szentírás történelmi üzenetéből ma, az atomkorszak fényében és fenyegető veszedelmeinek árnyékában, milyen *igazságok* állnak különös erővel élénk. Ez másképpen a rendszeres-teológiai kifejtés fontos feladata: mit mond, mit tanít ma a keresztyénség az életről és a békéről mint Isten ajándékáról és akaratáról, a bűn és halál félelmes mai megjelenési formáival szemben?

Az első két lépésből elkerülhetetlenül következnie kell a harmadiknak: ezek után *mi a teendők*, milyen konkrét célok és ezek elérésére milyen gyakorlati lehetőségek állnak ma a világ keresztyénsége és a keresztyén hívő emberek előtt, amikor Jézus útját járva a békesség-szerzés szolgálatát végzik világunkban?

I.

BIBLIAI ALAPVETÉS SZÖVETSÉG, ÉLET ÉS BÉKE A SZENTÍRÁSBAN

A szövetség, az élet és a béke — a malakiási igehely három döntő fogalma — a Szentírásban *a legszorosabban összefügg egymással*. Isten szövetsége az a végső, hordozó *alap*, amelyre Isten konkrét cselekvése a történelemben ráépül. Az élet és a béke viszont — más-más oldalról — azt fejezik ki, mit akar adni Isten a szövetség keretében az egész embervilágnak. Ezekben jelenik meg tehát előttünk Isten kegyelmes szövetségének *tartalma*.

1. A szövetség: Isten kegyelmes akarata Izrael és az embervilág iránt

a) A „börít” az *Ószövetségben* kétoldalú, mindkét fél jogait és kötelességeit szabályozó jogi szövetség. Egyúttal „a legjelentősebb és legtermékenyebb teológiai fogalom, amelyet az Ószövetség kibontakoztat” (*Quell, Kittel II,111*).

Kevésbé fontos itt számunkra a „szövetség” *emberi-jogi ak-tusa*, amely Izrael népe egész magán-, gazdasági és társadalmi életét átszötte. Ez volt az emberi közösségek egyik fő összekovácsoló ereje: embert emberrel, nemzetséget nemzetséggel, törzset törzssel olyan közösségbe forrasztott össze, amely a legerősebb emberi közösségnek, a családi és vérrokonságnak a mása. A jogi szövetségekötés rendszerint vérrel megpecsételt rítusa a szerződő feleket „vértestvérekké” tette és a teljes közösség állapotát (sálóm — béke) hozta létre köztük (Dávid és Jonatán szövetsége, Jákob és Lábán szövetségekötése).

Az igazán jelentős azonban a „*teológiai szövetség*”. Ennél Isten az egyik, mégpedig a kezdeményező fél. Mivel a szövetséges feleket kölcsönösen köti a feltétlen szövetségi hűség (cheszed), azért itt Isten maga is megköti magát: hozzáköti akaratát a szövetségnek általa kinyilvánított rendjéhez. Ennek rendkívül nagy jelentősége pedig abban van, hogy „Isten cselekvése nem kiszámíthatatlan többé, hanem pontosan megjelölt és az ember felfogóképességével megközelíthető célja van. Ez elúzi a vallásból a bénító rettegést, az Istentől való félelmet mint tanácstalan remegést a parancsoló hatalom előtt, a borzadást ismeretlen erőktől és hatásoktól; merészen kifejezve — ez az evangélium alapja” (*Quell, Kittel II,126*).

b) A Szentírás Isten szövetségkötéseinek egész soráról beszél, melyeknek köre Ábrahám után egyre tágul, végül Jézus Krisztusban minden népre és minden emberre kiterjed. Ezek az isteni szövetségkötések a következők: 1. A Noé-szövetség, Gen 8,21—9,17: Isten kegyelmesen arra kötelezi magát, hogy többé nem pusztítja el özönvízzel az emberiség életét, „örök időkre szóló szövetséget szerez maga között és minden élő között. 2. Ábrahám szövetsége, Gen 15,7—21; 17,3—14: Isten megszámlálhatatlanul sok utódot ígér Ábrahámnak, Kánaán földjével együtt. 3. A Sínai-szövetség, Ex 19—24: Isten a „saját népéül” választja ki Izraelt, ez viszont kötelezi magát a Jahvéhoz való hűségre és törvénye megtartására. Ezt a szövetséget háromszor erősítette meg Izrael népe: Józsué alatt (Józs 24), Jósiás király idején (2 Kir 22—23) és Esdrás korában (Neh 8—10; Esdr 10,3). 4. Az „új szövetség”, Isten univerzális kegyelmi szövetsége Jézus Krisztusban, Jer 31,31kk; Mt 26,26kk par; 2 Kor 3 és Gal 3, Zsidókhoz írt lev.

c) A szövetség-gondolat jelentette sokáig azt a keretet, amelyben Izrael népe Isten iránti hitét és szövetségi hűségét élte, Isten hozzá lehajlását, szeretetét felfogta és szívébe zárta. A szövetség jogi kerete azonban idővel alkalmatlanná is vált arra, hogy Isten kegyelmes szeretetét megfelelően kifejezze. Isten irgalmas szeretete áttöri a jogi szövetségi szerződés kötelezettségeit: ezek csak a másik szerződő fél szerződésszegéséig voltak érvényben. Isten azonban Izrael hűtlensége ellenére, tehát a jogi kötelezettség megszűnése után is megmaradt a szövetségi hűség (cheszed) mellett. Ez már a jogi keretek széttörése! A prófétáknál ezért megindul az átalakulás: Hóseás a szövetségkötés helyett már a házasság bensőségesebb képét találja alkalmasabbnak Isten és népe viszonyára, Ámós kétségbe vonja Izrael szövetségi kiválasztottságát, Jeremiás pedig új, „szívbeírt szövetségről” beszél, amely egyoldalú kegyelmi jellege miatt valójában már nem is jogi értelemben vett szövetség!

d) Az Újszövetségben a „szövetség” teológiai jelentése két döntő változást mutat. Egyrészt a köre kitágul: Isten szövetsége minden népre, minden emberre, az egész emberiségre kiterjed. Másrészt — a „diathéké” szó görög jelentésének megfelelően — kétoldalú jogi szerződésből átalakul egyoldalú isteni aktussá, mégpedig Isten kegyelmes, szabadító akaratának kinyilvánításává (a „diathéké” ugyanis a görög nyelvben leggyakrabban végrendeletet jelent, ritkábban pedig olyan rendelkezést, szerződést, amelyben az egyik fél kijelent valamit, a másik fél pedig ezt elfogadja).

Bár a szövetség-gondolat Pál apostolnál és különösen a Zsidókhoz írt levélben fontos szerepet játszik, a legfontosabb újszövetségi hely itt Jézus úrvacsorai ígéje „az új szövetség véréből”. Jézus a próféták közül Jeremiást idézi a legtöbbször. Kétségtelennek látszik, hogy ez az ige is Jer 31,31kk „új szövetség” — ígéretéhez kapcsolódik. Az Úr ennek a próféciónak messiási beteljesedését hirdette itt megváltó halálában.

Az „új szövetség” tehát Isten végleges, kegyelmi élet- és üdvösség-rendjének szuverén kinyilatkoztatása az embervilágnak, mégpedig történeti módon, Jézus Krisztusban. Ezáltal rendezi Isten véglegesen maga és az emberiség viszonyát (Behm, Kittel II,137). Ennek az új, végleges isteni rendnek alapja a bűnbocsánat, kinyilatkoztatója Jézus Krisztus, hatóköre az egész emberiség, valósulása az egyház élete a világban és beteljesülése Isten országa eljövetele.

2. Az élet: a legfőbb isteni ajándék

a) A Szentírástól távol áll a földi élet lebecsülése és a másvilági élet egyoldalú előtérbe állítása, a földi élet rovására. Aki ezt nem veszi figyelembe, nem ismeri a Biblia üzenetét az életről.

Az ószövetségi kegyes számára ez a földi élet — a maga időiségében és korlátozottságában is — Isten legnagyobb ajándéka, Deut 30,15; Jób 2,4; Péld 3,2 stb. Aki az élet ellen támad, Isten ellen támad, Gen 4,10; Ex 20,13. Sőt az Újszövetségben is találkozunk a földi életnek ezzel az értékelésével, Mk 8,36 par (a „psyché” itt az életet jelenti!). Csak így értjük meg Jézus haragját és szomorúságát az életet pusztító betegség, szenvedés és halál láttán, és csodatételeit a betegségek és a testi halál legyőzésére.

A halál és birodalma az ószövetségi kinyilatkoztatás kezdeti fokán még Isten hatalmi körén kívül áll. Az élet véget ér a földi halállal. A halottakra Isten nem emlékszik; azok „elszakasztattak kezdetől”, Zsolt 88,6. A halálban éppen az a legfélelmesebb az ószövetségi hívő számára, hogy ott megszűnik az Istennel való kapcsolat. Csak fokozatosan töri át ezt a vigasztalan sötétséget a kinyilatkoztatás fénye vonatkozólag, hogy Isten erősebb a halálnál, és onnan is előhossa az övéit. „Megelevenednek halottaid”, Ezs 26,19. Ezzel együtt megjelenik a bibliai kinyilatkoztatásban annak az életnek a reménysége, amely — a halál legyőzésével — nem ellentéte, hanem ennek a földi életnek a kiteljesedése. Ennek legtisztább igéi kifejezése az Ószövetségben Zsolt 73,23kk. Az egyéni feltámadás-hitet fokozatosan kiteljesíti az a széles körű eszhatológikus reménység, melynek már csupán egy része a halottak feltámadása. Ez 37; Ezs 2; Dán 7,27.

b) Az életnek — a természetes földi életnek és az örök életnek — végtelen értéke a Szentírás számára abból adódik, hogy az élet minden formája Istentől ered, a halál pedig elszakít Istentől. Isten az „élő”, maga az „élet”, Józs 3,10; Jer 10,10; Mt 16,16. Istennek „élete van önmagában”, Jn 5,26. Egyedül az övé a halhatatlanság, 1 Tim 6,16. A földi, természetes élet és a halált legyőző, teljes élet egyaránt a teremtő Isten ajándéka, Gen 2,7; Zsolt 104,29k; Rm 4,17; Csel 17,25.

Természetes, hogy a Biblia számára az ember élete nem üres keret, hanem konkrét tartalma van. Igaz ugyan, hogy az Ószövetség számára már maga a hosszú élet is nagy isteni ajándék, Ex 20,12; de az élet értékes tartalmához hozzátartozik az egészség, a

béke, az öröm és boldogság, és még sok minden más. Már az Ószövetségben megjelenik azonban az a kinyilatkoztatási igazság, hogy az élet kiteljesedését, igazi teljességét az Istennel való életközösség adja. Az Újszövetség újsága ezen a területen a régi szövetség ígéjéhez képest abban mutatkozik meg, hogy — a földi élet értékét, Istentől valóságát nem kisebbitve — az élet igazi teljességét az Istennel való hitbeli, majd örökkévaló közösségben: a természetes élethez viszonyítva az „új életben” és a halált legyőző „örök életben” hirdeti. Ez az „élettel teljes élet” — amely tehát nem széttöri, hanem kitágítja és meggazdagítja a természetes emberi életet — Jézus Krisztusban jelent meg láthatóan ebben a mi világunkban. „Öbenne van az élet”, Jn 1,4; 1 Jn 5,11. Öbenne lesz a mienk ez a teljes, igazi emberi élet, Jn 3,16; 6,48; 10,28; 11,25; 1 Jn 5,12 stb. Az „élet üzenete” annyira a centruma az újszövetségi ígének, hogy Isten ígéjének megjelölése egyenesen az „élet ígéje”, Fil 2,16. Az evangélium pedig végeredményben nem más, mint a jó hír az élet teljességének megjelenéséről Jézus Krisztusban, megváltó halála és feltámadása alapján. Rm 7,2kk; 8,2kk.

c) Az élet elnyerése és megtartása — az életet a fenti teljes értelemben véve — a Szentírás szerint Istenhez való viszonyunkon és embertársaink iránti magatartásunkon fordul meg (ez a kettő nem független egymástól, hanem az első teremti meg a másodikat). Másképpen: az ige szerint az élet útja a hit útja, tehát a szeretet útja is.

Az Ószövetségben ilyen vonatkozásban a természetes, földi életre nagyobb hangsúly esik. Itt az „élet” elsősorban még a hosszú és tartalmas, boldog élet. Ez „annyiban van az ember kezébe adva, hogy hosszú és boldog életet az Isten törvénye vagy a bölcsesség parancsolatai iránti engedelmség útján szerez, viszont engedetlensége halált hoz magával” (Rad, Kittel II, 853). Amikor Deut 30, 15 arról beszél, hogy Isten elénk adta választásra az életet és a halált, vagy amikor a sokat idézett Hab 2, 4 azt hirdeti, hogy az igaz a hite által él, mindkét helyen még a földi élet és a testi halál állnak elénk; ennek a sorsáról pedig az ótestamentumi kinyilatkoztatás szerint az Isten ígéjéhez, törvény-kinyilatkoztatásához való viszonyunk dönt. „Mert... ez az ige a ti életek, és ez ige által hosszabbítjátok meg napjaitokat”, Deut 32, 47, vö. 8, 3. Ne felejtjük el azonban, hogy Isten ószövetségi ígéjének nemcsak a hit parancsa, hanem a felebaráti szeretet parancsolatai is lényeges tartalmát alkotják.

Az Újszövetség üzenete szerint az élet — az igazi és teljes élet — útja az Istennel való közösség a Jézus Krisztusra irányuló hitben. Ez annyira nyilvánvaló, hogy nem kell részleteznünk és bizonyítanunk. De rá kell mutatnunk viszont arra, hogy az élet útján járáshoz lényeges módon hozzátartozik a felebaráti szeretet gyakorlása. Nincs Krisztus-hit tevékeny felebaráti szeretet nélkül, Mt 25,31 kk; és nincs Isten iránti szeretet igazi emberszeretet nélkül, 1 Jn 4, 16 kk. Itt van a gyökere a keresztyének felelős szolgálatának nemcsak az élet evangéliumával, hanem a természetes, földi

élet védelmében és a szenvedés, a földi halál elleni küzdelem minden területén is! „Ahogyan Jézus szembeszállt a halállal és a közelgő halállal (beteggyógyítások), és meg akarta őrizni az életet (Lk 9, 56), ugyanúgy kell az embereknek is őrizniük az életet. Itt van az alapja a keresztyének alapvetően pozitív magatartásának a gyógyítás széles területei iránt” (Rienecker, *Lexikon zur Bibel*, 832), — és tegyük hozzá, az élet és a béke megőrzését szolgáló minden igaz emberi erőfeszítés iránt!

d) Látnunk kell végül azt, hogy az örök élet eszhatológikus reménysége — melynek hitünk számára Krisztus feltámadása a reális alapja — nem elvon az ige és a földi élet mindennapi, aktív szolgálatától, hanem inkább kitarja a szívünket ezek előtt a feladatok előtt. Mert ahol a keresztyén reménység él a szívben, ott nyitottság és bizalom van a jövő iránt (parrésia) és öröm (chara) a gond, halálfélelem helyén (Bultmann, *Kittel II*, 873). Ezek pedig a nyíltszívű, aktív szolgálat ismertetőjelei, Mt 24, 42 kk; Lk 12, 35 kk; 1 Thess 4, 9 kk; 5, 1 kk.

3. A béke: az ember és világ minden irányú, teljes jóléte — üdvö Istén akaratából

A „béke” szó az Ószövetségben egyrészt egészen profán, hétköznapi fogalom, ugyanakkor „koncentráltan vallásos tartalmú kifejezés” is (*Rad, Kittel II*, 400). Teljes értelmét azonban csak az Újszövetségben nyeri el.

a) A béke (sálóm) az Ószövetségben egyike a legszélesebb körű fogalmaknak, mégpedig a mindennapi életben. Ennek érzékeltetésére szolgáljon, hogy míg a profán görög nyelvben a háború ellentéte, a római köznyelvben pedig jogilag rögzített békés állapot (pax — pactum), addig legfontosabb jelentései a hétköznapi életben ezek: 1. jólét, elsősorban anyagi jólét és gazdagság, 2. testi egészség, 3. szerencsés földi élet, 4. a mindezekből származó „belső jólét”, megelégedettség, 5. a nép és társadalom viszonyainak rendezettsége, stabilitása, a nép jóléte, 6. békés viszony a népek között. A békének ez a sokszínű jelentés-skálája csaknem kivétel nélkül együtt cseng a szokásos keleti és bibliai „sálóm!” köszöntésben is.

b) Ugyanakkor a „sálóm” erősen teológiai tartalmú fogalom is, mégpedig két fő vonatkozásban. A „sálóm” minden eddig említett és ezután említendő, sokfelé ágazó tartalma Istén ajándéka, mégpedig Istén szövetségi hűsége alapján elsősorban népe és csak másodlagos értelemben az egyes ember számára. Lev 26, 6; Zsolt 85 stb. Istén maga a béke, Bír 6, 24. Szövetsége Izraeliél a „béke szövetsége”, Ez 24, 25; 37, 26. A „sálóm” teológiai jelentése másfelől abban is egyre tisztábban bontakozik ki, hogy tartalma a nagy prófétáktól kezdve egyre inkább elmélyül és felveszi magába Istén végső, üdvözítő szabadításának a jelentését. A földi béke és az örök béke ígérete együtt hangzik. Majd egészen Istén eszhatológikus szabadításának jelentésével telik meg a prófétai sálóm-ige.

Isten városának, a messiási üdvkorszaknak, a béke és az igazságosság a fő jellemzői. A messiási üdvkorszak királya pedig a „béke fejedelme”. Ezs 2,2kk; 9,5; Jer 4,10; 16,15; 29,11; Ez 34,25kk; 37,26kk; Zak 9,9k.

Rendkívül jellemző azonban, hogy a „sálóm” még ebben a legelmélyültebb teológiai jelentésében sem csupán valamilyen belső, spirituális valóság, hanem kifejezetten szociális fogalom: Isten népének, Isten országának külsőleg és belsőleg egyaránt megnyilvánuló, új világot hozó valósága. A „béke” az Ószövetségben egyáltalán nem fordul elő a „lelki béke” jelentésében: sem az Isten és ember közötti békességet, sem a békesség belső lelkiállapotát nem jelöli meg (Kittel II, 405 és 408).

c) A „béke” jelentése az Újszövetségben még jobban kitágul, s ugyanakkor elnyeri teljes mélységét is, a Jézus Krisztusban megjelent üdvösség jelentésével.

Az Újszövetség béke-fogalma nem a profán görög szóra, hanem egészen az ószövetségi „sálóm” jelentésére épül. Két döntő ponton azonban kiegészül. 1. Felveszi magába — valószínűleg rabbinikus — késői zsidóságbeli forrásokból — az ember és ember közti béke jelentését, a népek békéje mellett, Rm 14, 19; 2 Tim 2, 22. Már a rabbinikus irodalomban nagy szerepet játszik a béke-szerzés egyes emberek között; szinte ugyanazt a szerepet tölti ott be, mint a szeretet parancsa a keresztyénségben (terminusa „ászáh sálóm”, ennek fordítása az „eirénopoiói”). Innen vetődik fény a békesség-szerzés jézusi igéjének hátterére és fontosságára, Mt 5, 9. 2. Ugyancsak ott tűnik fel először, majd az Újtestamentumban is megjelenik néhány fontos helyen az „eiréné” mint béke Isten és az ember között. Krisztus helyreállította a bűn- és törvény-okozta ellenségeskedés helyén a békét Isten és ember, de ember és ember közt is. Ef 2, 14—17. Egyértelműen ezt a békességet jelöli meg Rm 5, 1.

A „béke” fő jelentése azonban világosan az ószövetségi „sálóm” vonal folytatása; az emberi élet teljes, minden irányú egészségét, „üdvét” jelöli meg. Nem más, mint az élet testi-lelki épisége, teljes normalitása, helyreállítása a bűn-okozta romlásból, ahogyan ez az „új teremtésben”, Isten jelenvaló és eljövendő országában megvalósul. Az újszövetségi „eiréné” sem valamilyen belső, lelki békeség csupán (bár nagyon ritkán ezzel az új jelentésével is találkozunk, Rm 15, 13). Hanem az egész ember testi, lelki és közösségi életének helyreállása Istenhez való viszonyának helyreállása alapján, 1 Thess 5, 23! („(Wohlsein”, Heil des ganzen Menschen mit Leib und Seele; Foerster, Kittel II, 413). Sőt még szélesebb kört is megjelölhetünk: az „eiréné” az Újszövetségben a világ normális rendje, a minden irányú béke-állapot helyreállása az egész teremtettségben, külső és belső világunkban egyformán. Mert Isten nem a zűrzavar és széthúzás (apokatastasia), hanem a „béke Istene” (theos eirénés), 1 Kor 14, 33. Vö. Rm 8, 19kk.

A béke és az élet mint Isten kegyelmes, kinyilvánított akarata az embervilág és az egész teremtettség iránt a legszorosabb kapcsol-

latban állnak, szinte szinonimákká lesznek. „A Lélek gondolata (phronéma) élet és béke”, Rm 8, 6. Ez a minden irányú élet — béke — üdvösség történetileg Jézus Krisztusban jött el a mi világunkba. Ő a „béke királya”. Zsid 7, 2. Ő ennek a békének az ajándékozója, Jn 14, 27. Evangéliuma ennek a „békének az evangéliuma”, Ef 6, 15; Csel 10, 36. A tanítványok béke-köszöntésében és az apostoli üdvözlésben is ott cseng a hétköznapi jelentés mélyén, Jézus ajkán pedig valósággá lesz ennek a „béke Istenétől” (Rm 15, 33; 1 Kor 14, 33; Zsid 13, 20 stb.) eredő, Krisztusban elérkezett teljes békének az örömhíre, az ároni áldás beteljesülése.

A „béke” ebben a legmélyebb, legteljesebb bibliai jelentésében azonosul nemcsak az étellel, hanem a megváltással is. A bűntől, haláltól megszabadult „új ég — új föld” rendjével, amely rész szerint már ebben a földi életben is megjelenik. Ez az embernek Istennel, az embernek embertársával és az embernek a saját lelkiismeretével, önmagával való békéje.

4. Összefoglalás

A Szentírás Isten szent és kegyelmes akaratát úgy nyilatkoztatja ki, mint kegyelmi szövetséget először Izrael népével, majd Jézus Krisztusban az egész embervilággal. Ennek a szövetségnek a tartalma, ajándéka egyfelől az élet: Isten akaratja a földi élet védelme és annak teljességre vitele a bűntől, haláltól megszabadított örök életben. Isten kegyelmi szövetségének tartalma, ajándéka másfelől a béke: Isten akaratja az ember és világ minden vonatkozású rendjének, normalitásának védelme és teljessé tévése az üdvösségben.

Mind az Isten szövetségéből eredő „élet”, mind a „béke szövetsége” teljes bibliai jelentésük szerint eszhatológikus valóságok: Jézus Krisztusban jöttek el egészen, az igében, a keresztségben és az úrvacsorában nyerjük el őket, a hitben és a szeretet aktivitásában, szolgálatában vannak jelen, végül — teljességük szerint — Isten eljövendő országában valósulnak meg. „Szövetségem volt vele életre és békeségre”, Mal 2,5. „A lélek gondolata élet és békeség”, Rm 8, 6.

II.

RENDSZERES-TEOLÓGIAI KIFEJTÉS A SZÖVETSÉG, AZ ÉLET ÉS A BÉKE MAI TEOLÓGIAI LÁTÁSUNKBAN

1. Isten szövetsége — kegyelem!

a) Isten szövetsége választott népével, majd Jézus Krisztusban az embervilággal Isten megelőző, kegyelmes cselekedete, minden részességünk vagy érdemünk nélkül. Nem mi választottuk Istent, hanem Isten hajolt le hozzánk szövetségében, már a világ terem-

tése előtt, történetileg Jézus Krisztusban és személyesen keresztségünkben. Két egyenlőtlen partner áll egymás oldalán ebben a szövetségben: a szent, örök Isten és mi, kegyelmi szövetségét annyiszor megszegő, bűnös emberek. Isten velünk kötött és megújított szövetségének ma és ránk nézve sincs más alapja, mint a jogi igazságosság kereteit áttörő, megbocsátó, kegyelmes szövetségi hűsége (*chesed* — *charis* — *dikaiosyné theou*). Isten hű a szövetséghez, ha mi hitetlenkedünk is!

b) Isten szövetségének ez a látása kell, hogy nagyon szerényekké és alázatosakká tegyen bennünket, amikor mint keresztyének, „Isten népe” nézünk a világra, nem keresztyén testvérienkre, a népek és fajok világot átfogó nagy családjára. Isten szövetségének ajándéka és hittel elfogadása nem jogosít fel sem „keresztyén hybrisre”, sem keresztyén elzárkózásra, a „magunknak elég” magatartására. A kegyelem szövetsége alatt élni csak bűnbocsánatból, tehát állandó bűnbánatban és hitben lehet. Ezek pedig soha nem választanak el a többi embertől, akikre Isten kegyelme, Krisztus halálának büntörlő áldozata és a feltámadás univerzális kegyelmi ténye éppúgy vonatkozik; hanem inkább elhívnek minket minden testi-lelki javunkkal és erőnkkel való szolgálatra azok iránt, akikre ugyancsak kiterjed és akiket szintén Isten bűnbocsátó kegyelme alá hív a Jézus Krisztusban megjelent kegyelem szövetsége.

2. Az élet teljessége és az életre irányuló szolgálat keresztyén hitünk szerint

a) Az élet teljessége Isten ígében alapuló keresztyén hitünk szerint magában foglalja a testben való élet épségét, egészségét, anyagi-szellemi jólétét. Hozzá tartozik továbbá a közösség ajándéka ember és ember között családban, munkában, társadalomban, népben és a népek nagy családjában, az emberiségben. De ez az élet igazi teljességét az Istennel való közösségben éri el, amint ez Jézus Krisztusban nyílt meg egészen előttünk.

Az Istennel való életközösség megromlása, a bűn, deformálta, megrontotta az emberi élet minden viszonylatát. Elérte és hatása alá vonta az ember testi, anyagi, szellemi és közösségi életét minden síkon és minden mélységben. Ezért magasztaljuk Istent a Jézus Krisztusban megjelent „élettel teljes élet” ajándékáért. Ő maga az élet teljessége, a „feltámadás és az élet”. Benne nyerjük el a „teljes életet”: az Istennel és embertársainkkal való igazi közösséget, az anyagi-szellemi javakhoz, munkánkhoz és a testi élethez való helyes viszonyulás ajándékát. Az „élet” az ige szerint mindezeknek a javaknak foglalata, a kenyértől a bűnbocsánatig és az örök életig.

b) Amennyire nem biblikus és nem keresztyéni a természetes, evilági élet egyedül életként értékelése, ugyanannyira téves a keresztyén élet egyoldalú koncentrációja csupán a belső, lelki életre (individualisztikus megszentelődési kegyesség, befelé forduló miszti-

kus kegyesség és az egzisztencialista hatás alatt álló teológia), vagy a „másvilági életre” mint az élet egyedüli formájára (rajongó, apokaliptikus kegyesség). Jézus úgy hirdette az „élet evangéliumát”, hogy hirdette és önmagában elhozta közénk Isten országát, az örök életet; de közben betegeket is gyógyított, ezt a földi életet is védte és tisztogatta a bűn, a démoni erők, a betegségek és a halál gonosz hatalmaitól.

c) Isten kinyilvánított akarata a népével, majd az egész embervilággal kötött szövetségben az élet: földi életünk védelme, megőrzése és megváltása, megszentelése, teljessé tétele az örökélet ajándékával.

Isten akaratának szolgálata a keresztyén ember részéről ezért ennek a teljes, bibliai értelemben vett „életnek” a szolgálata. Centrumában a Jézus Krisztusban megjelent élet, a megváltás, az üdvösség szolgálata áll. De sohasem szabad tőle elszakítani, mellette háttérbe szorítani, „parergonná” — mellékes feladattá — tenni a felebarát testi-szellemi életének, népünk és a világ életének védelmét és szolgálatát. Sem a Dekalógus 4—10. parancsolatai, sem Jézus igéje (Mt 25,31kk!) nem adnak alapot arra, hogy ilyen szétválasztást tegyünk a mások örök életéért és földi életéért való, Isten előtti felelősségünkben!

3. A béke mint Isten gondviselő — megváltó akaratának foglalta és a keresztyének béke-szolgálata

a) A béke — mint láttuk — egyike a leggazdagabb, legsokoldalúbb jelentésű bibliai szavaknak. Mindenekelőtt nem valami negatívumot jelent (harc és háború hiánya), hanem a leghatalmasabb pozitívumot. A béke a Szentírásban az emberi élet minden irányú egészsége, normalitása: béke ember és ember közt, nép és nép közt, végül és elsősorban Isten és a világ között. Isten akarata éppúgy az ember és világa külső békéje, mint ahogyan a béke az üdvösség, a megváltottság jelentésében. A földi, szociális béke éppen úgy, mint a hit békessége Istennel.

Isten gondviselő szeretete az emberi élet külső védelmére és békéje megőrzésére három fontos védőgátat állított fel a világban. A társadalom, a nép és az egyes ember külső békéje védelmére az államhatalmat: ez tehát a béke „külső védőfala”, Rm 13, 1kk. A háborús öldöklés, a széthúzás, az egymás elleni önző, gyilkos harc távoltartására az értelem és lelkiismeret, erkölcsi érzék „belső védőgátját”, Rm 2, 14. Végül e külső és belső védőgát mellett a társadalom belső életét és a népek viszonyát egyformán szabályozó jog „védőfalát”, mely egyszerre külső tényező és belső erő a világ életében. Ezek révén Isten magát az embert állítja munkába, minket is odasorakoztat a világ békéje szolgálatába.

Isten megváltó szeretete viszont ennek az önzés és gyűlölet által halálosan veszélyeztetett emberi életnek a teljes békességét, gyógyulását hozza Jézus Krisztusban. A „sálom” és az „eiréné”

pregnans bibliai jelentésükben foglalatai Isten egész megváltó-üdvözítő munkájának, mind univerzális távlatban, mind a személyes emberi életre nézve. Hogy a világnak és az emberi életnek ez a teljes gyógyulása eszhatológikus reménységünk, ez egyúttal arra is indítja a tanítványt, hogy ennek a teljes, Istennel és emberrel való békének az eszköze, kisugárzója legyen maga körül. Értelmes módon és szeretettel munkálja a békét a családban, a népben, a társadalomban, a népek között, a gyülekezetben és az egyházak családjában. Tegye a jót, amíg el nem jön a jó teljessége.

b) Elutasítunk itt három téves felfogást. Egyrészt azt az egyikűt, leegyszerűsítő, a béke rendkívül komplex, gazdag bibliai jelentését teljesen figyelmen kívül hagyó keresztyén gondolkodást, amely szekularizálja ezt a bibliai fogalmat, és rövid úton azonosítja a földi, külső békével (bibliai igék válogatás nélküli „alkalmazása”, a puszta szóbeli egyezés alapján). Ez a bibliai üzenet lényegének félreismerése!

De ugyanígy elutasítjuk azt a másik téves keresztyén gondolkodást is, amely — jórészt az antik, majd az újkori idealizmus hatására — a béke bibliai jelentését leszűkíti a „belső lelki békesség” szűk körére, és érdektelenné mutatkozik a minden irányú — földi és eszhatológikus — béke más vonatkozásai iránt. Ez a bibliai üzenet végtelen megszegényítése! Láttuk, hogy a Szentírásban mennyire nem szakítható ki Isten szeretetakaratóból, szövetségéből a földi élet külső békéje! A „béke Istene” éppúgy akarja az embernek emberrel és a népnek néppel való békéjét, mint Isten és az embervilág békéjét.

Végül el kell utasítanunk minden fatalisztikus, a történelmi felelősséget megtagadó keresztyén gondolkodást: ez elhárítja magától a felelős keresztyén részvételt a világ sorsának, a történelem útjának alakításában. Szemben minden végváro, apokaliptikus és fatalista gondolkodással, a keresztyén hit bizakodó reménységgel fordul ugyan a béke és élet teljessége felé Isten országában, de ugyanakkor Isten előtti felelőssége teljes tudatában, értelme és akarata latbavetésével tud munkába állni az emberi élet jelenbeli, minden irányú békéjéért, a világ és a népek békéjéért is!

c) Istennek ez az egész teremtettségre kiterjedő békeakarata egyszerre állít tehát minket az eszhatológikus, teljes béke munkájába (szolgálat az evangéliummal) és a földi béke cselekvő, tevékeny szolgálatába. Megőríz attól, hogy megüresítsük, elhomályosítsuk az egyház igazszolgálatát Jézus Krisztus örök életet adó evangéliumával, Isten országa békéjének jó hírével. De attól is, hogy a „békesség evangéliumának” szolgálatától elszakítsuk, vele szembeállítsuk vagy mellette másodlagos, mellékes „parergonná” tegyük a földi béke szolgálatát. A bibliai alapok feltárása, a három döntő bibliai fogalom, köztük a béke fogalma, gazdag jelentéstartalmának szem előtt tartása minden egyoldalúsággal és téves látással szemben segít az egyház életében és a keresztyének életfolytatásában méltó módon a „helyére tenni” a földi béke és élet érdekében vég-

zett minden jó erőfeszítést, igaz fáradozást. Azt a nagy jelentőségű munkát is, amely a II. Keresztyén Békevilággyűlés előtt áll.

4. A szolgálat alternatívája — teokrácia vagy segítő szolgálat?

a) A világ „világi kérdéseinek” megoldásához — így a földi élet és béke őrzéséhez, védelméhez — való helyes keresztyén hozzájárulás dolgában két alapvető teológiai irányvonal alakult ki. Különbségük szinte az egész egyháztörténeten végigvonul. Szükséges, hogy a keresztyén szolgálat tartalmi kérdéseinek kritikai tisztázása után itt, a szolgálat módjának fontos kérdésében is világosan lássunk.

b) Az egyik alapvető látásmód a hierarchikus-teokratikus-krisztokratikus teológiai gondolkodási típus.

A hierarchikus felfogás — a legtisztább megtestesülése a középkori pápaság — a világ rendjének kialakítását, ellenőrzését, irányítását az egyház és főleg az egyházi klérus kezébe szeretné letenni, mert szerinte csak ez biztosítaná Isten akaratának érvényesülését a világban.

A teokratikus felfogás — amelyet az egyháztörténet során a legtisztább formában Kálvin genfi reformjaiban szemlélhetünk — nem az egyház uralmát ugyan, de Isten uralmát, Krisztus dicsőségét láthatóvá akarja tenni a világi élet minden területén. Ezáltal — ha más úton is —, de végeredményben szintén a világ és a társadalom „krisztianizálásában” látja végső célját.

Ugyanebbe az irányba mutat végül az a keresztyén társadalom-és világszemlélet, amelyet ma a nyugati teológiában az ún. krisztokratikus vagy krisztológikus államszemlélet (K. Barth, A. de Quervain, J. Ellul, Ernst Wolf, Erik Wolf) képvisel. Ez az irány a teremtés teljes megromlására utalva elutasít minden kísérletet arra, hogy a világ tényleges rendjében — akár a leghalványabb formában is — felismerni és elismerni próbáljuk Isten teremtő akaratát, Isten törvényét. Szerinte kizárólag a Krisztusban történt megváltás és Isten ígéje igazíthat csak el bennünket az élet bármilyen területén; ezért a keresztyén embernek a világ „világi kérdéseiben” is az ige alapján, „hitből” kell döntenie és megoldásokat keresnie. A világi élet helyes, normális rendje is csak „krisztológiailag” igazolható, csak az igéből vezethető le. Mert az egész valóság Krisztus uralma alatt áll. Ez a teológiai gondolkodás tehát — amelynek kritikájára a következők során még visszatérünk — Krisztus univerzális uralmát és dicsőségét ilyen módon a végső, teljes dicsőség „jeleként” a világ életében is nyilvánvalóvá, láthatóvá kívánja tenni.

c) A másik alapvető teológiai irányvonal — amelyet a leghatározottabban a lutheri „kettős isteni kormányzás” tanítása képvisel — azt vallja, hogy Isten, a Szentháromság szétszakíthatatlan egysége alapján tehát Krisztus is, kétféle módon kormányozza ezt a világot: „lelki módon” az evangélium útján, és „világi módon” a törvény által (Luther kifejezésével „geistliches — weltliches Regi-

ment"). — A keresztyén ember Isten mindkét uralmának részese, mindkettőben benne áll. A világi dolgokban — amilyenek földi hivatalása, az emberi együttélés, az állam, a társadalom vagy a béke kérdései — Isten a józan ész adta eligazítóul. A „lelki dolgokban” pedig hite ad számára eligazítást.

A keresztyén ember tehát kizárólag természetes értelme alapján cselekszik a világi élet kérdéseiben? Nem, mert cselekvése végső célját, indítórugóit Krisztus-hite motiválja. Embertársai javát sem egyszerűen természetes erkölcsi érzéke és emberi lelkiismerete alapján, hanem döntő módon Isten iránti hálából, Krisztus követésében szolgálja. A keresztyén ember szeretetének végső alapja mindig az evangélium, a kegyelmes megigazulásba vetett hite. Azt azonban, hogy milyen módon és mit cselekedjék a világi dolgokban, tehát cselekvése részletezett céljait és a választott utakat, a „technikai megoldásokat” mindig a józan emberi ész mutatja meg számára, részletes „igei indoklás” vagy „hitből való eligazodás” szükségessége nélkül.

Ezzel válaszoltunk is a „szolgálat módja” fontos kérdésére. A világi élet problémáiban Isten ígéje, közelebről Isten kinyilatkoztatott törvénye és az apostoli levelek *parainesis*-e megadnak ugyan bizonyos fő irányvonalakat, direktívákat, és az evangélium megadja az embertársaink felé forduló szeretetszolgálat végső alapját és célját. A részletes eligazítást, cselekvésünk konkrét irányítását azonban a természetes emberi észtól kell várunk. Isten ezért adta azt az ember számára! A keresztyén embernél ez a „ratio” a kegyelembe vetett hittől és az ebből fakadó agapé-szeretettől „körülvet”, motivált értelem, nem egyszerűen a pusztán „természetes ész”. Ez azonban nem változtat azon, hogy a keresztyén embernek éppúgy értelme alapján kell részletes megoldásokat keresnie és döntéseket hoznia ezekben a „világi dolgokban”, mint a nemkeresztyén embernek, s hogy Krisztus dicsősége ezekben a cselekedetekben emiatt éppúgy rejtett dicsőség marad, mint általában a világ életében.

d) A világ kérdéseiben való keresztyén segítő szolgálat ilyen módja több veszedelemtől óv meg bennünket. 1. A barthi „panchristologikus” látásmód végső konzekvenciáiban az emberi értelem, általában a *humanum* lebecsüléséhez vezet. A biblikusabb lutheri látásmód viszont az őt megillető helyre teszi az értelem szolgálatát döntéseinkben és az embertárs, a világ felé irányuló, hitünkben megalapozott keresztyén segítő szolgálatban. 2. A teokratikus-krisztokratikus teológiai vonal — akarva-nemakarva — oda jut el, hogy addig nem lehet semmilyen igazi rend, igazságosság és jog a világban, amíg a „keresztyén világrend”, „az életnek krisztológiailag megalapozott rendje” nem érvényesül. Ez viszont könnyen odavezet, hogy a keresztyének a csendes és szerény segítő szolgálat (jézusi hasonlattal élve „a só ízesítő szolgálata”) helyett az „egyedüli megoldás” dicsősége fényében akarnak tündökölni.

Lássunk tisztán: a világ „világi kérdéseiben” az emberi értelem jó megoldásokat találhat a keresztyének közreműködése nélkül is. A mi szerepünk és feladatunk ezekben a dolgokban az, hogy minden jóakarató emberrel együtt segítsük a jobb, igazságosabb és emberibb földi élet kialakulását minden területen. 3. Végül, az előbbiekből következik az is, hogy az a keresztyén „szolgáló” magatartás, amely mindenáron külön „keresztyén megoldásokat”, „keresztyén rendet” akar keresni és azt az egyetlen igaz, jó receptként ajánlani a világnak, előbb-utóbb szinte elkerülhetetlenül kiváltja a nemkeresztyén világ részéről az ellenhatást, s izolálja magát. Ez azonban itt nem a „kereszt evangéliuma” miatti „skandalon” a világ részéről! A biblikus lutheri teológiai vonal ellenben, mely a szolgálat közben nem akar mindenáron külön „keresztyén megoldásokat” keresni a világ kérdéseiben, és ezen a területen az értelem közös „plattformjára” helyezi szolgálatát, ezzel a legjobb módszert adja a keresztyén szeretet összefogására a más indítékokból fakadó, más etikai motivációjú, de ugyancsak a felebarát, a földi élet és béke szolgálatára irányuló jó és igaz emberi törekvésekkel.

Itt is érvényes: nem elég akarni a jót. Szolgálatunknak ezzel az ismertetett, biblikus-lutheri mai teológiai látásával segítsük teljesebbé tenni a II. Keresztyén Béke-világgyűlés munkájának helyes teológiai alapjait!

III.

GYAKORLATI KÖVETKEZTETÉSEK A KERESZTYÉNSÉG SZOLGÁLATA A VILÁG MAI KÉRDÉSEIBEN

Miben áll ma közelebbről a keresztyéneknek Krisztus-hitüktől és szeretetüktől motivált, de a gyakorlati megoldáskeresésben az értelemre támaszkodó, segítő szolgálata? Vizsgáljuk meg először közelebbről, mit is jelent ma gyakorlatilag a keresztyén felelősség a felebarátért?

1. A keresztyén felelősség a világ életéért és békéjéért ma

A felelősség másokért azt jelenti: nem önmagunkra nézve éljük az életet, gondolkodunk és cselekszünk, hanem másokra nézve, mások helyett és másokért is. Magam helyett mások állnak az életem középpontjában. A szülő felelőssége abban áll, hogy a saját kényelmével, sokszor a saját elemi érdekeivel szemben is mindent megtesz gyermekeiért. Az orvos felelőssége a betegéért abban jelentkezik, hogy azt tegye meg az érdekében, amit az sajátmaga nem tud megtenni. Az az ember, aki — bármilyen erkölcsi indításból —

felelősséget vállal magára embertársaiért, nem magának és családjának él csupán, hanem gondolataiban, érzéseiben és cselekedeteiben mindig jelen van az embervilág sorsa, az emberek problémái.

„A keresztyén ember hite által Krisztusban, szeretete által pedig embertársaiban él” — tanítja Luther. *A keresztyén felelősség a viláért* ebből a szeretetből nyeri erejét, indításait és lesz gondolatá, imádsággá, szóvá és cselekedetté, gyakorlati keresztyén állásfoglalássá. Ma a példázatbeli irgalmas samaritánus előtt az útszélen fekvő sebesült és kifosztott utas helyett ott van egy atomháborútól elpusztított, elképzelhetetlen szenvedésektől sújtott világ ijesztő víziója. A televízió képernyőjén sokszor láthatóan is megjelennek előttünk a szabadságukért modern fegyverekkel szemben szinte pusztá kézzel küzdő gyarmati népek fiai, távoli országok éhező csontvázalakjai, a faji megkülönböztetéstől sújtott, emberi jogaikért küzdő négek, sokszor csak egy csomó szalmán vagy a pusztá földön fekvő maláriások, álomkórosok — és még mennyi más formája az emberi szenvedésnek, mennyi mai emberi probléma a világbán!

Lehet-e a keresztyének lelkiismerete vak és süket ezek láttán? Semmiesetre sem! *Minden lehetőséget fel kell használniok, hogy hatékonyan, gyakorlatiasan bekapcsolódjanak a körülöttünk, népünk körében, a szocializmus országaiban és az egész világon folyó nagy küzdelembe a háború ellen, a faji és gyarmati elnyomás, az éhség, a betegség és a tudatlanság ellen, egy jobb és emberségesebb viláért, az emberért.*

Nem felejtethetjük el, hogy a mai világbán található sokféle nyomorúsáért, az elmúlt két világháborúért, a fejlődésben elmaradt kontinensek és népek szegénységéért, elnyomottságáért milyen nagy mértékben éppen az ún. keresztyén népek és országok viselnek súlyos felelősséget. És azt sem, hogy a világ keresztyénsége — egyes nagy keresztyén személyiségektől és egyes mozgalmaktól eltekintve — a legutóbbi időkig nagyon kevés részt vállalt gyakorlatilag az emberiség, a távoli népek és világrészek jobb, emberibb sorsáért. Ahogyan a keresztyén szeretetnek és szolgálatnak, éppúgy a keresztyén bűnbánatnak is konkrétan kell lennie ezekben a kérdésekben.

2. Az atomháború ellen — a leszerelésért és a háború nélküli viláért

a) A háború elleni küzdelem, a leszerelésért és a háború nélküli viláért folytatott harc ma nemcsak egyes népek és országok ügye, és nem is csak egyik az emberiség sok nagy kérdése közül. *A béke megőrzése korunk legfontosabb világproblémája.* Mert ha béke van, ez időt és alkalmat jelent az emberiség minden más, égető kérdése megoldására is. A béke veszélyeztetettsége viszont ma elképzelhetetlen méretű, apokaliptikus világpusztulás árnyékát veti ránk, minden emberre és minden népre a világon. Szokatlan

még ez a perspektíva. De egy atomháború első órája — szaktudósok józan számítása szerint — legalább 360 millió ember halálához vezetné. A meglévő nukleáris fegyverek pedig az egész emberiség öt-haszoros elpusztításához lennének elegendők.

b) Ebben a helyzetben az emberiség előtt ma csak két lehetőség áll. Vagy a háborús fegyverkezési verseny folytatása, s ez eddig a világtörténelemben még mindig háborúhoz vezetett. Vagy a megállás ezen a pusztulásba vezető úton, tehát a fegyverkezési verseny megállítására és a leszerelésre.

Az első út, a fegyverkezés lázas folytatása, két szempontból is végzetes a világ számára. Egyfelől a világ halálos nukleáris veszélyeztetettségben élését jelenti, s ez — lelki, erkölcsi következményei mellett — a veszély „megszokását”, ezáltal annak növekedését hozza magával. A másik oldalról nézve a fegyverkezési verseny már régóta tartó és egyre súlyosabbá váló, tragikus tékozlás is az emberiség szempontjából. Statisztikai adatok szerint a fegyverkezési kiadások évente kb. 100 milliárd dollárt emésztnek fel a világon. Milyen égető világproblémákat lehetne megoldani, mit lehetne tenni a szegénység, a betegség, az emberi szenvedés ellen a világban, az új államok és a fejlődésben elmaradt népek javára évente ezen az összegen! Milyen világméretű irgalmasság lenne már az is, ha ezen a téren csak részleteredményeket sikerülne is elérni!

A másik út a háború nélküli világ felé vezető út, a leszerelés útja. Nehéz és fáradságos, bizonyára hosszú út áll még itt a világ előtt: a külföldi katonai bázisok leszerelése, az atomfegyvermentes és csökkentett atomfegyverzetű zónák létesítése, majd kiterjesztése, a nukleáris és hagyományos fegyverkezés fokozatos, ellenőrzött „befagyasztása”, s végül is az ördögi nukleáris fegyverek és a hagyományos fegyverzet általános, teljes és ellenőrzött megsemmisítése. Értelmünk azt mondja, hogy a fejlődés nem állhat meg, s végül el kell vezetnie az egész Föld külsőleg biztosított, védett békéjéhez! Különösen akkor, amikor az alternatíva másik oldala a világ teljes pusztulása.

A józan ész tanácsát tapasztalatok, tények is erősítik. A világ már megtette az első fontos lépést a leszerelés életfontosságú útján a moszkvai atomcsend-egyezmény révén. A Kuba-krízis leküzdése megmutatta, hogy a szocialista világ vezetése békeszerető kezekben van, s a keleti fél tárgyalókészségét a leszerelési tárgyalásokon a nyugati sajtó is kénytelen elismerni. De a világ másik felében is fokozatosan visszaszorulnak a „háborús megoldás” hívei. És ebben nagy segítséget jelent a nyugati közvélemény fokozódó ráébredése a kockázat nagyságára és felelőssége súlyára a béke ügyében. Vannak tehát reménységekre indító jelek, amilyen például legújabban a háborús célú atomhasadó anyagok gyártásának szovjet—amerikai—angol közös korlátozása. De ezek mégsem csökkenthetik a világ népeinek éberségét és erőfeszítéseit, hogy az emberiség tovább jusshasson előre a leszerelés és a háború nélküli világ útján. Bizonyos,

hogy még az általános és teljes, ellenőrzött leszerelés sem jelentené az ellentétek és feszültségek végét világunkban. De a legsúlyosabb, legfenyegetőbb veszélyt ezzel sikerülne kiküszöbölni a világ életéből.

c) *Mi itt a keresztyénség, az egyházak és az egyes hívők feladata? Tudatosítani a veszély nagyságát, felrázni és ébren tartani az emberek lelkiismeretét, kutatni az utat, hogy miként kerülhető el az atomveszély, támogatni minden jó és hasznos törekvést ezen a téren, és segíteni kialakítani a békés tárgyalások légkörét.* A nagy türelmet, sok időt és fáradságot kívánó erőfeszítések a tárgyalóasztalnál ugyan közvetlenül a politikusok és a szakértők dolga. De nem értékelhetjük eléggé a világgözelemény igen nagy erejét ebben a kérdésben. A közvélemény millióit pedig egyes emberek alkotják. Ezért az egyházaknak és a keresztyéneknek minden erkölcsi és szellemi erejük megfeszítésével azon kell fáradozniuk, hogy — együttthaladva más mozgalmak és erők hasonló irányú törekvéseivel — a milliók tömegerejével segítsék előrehaladni a felelős nemzetközi tárgyalóforumokat a háborús veszély elhárítása, a békés tárgyalások továbbfolytatása és a leszerelés útján.

Ma itt van a világkeresztyénség erkölcsi felelősségének centruma a világ nagy kérdéseiben. Itt valóban mérhetetlenül sok múlik a világ egyházainak, keresztyéneinek állásfoglalásán és magatartásán. A Prágai Keresztyén Békemozgalom is ebben látja felelőssége szívét és cselekvése fő irányát. „A tömegpusztító fegyverek, azaz az emberiség végzetes öngyilkosságának veszélye elleni küzdelemnek kell cselekvésünk fő céljának maradnia... Ez minden törekvésünk konkrét centruma.” (J. L. Hromádka főreferátuma az I. Prágai Keresztyén Béke-világkonferencián.) Nem akarja kisajátítani magának ezt a küzdelmet, de koordinálni, összehangolni szeretné a szétszórt, sokféle keresztyén béketörekvést a világban, és mozgósítani a keresztyén egyházakat és világszervezeteket felelőségük vállalására. Ebben van ennek a mozgalomnak és különösen is a most következő II. Keresztyén Béke-világgyűlésnek a nagy jelentősége.

3. A hidegháború ellen — a tárgyalások módszeréért és a békés együttélésért

a) A második világháború utáni időszak új terminussal ismeretett meg bennünket: a „hidegháború” baljóslatú kifejezésével. Ez a háborús feszültség állandó fenntartását jelenti politikai téren, a nemzetközi életben pedig az ellenfélnek pszichológiai-propagandisztikus fegyverekkel és gazdasági nyomással való megtámadását. Kétségtelen, hogy a „hidegháború” már a fegyveres háború előcsarnoka, szakadék szélén járás. Ezért, ha az emberiség és benne a keresztyénség szabadulni akar a háborús megsemmisülés állandó veszélyétől, fel kell vennie a harcot a háborúnak ez ellen az előkészítője ellen is!

A hidegháborús világfeszültség fő tűzfészkei között ma Európában a „német kérdést”, Ázsiában a dél-vietnami helyzetet és Latin-Amerikában főleg Kuba helyzetét kell megemlítenünk. A „német kérdés” ma Európa legveszélyesebb tűzfészke. Bízunk kell abban, hogy Berlin „frontváros” jellegének megszüntetése és a két német állam viszonyának előbb-utóbb kikerülhetetlen békés rendezése eltávolítja majd a hidegháborús feszültség szikráit Európa közepéből. Ugyanilyen súlyos kérdés Délkelet-Ázsiában a *dél-vietnami helyzet*. Ott a kormányzat harca idegen katonai segítséggel a saját népe törekvései ellen egy „második Korea” állandó veszélyét jelenti. Ugyanilyen komoly nemzetközi probléma a *szocialista Kuba elleni hidegháborús fellépés* a nyugati féltekén, és az állandó nyugtalanság, társadalmi-politikai feszültség a dél-amerikai államokban. Remélnünk kell, hogy az államférfiak felelősségérzete — a világközvélemény nyomására — végül is megtalálja a békés megoldás útját ezekben a kérdésekben, s ezzel útját vágja a háborús feszültség fenntartása híveinek.

b) Ezek az említett és más feszültséggócok csak visszatükröződései egy sokkal nagyobb, világméretű kérdésnek: *a szocialista világrendszer és a kapitalista világ közötti feszültségnek*. A közös emberi felelősség a világ fennmaradásáért azonban még ebben a világot megosztó legnagyobb ellentétben sem engedhet más megoldást, csak a békés együttélésnek és a tárgyalások útján járásnak pozitív, egyedül a ma emberéhez méltó megoldását. Ennek a mély emberi felelősségnek az indítására hirdette meg Hruscsov, a szovjet kormány feje, *a békés koegzisztencia programját* a világ számára. Ez a békés együttélés nem jelenti a régi világ és az új, szocialista világrendszer küzdelmének feladását, de azt átviszi a meggyőzés szellemi fegyvereivel és a békés gazdasági verseny területén folytatott harc síkjára.

Lehetséges-e ilyen békés koegzisztencia a mai világban? Vannak, akik nehezen tudják elképzelni a „békés küzdelem” életformáját a két világrendszer között. „Az a pozitív és teremtő verseny útja... Nem elég lemondani a gondolatról, hogy az ellenfelet hatalmi erővel és katonailag küzdjük le. Szükséges hozzá olyan kapcsolatok alapjainak a lerakása a nemzetek között, melyeken a legjobb emberi, szellemi, gazdasági és technikai képességek felnövekedhetnek, s egyik nemzet segíthet a másikkal. Csak ilyen versenyben kerülhet napfényre egyik szociális és politikai rendszer magasabbrendűsége egy másikkal szemben.” (A Prágai Keresztyén Békekonferencia Tanácsadó Bizottságának nyilatkozatából, 1963 júniusában. *Communio Viatorum* 1963, 2—3. 210. lap.) *A megmaradó feszültségek és tűzfészkek eltávolításának az útja pedig a békés versengésnek ebben a légkörében továbbra is a tárgyalások útja marad.* Az 1962-es Kuba-krízis békés rendezése és az igen nagy jelentőségű, 1963-as moszkvai atomcsend-egyezmény megmutatták, hogy ez a módszer az egyedül célravezető és járható út a nemzetközi kérdések rendezésére.

c) Vessük fel ismét a kérdést: mit tehet a világ keresztyénsége a hidegháború veszedelmes légköre ellen, a békés tárgyalások mód-szeréért és a békés koegzisztencia megvalósulásáért? Itt sincsenek külön „keresztyén megoldások”. De a világ keresztyénei nagyon sokat tehetnek olyan légkör kialakításáért ma a világon, amelyben a békés tárgyalások sikerrel folytathatók és a békés együttélés a világ népei között megszilárdulhat. Ennek az előfeltétele természetesen az, hogy a világ keresztyénsége a saját körén belül is példát mutasson a feszültségek, ellentétek leküzdésére, és az igazi ökumenicitás szellemében tudjon együttműködni a keresztyén felelősség és szeretet gyakorlásában a világgal, miután megtalálta az Isten igéjében való együttes egységkeresés útját is a maga számára.

A keresztyén etika az emberi közösségnek a koegzisztenciánál magasabbrendű formáját hirdeti: a „proegzisztenciát”, a másokért élő, önmagát megtagadó felebaráti szeretetben. Tudja azonban, hogy ennek megvalósításához a Krisztushit szükséges. Ezért nem léphet fel olyan követelményekkel a világgal szemben, amelyeknek csak a keresztyén etikában vannak meg az előfeltételei. Ezért segíti az emberi együttélés említett formáit is, még ha nem is éri el az evangélium etikájának követelményét, a koegzisztencia helyett a proegzisztencia megvalósítását, tehát a másik javát a magamé elé helyező krisztusi szeretet „több igazságát”, Mt 5, 20. Mert a békés koegzisztencia és az érdekek kiegyenlítése a mindkét felet kielégítő tárgyalásos megegyezés útján védelem a pusztítás és pusztulás ellen a világon. Ilyen módon Isten gondviselő szeretetének, életörző akaratának megvalósulása is. Az egyházaknak és a keresztyéneknek azonban szüntelenül azon kell fáradozniuk, hogy a világban, a népek között megvalósuljon a koegzisztencia és a megvalósuló koegzisztenciát minél inkább átjárja, magasabb fokra emelje a proegzisztencia lelkiülete.

Hadd idézzük végül itt újra Hromádkát: „A békés koegzisztencia nehéz dolog. Nagyon sok munkát, teremtő erőfeszítést kíván, egyre jobb utak és életfeltételek felelősségteljes keresését. Igen, a béke bizonyos értelemben nehezebb, mint a háború. De olyan teher, amely méltósággal ruházza fel az emberi életet.” („Béke a földön.” Referátum az I. Keresztyén Béke-világgyűlésen.)

4. A gyarmati és faji elnyomás, szegénység, betegség és tudatlanság ellen — az emberiségért és a világ jobb, igazságosabb rendjéért

a) A világ élete és békéje — amint láttuk — nem egyszerűen a pusztai fizikai élet megmaradása és a háború hiánya, hanem már immanens értelemben is az emberi élet teljességét, testi-szellemi jólétét jelenti. A világért vállalt közös keresztyén és emberi felelősség ezért nem állhat meg a háború elleni küzdelemnél és a békés egymás mellett élésnél, hanem a tartalmas, értékes, emberhez méltó testi-szellemi-lelki életért való fáradozássá kell lennie.

Az emberiség, minden nép emberi életének ma a Föld sok részében még rendkívül *súlyos akadályai* vannak. Első helyen említjük — mint egy letűnőben levő világ maradványát — *a szabadságukért és felemelkedésükért küzdő, egyes népek gyarmati sorban tartását*. A kolonializmus egyre gyorsuló felszámolása Ázsiában és Afrikában korunk egyik legbiztatóbb jelensége. Ennek a folyamatnak minél előbb be kell fejeződnie, az ENSZ-nek gondoskodnia kell a gyarmatosítás minden változatának megszüntetéséről, s a fejlett gazdasági étellel bíró országoknak minden gazdasági segítséget meg kell adniuk az új államoknak súlyos gazdasági nehézségeikben, az önállósulás problémáinak leküzdésében!

Gyötrelmes probléma ma a világ egyes részeiben — még az Egyesült Államokban is — *a faji megkülönböztetés és elnyomás* kérdése. Csak megdöbbenéssel olvashatunk a børszínük és faji különbözőségük miatt lenézett, megaláztatott, társadalmilag és gazdaságilag hátrányos helyzetbe hozott embermilliók szenvedéseiről. Elsősorban az afrikai kontinensen, ahol a fehér kisebbség gazdasági erejével és fegyveres hatalommal próbálja biztosítani uralmát az őslakosság fölött. Az *antiszemitizmus* — amely két évtizede a történelem oly véres lapjait írta — ugyancsak nem tűnt el még teljesen sok helyütt az emberek gondolkodásából.

Az *éhség és szegénység* a világ nagy részében, Ázsia és Afrika, de Latin-Amerika egyes területein is, ijesztő, és évről évre növekszik. Indiának például háromszor annyi élelmiszere lenne szüksége, mint amennyit termelni tud. A Föld lakosságának igen jelentős része ma is éhezik és embertelen szegénységben nyomorog. Ezzel jár együtt és csak súlyosbítja a helyzetet a katasztrofálisan rossz *egészségügyi állapot* a világ igen nagy részében (Indonéziában például csak 72 ezer emberre jut egy orvos, Libériában pedig 370 csecsemő hal meg 1000 újszülött közül, súlyos járványok pusztítanak és nincs elég gyógyszer, nincs kórház százmilliók számára). Nem kevésbé szomorú a helyzet *kulturális téren*. Az ENSZ 1961-es statisztikai adatai szerint a világ lakosságának 45 százaléka még írni-olvasni sem tud; ez az arány Latin-Amerikában 40, Délkelet-Ázsiában 50—70 és Afrikában 80—85 százalék a felnőtt lakosság között. De milyen az a kultúra is, amelyet sokszor a filmen, rádión, sajtón és más tömeghírközlő eszközökön keresztül terjesztenek a világ számos részében? Minden „kulturtermék” valóban megfelel-e az élet és emberiség igazi követelményeinek?

b) A világban ma hatalmas küzdelem folyik *egy új, jobb és igazságosabb gazdasági-társadalmi rend kialakításáért, amely megszünteti ezeket az égbekiáltó nyomorúságokat az emberi együttélésben*. A történelem erői ma mindenütt egy olyan új világrend felé mutatnak, amelyben eltűnnek a kiáltó ellentétek szegények és gazdagok, származási-vagyoni arisztokrácia és a dolgozó néptömegek között. Mi már másfél évtizede benne élünk a szocialista társadalmi rendben, ebben a forradalmi átalakulásban. A világ nagy részében azonban még megvannak az említett mély gazdasági-társadalmi

ellentétek. Ebben az átalakuló világban szükséges tudatosítanunk magunk és mások előtt is azt, hogy a keresztyének nemcsak hogy nincsenek hozzákötve a régi gazdasági-társadalmi rendhez, hanem az új, szocialista világrendben megtalálták helyüket és nagyon sok területen pozitív módon tudnak együttműködni nemkeresztyénekkel a béke megvalósításáért, a szegénység, tudatlanság, szenvedés elleni küzdelemben. Ez az emberhez méltó, igazságos társadalmi rend. Ez semmi esetre sem jelenthet megalkuvást hitünk igazságai-ban. De jelenti a minden irányú, készséges és segítő együttműködést a felebaráti szeretet szűkebbkörű és világméretű feladataiban.

5. „Keresztyén valóságérzék” ma

Bonhoeffer híressé vált etikája szól egy helyen a keresztyének-nél szükséges „valóságérzékéről” (Wirklichkeitsgemaessheit). Ez azt jelenti, hogy Isten előtti erkölcsi felelősségünknek a helye mindig a konkrét, mai világ a maga letagadhatatlan tényeivel. Ennek a felelősségnek az élése sem meghódolást nem jelenthet a tények előtt, sem lázadást nem jelenthet a tények ellen; hanem a tények vilá-gának, a történelemnek reánk eső részében a dolgok felelős alakítá-sát jelenti a jó, az emberséges, az Isten akarata szerint való irányában (témánk felől megfogalmazva: az élet és béke teljessége irányában). A valóság azonban mindenekelőtt nem valamilyen neut-rum (das Wirkliche), hanem a Valóságos, az emberré lett Isten a történelemben, Jézus Krisztus (der Wirkliche). Csak az tudja ke-resztyén módra „valóságérzékkel” gyakorolni erkölcsi felelősségét, aki számol a valóságos, mai világ realitásaival, tényeivel és folya-matban levő nagy átalakulásával; de mindenekelőtt számol Krisz-tus realitásával (Ethik, 176 kk).

Ez a „keresztyén valóságérzék” valóban múlhatatlanul szük-séges minden munkánkban. Számolnunk kell a világ realitásaival, feszültségeivel és a ránk váró nehézségekkel; de azzal az újjal is, ami megjelent a történelemben és átformálta a legutóbbi fél év-században a világ képét, egészen új helyzetet hozva a keresztyénség számára. Ez a „realitásérzék” azt is magában foglalja, hogy tud-juk: az élet és béke megőrzése, megvalósítása a mai, feszültségek-vel tele világban esetleg hosszú, talán több generációra is kiterjedő, türelmes és áldozatos munkát jelent.

De ez a „keresztyén valóságérzék” azt is döntően megköveteli, hogy a világ valóságos tényei és problémái mellett számoljunk valóban Jézus Krisztus realitásával és a Feltámadott hatalmával! A keresztyének szolgálata a világban akkor válik reálissá, ha felelősségüket a mai, konkrét világban, az újtól vissza nem riadva, a történelem alakulásában felelősen részt véve élik, de közben állan-dóan attól kérnek és kapnak erőt feladataik betöltésére, aki ezt mondta: „Nekem adatott minden hatalom mennyen és földön”, Mt 28, 18.

Ilyen reális, „valóság-érzéssel” végzett szolgálat áll most a világban a Prágai Keresztyén Békemozgalom és a II. Keresztyén Békevilággyűlés előtt. Reménységgel várjuk, hogy munkájából — mint Hromádka mondotta egyik legutóbbi beszédében — „az életnek és békének patakjai és patakocskái áradnak bele a hívő keresztyének közötti kapcsolatokba, de a népek közötti kapcsolatokba is — Isten dicsőségére és az egész emberiség áldására”.

Dr. Nagy Gyula

IRODALMI TÁJÉKOZTATÓ

I. MAGYAR NYELVŰ IRODALOM. 1. A Prágai Keresztyén Békemozgalom eddigi munkájához. — Pálffy M., A prágai konferencia anyagából. Lelkipásztor (LP) 1958, 5—6. — A Prágai Keresztyén Békekonferencia (ezután: PKBK) és a mi feladataink. — Prágától Debrecenig. LP 1958, 10. — Pálffy M. Prágától Prágáig. LP 1959, 6. — Benczur L. „Elige vitam”. LP 1959, 7. — E. Hertzsch, Mivel mozdíthatjuk elő a hidegháború beszüntetését? LP 1960, 7—8. — A PKBK határozatai és öt előadás (Gollwitzer H, M. Niemöller, J. L. Hromádka, Pityirim metropolita, G. Burckhardt). LP 1960, 10. — Vámos J. „Békesség a földön”. LP 1961, 6. — Az I. Keresztyén Békevilággyűlés főreferátuma (JL Hromádka). LP 1961, 7—8. — A PKBK Tanácsadó Bizottsága ülésének referátumai (JLHromádka, Nikodim, HVogel, Bartha T., HKloppen-burg, JAMends-Cole, JNOndra), Karlovy-Vary, 1962 máj. LP 1962, 7—8. — Pálffy M., A PKBK munkája. LP 1963, 1. — ua. A PKBK anyagából. LP 1963, 4. — A II. Keresztyén Békevilággyűlés jegyében. A PKBK Tanácsadó Bizottságának ülése (JLHromádka, Casalis és Parijszkij előadásai, JNOndra főtitkári jelentése). LP 1963, 7—8. — A Prágai Ökuménikus Theológiai Békekonferencia. Theológiai Szemle (ThSz), 1958, 2. — RRican, Hromádka élete és műve. ThSz 1960, 1—2. — A PKBK debreceni értekezlete. ThSz 1960, 5—6. — Tóth K., A PKBK a nemzetközi egyházi sajtó tükrében. ThSz 1960, 10—11. — JLHromádka, Az Összeresztyén Békevilággyűlés kérdései és célja. ThSz 1961, 3—4. — Pálffy M., Hogyan készülünk az Összeresztyén Békevilággyűlésre? ThSz 1961, 3—4. — Nyikodim, Békességben követjük Krisztust! — Kádár I., Az I. Ker. Békevilággyűlés után. ThSz 1961. 7—8. — Tóth K., Az I. Ker. Békevilággyűlés visszhangja. ThSz 1961, 11. — Tóth K., A PKBK Munkabizottságának budapesti tanácskozásairól. ThSz 1962, 3—4. — A keresztyén békemozgalom teológiai problémái (Magyar tanulmányi munka a PKBK témáiról). ThSz 1963, 1—2. — A II. Keresztyén Békevilággyűlés előkészületei (JLHromádka, Bartha T. és WSchmauch cikkei). ThSz 1964, 1—2. —

2. Az élet és béke keresztyén szolgálata kérdéseihöz. —

Ottlyk E, Istenszeretet — emberszeretet. Budapest, 1962. — Káldy Z, Püspöki székfoglaló beszéd. LP 1958, 10. — Pröhle K., Isten ígéje és az ész szerepe döntéseinkben. LP 1959, 5. — Vető L, A tízéves békemozgalom egyházi tanúságai. LP 1959, 6. — Az egyházak a tízéves béke-világmozgalomban (4 előadás). LP 1959, 4. — Nagy Gy, Egyház és nemzetközi

kérdések. LP 1958, 7. — Az emberiség egysége. LP 1959, 1. — A világi erkölcs. LP 1959, 6. — *Pálfy M*, A keresztyén ember az épülő szocialista társadalomban. LP 1959, 8. — *Ottlyk E*, A világ és társadalom evangélikus értelmezése. LP 1959, 12. — *Káldy Z*, Mai egyházi magatartásunk körvonalai. LP 1960, 1. — *Rédey P*, A népek közötti feszültség és a lezserelés. LP 1960, 2. — *Pröhle K*, Igazság és béke. LP 1960, 9. — *Ottlyk E*, A békéről szóló tanításunk. LP 1961, 4. — A ker. ember szolgálata a közügyekben. LP. 1961, 10. — *Kiss J*, A gyarmati sorból felszabaduló népek és a keresztyénség. LP 1961, 12. — *Palotay Gy*, Feladataink gyülekezeteinkben a békéért. LP 1962, 2. — *Káldy Z*, Pietista elképzelések az egyház szolgálatáról a társadalomban. LP 1962, 5. — *Balczó A*, A gyarmati kérdés és a keresztyénség. — LP 1962, 7—8. — *Boros L*, Az emberiség előtt álló feladatok. LP 1962, 11. — *Veöreös I*, Az emberiség előtt álló feladatok. LP 1963, 1. — *Rédey P*, A német kérdés történeti összefüggései. LP. 1963, 4. 9. 10. — *Csengődy L*, A békefogalom vallásfil. problémájához. LP 1963, 6. — *Veöreös I*, Isten igéje, hit és értelem a ker. ember mai állásfoglalásaiban. — Az utolsó évek termése. — *Schreiner V*, A nem-keresztyén vallások és a béke. LP 1963 6. — *Szerdahelyi P*, Egyház a koegzisztenciáért. LP 1963, 12. — *Káldy Z*, „Keresztyén béke?” LP 1964, 2. — *JLHromádka* Együttműködésünk fő fe'adatai. ThSz 1958, 1. — *Pákozdy LM*, A Sínaitól Hirosimáig. ThSz 1958, 2. — *Vető L*, A stockholmi lefegyverzési kongresszus — teológusszemmel. — ThSz 1958, 4—5. — *Nagy Gy*, Keresztyén felelősségünk a világról. ThSz 1959, 5—6. — *BPospisil*, Az egyházak helye és funkciója a társadalmi átalakulás korszakában. ThSz 1959, 5—6. — *Főnyad D*, Contraexistentia, coexistentia, proexistentia. — ThSz 1959, 9—10. — *Bereczky A*, A mi keskeny utunk. ThSz 1961, 3—4. — *Pálfy M*, Az egyház a hidegháború korszakában. 1960, 1—2. — Luther tanítása Isten kettős kormányzásáról. ThSz 1962, 11—12. — *Káldy Z*, A lezserelés és az egyházak. ThSz 1964, 1—2. —

II. IDEGENNYELVŰ IRODALOM. 1. A szövetség kérdése a Szentírásban. GKittel, Theol. Wörterbuch zum NT (ThWbNT) II, 106—137. — *Reicke Rost*, Bibl. -hist. Handwörterbuch I. (1962), 282—88. — *Osterloh* — *Engelland*, Bibl. theol. Handbuch zur Lutherbibel (1959), 73—75. — *FRienecker*, Lexikon zur Bibel (1960), 252—256. — RGG 3. kiad. I, 1512—1523. — RGG 2. kiad. I, 1360 kk. — *Ev. Kirchenlexikon* I, 619 k. — *WEichrodt*, *LKoehler*, *OProcksch*, *Grad* ószövetségi teológiái. — *ESTauffer*, *RBultmann* újszövetségi teológiái. — *JBegrich*, *Berit* ZfATW 1944, 1—11. — *PEMendenhall*, Law and covenant in Israel. 1955. — *LGoppelt*; Typos. (1939). — *JSchniewind*, NTD Mk 14, 24-hez stb. 2. Az élet-kérdéshez a Szentírásban. — *Kittel*, NTWb II, 833—877. — *Osterloh*—*Engelland*, 348—352. — *FRienecker*, 831—833. — RGG 3. kiad. IV, 248—249. — Az idézett bibliai teológiák, ld. 1. pont! — *L. Dürr*, Die Wertung des Lebens im At und im antiken Orient. 1926. — 3. A béke kérdéséhez a Szentírásban. — *Kittel*, NTWb II, 398—418. — *Reicke*—*Rost*, 500—501. — *Osterloh*—*Engelland*, 151—154. — *FRienecker*, 417—418. — RGG. 3. kiadása, II. 1133—1141. — *HGross*, Die Idee des ewigen u. allg. Friedens im Alten Orient und im AT. 1956. — *FBammel*, Die Religionen der Welt und der Friede auf Erden. 1957. — 4. A szövetség, élet és béke mai teológiai kérdéseihöz. — *KBarth* KD IV, 1 57kk, etc. — *EBrunner*, *Dogmatik* II, 251kk. — *DBonhoeffer*, *Ethik* (1949). *WElert*, Der christliche Glaube. 3. kiad. (1956) 336 k, 376 kk. — *WTrillhaas*, *Ethik*, 172kk, 397kk. — *NHSoe* *Christliche Ethik* (1949),

204kk. — *JLHromádka*, Das Evangelium auf dem Wege zum Menschen (Dogmatik). 1961. — *HMüller*, Von der Kirche zur Welt. (Bonhoeffer teológiaijáról). 1961. — *JLHromádka*, Der Bund des Lebens und Friedens (litografált előadás), 1963. — *Communio Viatorum* (a prágai Comenius-fakultás negyedévi teol. folyóirata) és a *Christliche Friedenskonferenz* (a PKBK kéthavonként megjelenő folyóirata: angol és francia nyelven is) cikkei. — *Aufgabe und Zeugnis*. Christl. Friedenskonferenz, Prag, 1958. — „*Elige Vitam!*” Zweite Tagung der Christl. Friedenskonferenz, Prag 1959. — 5. *A szolgálat módszere kérdéséhez*. — *GHillerdal*, Gehorsam gegen Gott und Menschen. 1955. — *FLau*, „Aeusserlich Ordnung” und „weltlich Diug” in Luthers Theologie. 1933. — *BLohse*, Ratio und Fides. 1958. — *WSchweitzer*, Die soziale und politische Verantwortung der Christenheit in der Welt. 1948. — *GTörnwall*, Geistliches u. weltliches Regiment bei Luther. 1947. — *HDWendland*, Die Weltherrschaft Christi und die zwei Reiche. In: Kosmos und Ekkllesia, Festschrift f. W. Staehlin. 1953. 23 kk. —

EGYHÁZUNK ÉS AZ 1918-19-ES FORRADALMAK

Egyháztörténetírásunk egyik nagy mulasztása, hogy haladó hagyományaink közül egészen mostohán kezelte egyházunk 1918—1919-es eseményekkel kapcsolatos történetét. Ez pedig csak annak az egyháztörténetírásnak érdeke, amely szándékosan fordít háttal az egyház és a nép élete összefüggéseinek. Ez természetesen az evangéliumtól teljesen eltérő magatartás s méltatlan ahhoz az egyházhoz, amelynek évszázadokon keresztül kapcsolatai voltak a szabadságmozgalmakkal és haladó eszmékkel.

Az 1918—1919-es forradalmak arra a korszakra irányítják figyelmünket, amelynek szem- és fültanúi itt élnek közöttünk, de amelyről a rengeteg kisebb-nagyobb emlék, élmény, elbeszélés mégsem tud átfogó és világos képet nyújtani. Egyházi vonatkozásban ezen a téren néhány szólamnál több nem forog a köztudatban. Erdemes a dolog mélyére tekintenünk, hogy megérthessük egyházunk helyzetét ebben a kiemelkedően fontos időszakban.

Az előtörténet vázolója igen messzire vezetne, ennek összefoglalásául csak annyit, hogy az első világháború folyamán egyre nyilvánvalóbbá vált az imperialista háborút kirobbantó uralkodó osztályok csődje, egyre világosabbá vált, hogy katasztrófába vezették az országot. Az osztrák—magyar monarchia katonai vereségei, az országban uralkodó nyomorúság és ínség egyre követelőbben parancsolták a helyzet gyökeres megváltoztatását.

A NAGY OKTÓBERI SZOCIALISTA FORRADALOM VISSZHANGJA EGYHÁZUNKBAN

Egyes üzemekben már eddig is fel-fellobbant a forradalmi tűz, azonban az 1917-es orosz forradalom következtében az egész munkásság körében fellángolt a szocializmusért való lelkesedés tüze. A cárizmus bukása példaképpül szolgált a Habsburgok megbuktatásához.

A nagy idők eseményei egyházunkban is éreztették hatásukat. Természetesen elsősorban a vallási kérdések foglalkoztatták az egyházi sajtót. Figyelemre méltó, hogy ebben az időben szó sincs arról a szovjetellenes hangról, ami a Horthy-féle ellenforradalmi korszakban jellemezte az egyházi sajtót. Ez egyszerűen nem volt lehetséges, mert — mint látni fogjuk — a tábori lelkészek a katonákról, a lelkészek az otthoni hangulatról mindig olyan értelemben számoltak be, hogy terjed a forradalmi gondolkodás, nagyon vigyázni kell az egyháznak, nehogy az úri renddel együtt elsöpörje egy esetleges hazai forradalom az egyház képviselőit is. Eppen ezért óvatosan számolnak be az orosz eseményekről.

Az Evangélikus Órálló ismerteti a szovjet kormány vallásügyi rendelkezését, amely szerint az egyházat elválasztják az államtól, megszüntetik bizonyos felekezetek fölényét a többivel szemben, a lelkiismereti szabadságot teljessé teszik, az összes vallási rítusok teljes szabadságot élveznek, az egyházat és az iskolát elválasztják, a hitoktatási kényszer megszűnik, az anyakönyvezés állami feladattá lesz, a papi kiváltságok megszűnnek, a papság állami díjazásban nem részesül, a kultuszcélokat szolgáló épületeken kívüli vagyon a nép tulajdonává lesz. (Evangélikus Órálló, 1918. 61.) Ehhez csak azt fűzi hozzá a lap, hogy a katolikusok máris kiépítik autonómiájukat, készülnek az egyház és állam szétválasztásának lehetőségére, nekünk is ezen az úton kell járnunk.

Duszik Lajos miskolci lelkész ezt írja: „A szekularizáció (az egyházi vagyon államosítása) senkinek sem mulatság és gyönyörűség. Egyszerűen szükség. Istennek nincsen vagyonra szüksége. A népnek van. Kiáltó igazságtalanságokat azonban csak azért, hogy minden a régiben maradjon, passzív magatartásunkkal nem szankcionálhatunk.” (Evangélikus Lap 1918. 3. sz. „Hol késel Lutheránia?” c. cikkben.)

A közelgő vihar szelét érezve, a Harangszó ismerteti a Vas megyei gazdasági bizottság következő című felhívását: „Földet a hazatérő katonáknak!” Isten nevében, tehát ajándékként kellene odaadni a földet „Adjon a kisgazda $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$, 1 egész holdat, a közép- és nagybirtokosok 5—100 holdat. Adjanak a közégek, nemes és úrbéri közbirtokosságok, egyháznagyok és egyházközsegek.” (Harangszó, 1918. 30.) Persze, a földfelajánlásból semmi sem lett, de hűen tükrözteti ez a javaslat a forradalomtól rettegő rétegek gondolkozását. A lelkészek világosan látják, hogy a hazatérő katonák és volt foglyok között sok lesz „megfertőzve a bolsevikizmus eszméitől”. (Harangszó, 1918. 90.) Krón Ferenc tábori lelkész azt írja a frontról, hogy a katonák a papokra panaszkodnak. Nem törődtek a néppel, sem a művelődésükkel, sem a sorsukkal. „Ugyanez a tudat és meggyőződés él a katonák ezreinek a lelkében. Borzasztó vád, mert éppen azon egyház papságát éri, mely évszázadokon át magasan lobogtatta a tudás és művelődés fáklyáját. Nem törődtek velünk? hát mi miért törődjünk velük? — ez lesz a gyorsan folyó következmény. A bolsevikizmus az egyházat sem fogja megkímélni, sőt egyházi téren fog igazán élni, mert az egyházban szabadon beszélhet minden adófizető, s akik visszajönnek, nem fognak hallgatni. Meg fogják tőlünk kérdezni, hogy miért nem törődtünk családjukkal, segélyükkel, miért nem karoltuk fel az árvákat. Nem az én kérdéseim, nem az én szívemből fakad, hanem katonák ajkáról véve csak leírom. Ezeket nyugodt gondolkodású, javakorabéli katonáktól hallottam.” (Evangélikus Órálló, 1918. 103.)

De nemcsak a hívek és lelkészek ajkán, hanem püspöki szék-ből is hangzik a bírálat szava. Méghozzá olyan ünnepélyes alkalom során, mint egy püspökszentelés. Raffay Sándor püspöki székfog-

laló beszédében mérlegre teszi egyházunk helyzetét, s kénytelen megállapítani: „Évtizedek óta hanyatlást mutat magyarhoni evangélikus egyházunk.” (Evangélikus Órálló, 1918. 273.)

A megrettent főúri osztály hangja szólal meg báró Solymosy egyetemes felügyelő székfoglaló beszédében. Különösen az „alsóbb néposztályért” aggódik, megnyerésük érdekében azt javasolja: „Igyekezünk őket az egyházi terhek alól — amennyire lehet — mentesíteni.” Megismétli azt a már elhangzott főúri gondolatot, hogy az egyháznak kell szembeállnia „az alsó néposztály” törekvéseivel, s az evangélium csak arra jó, hogy vele fékezni lehessen a kitörni készülő forradalmi haragot. „Magyarországon a szocializmus helytelen irányban tévelyeg”, mert „nagy munkabérekre ösztönzi az embereket”, valamint „a tekintélyek lerontására törekszenek”. „Ezen helytelen irányú szocialista felfogás további terjedésének meggátolására sorompóba kell, hogy lépjünk mindnyájan.” — „A tekintélyeket a világ sora léptette életbe szükségből, tehát fenn kell tartani.” Hogy miféle tekintélyek fenntartásáról van szó, az a következőkből derül ki: „Felesleges ma már azon 48-as eszmék hangoztatása, melyek az emlékek tárába valók és az országnak hasznára nincsenek. 48-at felváltotta a 67, mikor a nemzet királyával egyezséget, békét kötött, melynek fenntartását minden igaz és becsületes magyar embernek állani kell, bár felülvizsgálatot és megjavítást, megváltozott viszonyokhoz mérten kívánni lehet és kívánni időszerű.” (Evangélikus Órálló, 1918. 281.)

Ez a főúri egyházvezetés akkor tett hűségnyilatkozatot a Habsburgok mellett, (1918. szept. 18-án) amikor már 1918 nyarától katasztrófálissá vált az osztrák—magyar monarchia helyzete. Nemcsak az orosz fronton, hanem a Piave folyónál történt súlyos veszteség miatt is összeomlásban volt a hadsereg, a forradalmi mozgalom győzelmes terjedése következtében. Otthon már csak napi 80 gramm volt a kenyérfejadag. Sztrájkok és háborúellenes tüntetések voltak Bécsben, Budapesten, Prágában, Lvovban, ipari központokban, recsegett-ropogott a Habsburg monarchia egész korhadt épülete.

Ebben a szituációban a Nagy Októberi Szocialista Forradalom hatása két irányú volt az evangélikus egyházban: egyrészt felszította a papság legjobbjainak lelkiismeretét, ezek figyelmeztették az egyházi közvéleményt a jogos számonkérés lehetőségére, másrészt a főúri egyházvezetés evangélikus egyházunkat akarta odadobni eszközül a népellenes érdekek védelmére.

De még más jelentősége is volt a Nagy Októbernek. Az egyházi sajtó örömmel jelenti be, hogy a breszt-litovszki béketárgyaláson a központi hatalmak és Oroszország megbízottai a béke főbb pontjaira nézve megállapodásra jutottak. (Harangszó, 1918. 13.) A Szovjetunióknak Lenin kezdeményezésére létrejött békelépését az Evangélikus Órálló így méltatja: „Békeszózat csendült világgá a messze keletről, honnét eddig öldöklő fegyverek csatazaja ré-

mítgette lelkünket. A békesség szelid galambja végre kiröppent s szárnyára kelve most már — jólesik hinnünk —, berepüli majd az egész világot és meghozza elveszített nyugalma a harcokban megfáradt emberiségnek.” (Evangélikus Őrálló, 1918. 45.)

Az egyház lelkiismeretét az egyik cikkíró azzal akarja ébresztetni, hogy párhuzamot vont a szocializmus és az egyház békemunkája között: „Egyház és szocializmus: íme, ti most vetélkedtek a békéért. — De úgy rémlik, mintha nem egyenlő joggal vetélkednétek. Úgy rémlik, mintha a „béke” egyházának kevesebb joga volna a békéért való hadakozáshoz. S ha joga nem is, de „tehetsége” s akarata határozottan kevesebb... De mert a világ már megcsinálta a Pál fordulást (1918. aug. 24.), az egyház is hát utána kullogott s észretért! Hohó, hiszen ez az én elemem volna, vagy mi?! — A szava azonban most se olyan bátor, mint Pálé, nem is olyan éles, mint volt, amikor az áldást adta a fegyverekre.

Hanem az a másik, az a vörös legény: kezd kitenni magáért. Hogy dolgozik, hogy töpreng, hogy kiabál, hogy agitál, hogy hisz és meggyőz! A vörös Ember odaáll a király elé, a miniszter elé, a szurony elé, megzörget minden ajtót, s fanatikus hévvel egyre csak azt hajtogatja: békét! szomorodott anyákat, feleségeket a templomban, de a szava csak a templomban marad. A vörös Ember már szinte dühöng nemes, tüzes békevágtyában, az Egyház csendesen várja a — csodát!” (Evangélikus Lap, 1918. 34. sz.) A szerkesztőség hozzátette ehhez a cikkhez, hogy vele ugyan nem ért egyet, de ösztökélő hatása miatt leköszölte. Nem is lehet párhuzamba állítani a szocializmus és az egyház békemunkáját, hiszen egy ilyen világméretű és egyben államhatalmakat vezérlő eszmével úgysem versenyezhet az egyház, amely az evangélium hirdetésére van hivatva, de viszont abban igaza volt a cikkírónak, hogy a fegyverek megáldása és a háborús optimizmus súlyos tévedései után valamit tenni kellett volna a béke érdekében, hiszen a Szentírás erre ad indítást a keresztyéneknek. Szimonidesz Lajos ezt így fejezte ki: „Évek óta mindinkább világosan érezhetővé vált, hogy a népnek alig van embere. Sokan vannak, akik belőle élnek, nem kevesen, akiknek érte kellene élniök, sorsa javításán, lelke művelésén kellene munkálkodniok, azonban ezek mind nem éreznek a néppel. A háború sok éket vert a lelkész és népe közé.” (Evangélikus Lap, 1918. 43. sz.)

A háború és béke kérdésében bizonytalankodó teológia, a főúri egyházi vezetés, az eseményektől és nem az igétől vezérelt egyházi élet tanácstalan és kényelmeskedő volt a nagy idők viharában s nem tudott egyházhoz méltó választ adni az emberek kérdéseire. Ezért van annyi panasz és vád a kor tisztán látó embereinek ajkán.

A történelem kereke pedig gyorsan és feltartóztathatatlanul forgott tovább...

AZ „ŐSZIRÓZSÁS FORRADALOM”

1918. október 31-én százezres tömegek tüntettek Budapesten. Egy frontra induló zászlóalj elindítását megakadályozták a Keleti pályaudvaron. A pályaudvar őrségét lefegyverezték, a felfegyverzett munkásság és a hozzájuk csatlakozott katonaság elfoglalta Budapest fontosabb épületeit, a forradalom megtörte a Habsburg-monarchia és a vele szövetséges nagybirtok-nagytőke uralmát, a hatalom a Nemzeti Tanács kezébe ment át. Másnap Károlyi Mihály vezetésével az új kormány letette az esküt a Nemzeti Tanács előtt.

Egyházi lapjaink nagy teret szentelnek az eseményeknek, részletesen ismertetik a történeteket. Az országot a katasztrófába vezette az osztrák—magyar monarchia. Bukásán egyházi lapjaink egyáltalában nem sajnálkoznak, sőt az általános forradalmi- és békehangulat hatása alatt újságjaink egészen pozitíven értékelik az eseményeket.

A Harangszóban Czipott Géza szentgotthárdi lelkész, szerkesztő azt írja „Ami most a legfontosabb” című cikkében: „Az őszirozsza jegyében megszületett az új önálló és független Magyarország. Az őszirozsza jegyében, melynek tövisei nincsenek. Polgárság, katonaság, munkásság, nép mind egyet akar csak, azt, hogy végre a magyar haza határain belül boldog legyen itt minden ember.” (Harangszó, 1918. 226.) Persze, nem akart mindenki egyet, ez hamarosan kiderült, de abban igaza volt a szerzőnek, hogy az új békekormány felé mindenki nagy reménységgel tekintett. Czipott Géza kiemeli, hogy a kormány legfontosabb teendői közé tartozott a béketárgyalások megkezdése. Nagy megkönnyebbüléssel olvasták az emberek: „November 1-én minden fronton letettük a fegyvert.”

A Harangszó közli, hogy az országház kupolatermében nov. 16-án kikiáltották a független magyar köztársaságot. „Ezzel a történelmi ténnyel Magyarország történelmében egy új fejezet kezdődik, új idők köszöntenek bennünket. Adja a jóságos Isten, hogy a magyar nép az új államforma keretei között, az ő lángoló szabadság- és hazaszeretetével végre megtalálja a maga boldogságát... Fel tehát Magyarország sokat szenvedett népe a munkára, fogjunk össze végre, legyünk hívek mindhalálig, egy akarrattal munkálkodjunk közre most saját magunk és hazánk boldogulásán.” (Harangszó, 1918. 230.)

De nemcsak a Harangszó ad biztatást a híveknek az új magyar köztársaság támogatására, hanem a többi egyházi lapunk is hasonló hangot üt meg. Az Evangélikus Órálló akkor, amikor október 31-ét és november 16-át nemzeti ünneppé iktatták, azt írja: „A reformációnk 401. évfordulóján, hazánk fővárosa, Budapest,

nagy eseményeknek volt színhelye. Mintha csak ugyanazon szellő hatotta volna át az emberek lelkét, mint hajdan a reformáció hajnalán, úgy lelkesedett a nép, a katonaság a szabadság, egyenlőség és a testvériség szent és nagy reform eszményeiért. S hazánk alkotmánya egy nap alatt új tartalmat nyert... Úgy érezzük, mintha a kettőnek valami köze is lenne egymáshoz! A történelem tanúbizonysága annak, hogy ezen érzésünknek alapja és létjogosultsága van! A protestáns egyház története hazánkban össze van forrva hazánk történelmével! A vallás- és lelkiismereti szabadság küzdelmei egybeesnek hazánk függetlenségéért vívott harcokkal. A protestáns egyház iskoláinak nevelő munkája, szabad szelleme mindig termékeny oázisa volt a szabadság szent eszméjének, a nagy, szolgaságot hirdető és fenntartó világ pusztájában.” (Evangélikus Órálló, 1918. 309.) Az Órálló itt már túl is szalad a teológiai igazságon, nagy buzgalmában a reformációt is közös nevezőre hozza az őszirózsás forradalommal, de annyiban feltétlenül igaza van, hogy a magyarországi protestantizmus múltja mindig szoros összefüggésben állott a haladó mozgalmakkal, s — legjobb hagyományai nyomán — nem idegenkedve, hanem őszinte rokonszenvvel fogadja a forradalmi hangulatot.

Ezt a józan és reális hangot képviseli az Evangélikus Lap, amikor ezzel kapcsolatban így ír: „Október 31-ike ezentúl nemcsak evangélikus egyházunknak lesz ünnepe, hanem a magyar köztársaságnak is. Szerencsés összetalálkozás. A vallásos felszabadulás és a nemzeti szabadság összetartoznak és kiegészítik egymást. Ezt a véletlent jó előjelnek is vehetjük.” (Evangélikus Lap, 1918. 47.)

AZ ÚJ HELYZET EGYHÁZI ÉRTÉKELÉSE

Az Osztrák—Magyar Monarchia összeomlása után előrelátható volt, hogy az új forradalmi helyzetben a régitől eltérő lesz az egyház és állam viszonya is, megváltozott körülmények más lehetőséget fognak nyújtani az eddiginél az egyházaknak. Amikor a forradalmi átalakulás értékeléséről volt szó, természetesen ez a szempont sem maradhatott ki, ezzel is szembe kellett nézni.

A társadalmi fejlődés útján világosan látja Mayer Pál lelkész, s ezért világosan tudja elemezni a fennálló helyzetet is, amikor arról ír, hogy mind a középkori feudális, mind az újkori nemzeti államok szoros szövetséget építettek ki az egyházzal. Különösen a monarchikus politika talált hű szövetségest az egyházban. A világi és egyházi feudalizmust a legutolsó időkig szoros fegyverbarátság fűzte egybe. A feudális, de a polgári berendezkedésű állam is, az összes törvényileg elismert felekezettel szövetkezett, azokat egyházi és kulturális céljaik munkálásában anyagilag és erkölcsileg támogatta. Nálunk is, de külföldön is, a katolikus egyház maradt

a monarchisták kedvence, mert monarchikus egyház-szervezeténél fogva ideális szövetségstárs volt. Az egyházaknak az állammal való szoros szövetségük anyagilag nagyon előnyös volt. Az egyház hivatását tekintve azonban, és erkölcsileg, feltétlenül káros volt ez a szövetség. Az egyház függő viszonyba került az állammal szemben, olyan szolgálatokat is kellett teljesítenie, amelyek az ige szolgálatának ellentmondtak, s végül is ez a szövetség evangéliumi jellegéből kiforgatta az egyházat s világi intézménnyé alacsonyította le. Mayer Pál világosan látja, hogy a szocializmus szakítani fog az egyházzal, nemcsak a feudális katolicizmussal, hanem a polgári protestantizmussal is. Ez a szakadás anyagilag érzékenyen fogja érinteni az egyházat, de erkölcsileg sokat fog nyerni. „Az egyház ismét szabadon élhet isteni hivatásának. Kipusztul a világi szellem, ki a feudális ízü szervezet is, a protestáns egyházakból is.” (Evangélikus Óráló, 1918. 331.)

Az idő kerekét visszaforgatni akarók rétegetől eltekintve, lelkeszeink nem félték a történelmi haladás lépteitől. Csengődy Lajos budapesti vallástanár azt írta: „Bármiként tiltakozzanak is — ma már csak — egyesek, a fejlődés hatalmas gondolata nemcsak gondolat, de valóságos tény. Örömmel állapíthatjuk meg ezt az emberiség nagykorúsodásának e mozgalma, egész Európára kiterjedő folyamatánál is. Amikor a demos is eljutott már mindennütt a fejlődésnek arra a magas fokára, hogy sorsának intézését maga veheti és veszi kezébe.” (Evangélikus Óráló, 1918. 325.) 1918 őszén valóban olyan volt az európai látkép, hogy igen sok országban lehetett remélni a nép uralmának megvalósulását. Ezek a kilátások mondatták az egyházi emberekkel a haladás ügye melletti rokonszenvenyilatkozatokat. Ugyanakkor azonban újra meg újra kifejezést nyert az a közmeggyőződés, hogy a magyarországi protestantizmus is ott van a demokratikus eszmék diadalra juttatásának előharcosai között. Ugyancsak Csengődy Lajos írja: „Még nagyobb örömmel telik meg szívünk, amikor a demokráciának fényes diadalrajuttatásában annak az elvnek az érvényesülését látjuk, amelynek hosszú időn át, a meg nem értés hosszú századain keresztül, a protestantizmus volt az egyedüli képviselője. Ennek az új Magyarországnak megteremtéséből, ha valaki, úgy a mi evangélikus egyházunk az, amely joggal részt kérhet magának.” (Evangélikus Óráló, 1918. 326.) Ez a haladó öntudat történelmi jögon kétségtelenül indokolt, egyházunk legjobbjai valóban minden korban segítették a történelmi fejlődés kibontakozását, de ugyanakkor az is igaz, hogy a sokszínű és sokféleképpen megnyilatkozó evangélikus egyházban mindig érvényesültek retrográd hangok is, sőt a közelmúlt évtizedeiben ezek váltak hangadókká, az első világháború alatt pedig — amint láttuk — súlyos mulasztásokkal terhelte magát egyházunk vezetése.

AZ EGYHÁZI VEZETÉS BÍRÁLATA

A régi vezetők nem tűntek el az egyház kormányrúdjá melől. Arisztokrata származás, nagybirtok és nagytőke voltak azok a szempontok, amelyek felemelték őket egyházunk legmagasabb világi polcaira. Az Őrálló követeli a katasztrófapolitikát kiszolgálók távozását az egyházi közéletből. Nem kíméli az üres fejű, de nagy vagyonú világi vezetőket sem, de a tehetetlen lelkészeket sem. „Kérjük: ne azok vezessék egyházunkat, akik a letűnt rendszer érdekeltjei... Rengeteg tétlenség, kötelességmulasztás terheli a legtöbb vezető lelkiismeretét. Le kell tűnniök azoknak, akik csak azon kvalifikáció alapján kerültek a kormányrúd mellé, hogy „kevés bölcsesség kormányozza a világot”. Pusztulás a perifériákon, mert nem „bírjuk” a szórványt ellátni, feloszlás a nagy gyülekezetekben, mert „sok” a munka. Persze, arra jut idő, hogy a bankban napibiztosok legyünk. Csak imádságot mondunk délután a híveknek, mert a kaszinó kártyaasztala és dohányzója is vár. Üresek más helyen a templomok, mert az esperes vagy nem esperes lelkészek elidegenítették a templomtól a gyülekezetet...” (Evangélikus Őrálló, 1918. 335.)

Még keményebb hangot üt meg az Evangélikus Lap, amikor arról van szó, hogy a kor színvonalán álló, az eseményeket meg nem értő, az egyházi élet számára csupán terhet jelentő püspökök, esperesek, világiak akadályozzák a jó ügyet. „Ha van egy öreg, tehetetlen, magát a mai viszonyok közt feltalálni nem tudó, vagy a gyülekezetek bizalmát többé nem bíró püspökünk, álljon félre, menjen nyugalomba. Ha vannak espereseink, akikben egy paránya sincs a kormányzó bölcsességének, a többet tudásnak, a nagyobb képességnek, akkor azt a sógorkoma élte hosszágig ne erőszakolja rá egy esperességre. Ha valahol ország-világ előtt ki kell tennünk magunkért, akkor cégérnek ne a legüresebb fejű, de a leg-hosszabb hivatalos titulusokat joggal viselő férfiút állítsuk közönségünk elé. Akinek esze van, azt dolgoztassuk, és ne tőrjük, hogy klikkek irányítsák hetedízíglen saját tehetségtelen, de stréber-ségen felette munkás tagjaik érvényesülését.”

Az Osztrák—Magyar Monarchiával összekapcsolódott egyházi vezetés — Solymosy báró egyetemes felügyelővel az élen — alkalmatlannak bizonyult az új helyzetben a vezetésre. Az Evangélikus Lap szinte kétségbeesett hangon biztatja őket a cselekvésre addig, míg nem lesz késő: „A mi egyházaink vezetői mind ez ideig vérlázító semmittevással állnak a forradalmi új viszonyok előtt. De hát az Istenért, nincsenek püspökeink, nincsenek nekünk egyetemes felügyelőink, akik a nevünkben beszéljenek? A közvélemény nevében követeljük: kapcsolják bele azonnal egyházunkat az új viszonyokba, nehogy az orkánként rohanó nemzeti történelem elvonuljon fejük felett, s itthagyon bennünket szájtátva!”

Ugyanakkor a református lelkészek minden fenntartás nélkül állást foglaltak a köztársaság mellett. Nálunk már régen erős köz-

társasági hangulat volt. De nem is lehetséges a köztársaságnál valami jobbat kitalálni — írja az Evangélikus Lap —, hiszen a Habsburg-monarchia annyira ellenszenvenné vált, hogy a Habsburgok „hű népei” nehezen fognak értük deputációt küldeni Svájcba. Még feltűnőbb volt a katolikus alsópapság „forradalma”. Amikor a katolikus ügyek kormánybiztosa tájékozódni akart a katolikus papság hangulata felől, a budapesti gyűlésre hívta egybe őket, az alsópapságnak volt bátorsága kimondani, hogy a püspökök „tévútra vezették az egyházat”, „feudális szolgálkává tették a papokat”. Követelték a papnevelés gyökeres reformját, a bizantinizmus száműzését, a papság anyagi helyzetének, nyugdíjügyének rendezését, a párbér eltörlését stb.

Egyházunk belső életében is sok tennivaló lett volna, mindekelőtt a Habsburg-monarchia embereinek és légkörének kellett volna eltűnnie, de kifelé is sok probléma volt, hiszen a forradalmi átalakulás felvetette az egyház és az állam új viszonyának a kérdését. Egyházi sajtónk újra meg újra támadja a vezetést, követeli, hogy a hivatalos egyház is, de a lelkészegyesület is vegye fel a kapcsolatot a Nemzeti Tanáccsal és fejezze ki együttműködési szándékát.

Közben a vallás- és közoktatásügyi miniszter Kovács J. István budapesti református teológiai tanárt a protestáns egyházak jogos érdekeinek megvédésére irányuló intézkedések előkészítésére és foganatosítására a protestáns egyházak kormánybiztosává nevezte ki. Egyházunk ugyan közbenjárt külön evangélikus kormánybiztos kinevezése érdekében is, de eredmény nélkül. A kormány által kinevezett kormánybiztos tanácskozássra hívta meg az egyetemes egyház és az egyházkerületek elnökségeit s biztosította őket, hogy pillanatnyilag a kormány nem kíván döntő lépést tenni az egyház és állam eddigi viszonyához képest.

EGYHÁZI SZERVEZKEDÉSEK

Nagy Lajos gyúrói lelkész indította meg, főleg a budapesti fiatal lelkészek, vallástanárok, segédlelkészek körében az első egyházi szervezkedést, amely magát Evangélikus Papi Tanácsnak nevezte. Programjukat Dr. Raffay Sándor püspök is helyeselte, s maga a püspök is bekapcsolódott a mozgalomba. Kifelé bejelentette az Evangélikus Papi Tanács a maga csatlakozását a Nemzeti Tanács célkitűzéseéhez, befelé pedig széles körű reformjavaslatl járult az ország evangélikus lelkészeihez és híveihez.

Adamovits Sándor, Algöver Andor, Baron János, Bezzegh Sámuel, Csaba Gyula, Csengödy Lajos, Danielisz Róbert, Kaczián János, Marcsek János, Martony Elek, Nagy Lajos, Noszkó István, dr. Obál Béla, dr. Raffay Sándor, Szuchovszky Gyula, Szuchovszky Lajos, Szűts Gábor, dr. Varsányi Mátyás aláírásával a következő felhívást bocsátotta ki az Evangélikus Papi Tanács: „A nagy át-

alakulásokat élő kor evangélikus egyházunk életének is új medret jelöl. Az idők folyamán bürokratikussá vált szellem helyett a régi reformátori szellemre van ismét szükségünk. Elavult vagy hitelevessztett intézmények dédelgetése helyett igaz evangéliumi megújulás megteremésén fordul meg egyházunk jövődjéje. Szükségünk van egy új reformációra elsősorban intra muros, a magunk körében. De szükségünk van az egyház és állam viszonyának tisztázására, az egyházalkotmány korszerű és igazán demokratikus átalakítására, az egyházi kormányzás egyszerűsítésére, az örökös tisztségek megszüntetésére, a lelkészképzés, vallásitanítás reformjára; a segédlelkészek és vallásánárok helyzetének és jogviszonyainak tisztázására, az egyházi tagozatok megfelelőbb beosztására, a nagy gyülekezetek lelkészi gondozás érdekében való széttagolására, a progresszív adózás kérdésének rendezésére, a püspöki székhelyek állandósítására stb. — Mindezek s más ezekkel rokon kérdések megbeszélésére összes érdeklődő lelkésztestvéreinket, bármely foglalkozásban legyenek is, valamint az összes hitbuzgó világi testvéreinket folyó évi december hó 4-én, de. 10 órára a Deák téri iskolánk nagytermébe szeretettel meghívjuk. Budapesten, 1918. november 23.”

Még a december 4-iki országos evangélikus gyűlés előtt bejelentette Paulik János lelkészegyesületi elnök, hogy a MELE egész országra kiterjedő szervezetének erejével, befolyásával és készségével támogatja a Nemzeti Tanácsot hazafias célkitűzéseinek megvalósításában. A Nemzeti Tanács a MELE által javasolt személyt, Kaczián János budapesti esperes-lelkészt a lelkészegyesület képviselőjében, behívta a Nemzeti Tanács intéző választmányába.

Ilyen előzmények után ült össze dec. 4-én a most már Országos Evangélikus Tanácsá szélesedett gyűlés. A jelenlevők elnöké Paulik János nyíregyházi lelkészt, a MELE elnökét, jegyzővé Duszik Lajos miskolci lelkészt választották meg.

A szervezkedés leglelkesebb mozgatói Nagy Lajos, Lombos Alfréd lelkészek, és dr. Obál Béla eperjesi teológiai tanár voltak. A főúri egyházvezetés ellensúlyozására azt akarták, hogy az egész országban alakuljanak meg a papi tanácsok, ezek legyenek mozgató rugói az egyházi élet haladásának.

De felvonultak a főúri egyházvezetés hangadói is. Báró Kaas Albert helytelenítette a papi tanács alakítását, a pusztaság létét is az egyházi vezetés iránti bizalmatlanságnak nevezte. Az egyház helyét a forradalommal szemben s nem annak az oldalán látta. Kéler Zoltán dr. szerint a papi tanácsok alakítása „szocialista receptre készült forradalmi tény” volna. Zsigmondy Jenő egyházkerületi felügyelő pedig egyenesen fegyelmet helyezett kilátásba mindazon lelkészeknek, aki eddig is részt vett „ebben a törvénytelen alakulatban”.

A jelenlevők Szimonidesz Lajos nagybörzsönyi lelkész, az Evangélikus Lap szerkesztőjének közvetítő javaslatát fogadták el, aki

azt indítványozta, hogy a lelkészegyesület égisze alatt, reformbizottság címen folyják az egyházunk jövőjéért felelősséget érző lelkészek mozgalma. A reformbizottság tagjai lettek: Nagy Lajos, Lombos Alfréd, dr. Deák János, dr. Obál Béla, Szimonidesz Lajos, Endreffy János, lic. Fizély Ödön, Hüttl Ármin, dr. Kralovánszky László, Ivánka István, Martony Elek. A reformbizottság elnökségét a MELE elnöksége alkotja, amely a következőkből áll: Paulik János elnök, dr. Raffay Sándor püspök, Pröhle Henrik, dr. Szeberényi Lajos, Noszkó István, Duszik Lajos, Rátz Vilmos, Németh Károly, Vitális Gyula, Szehlo Gerő.

A reformbizottság feladatát már az induláskor is különbözően látták a lelkészi karban. Szimonidesz azt várja a bizottságtól, hogy bekapcsolódjék az eseményekbe, tanítsa meg a jövőbe nézni az egyházat, óvja meg a fenyegető veszedelmektől, tegye közéleti tényezővé, tegyen javaslatokat az egyházi vezetőségnek intézkedések megtételére, az ügyek élére álljon, s ha kell, a hivatalosakat ellenőrizze. Paulik János ugyanekkor elsősorban szervezeti reformokat akar. Az ország területének összezsugorodása következtében nagy átalakulással kell számolni, püspöki állások, teológiai akadémiák összevonására kell felkészülni. Paulik is méltatlankodik, amiért a dec. 4-iki értekezleten a főúri érdekek képviselői megleckéztették a papokat azzal, hogy ne politizáljanak a forradalom érdekében, pedig nemrég még éppen ennek az ellenkezőjét hirdették: „Tudom, nagyon jó néven vették a papnak, ha politizált, különösen ha valakit a nyeregbe kellett felsegíteni. Most is az egész világ politizál s szervezkedik s nagy fontosságú egyházi kérdéseket készül eldönteni a politikai porondon, és csak mi hallgassunk és lapuljunk össze, mint az ázott egerek?!”

HIVATALOS EGYHÁZI MEGNYILATKOZÁSOK

Az események után lassan kullogó egyházi vezetés sem várható tovább a történetek után, hiszen már az Evangélikus Papi Tanács is, a MELE is felvette az érintkezést a Nemzeti Tanáccsal.

Az egyetemes egyház és a négy egyházkerület elnökségei memorandummal fordultak a kormányhoz. Ebben ugyan kijelentik, hogy a demokratikus Magyarország megalakulását örömmel üdvözlölik, de igényeket is támasztanak a kormánnyal szemben. Kívánják az állam anyagi támogatását, a felekezeti iskolák fenntartását, egy teljes jogú evangélikus hittudományi kar felállítását valamely egyetemen, a lelkészi javadalom felemelését. Kijelentik, hogy előre tiltakoznak az iskolák államosításának esetleges terve ellen, felhívják a kormányt, hogy tartózkodjék minden olyan intézkedéstől és reformtól, amely az egyház jogát sértené, mert ez kultúrharc kitörését vonná maga után.

A memorandum minden egyéb egyházi megnyilvánulás hang-

jától kirívóan eltér, hűen tükrözi a magyar egyházi vezetés magatartását a forradalommal szemben.

Egészen más hangon szólalnak meg a püspöki körlevelek. Geduly Henrik tiszakerületi püspök ádventi pásztorlevelében többek közt ezt írja: „A népakarat egyértelmű, lelkes megnyilvánulásából kifolyólag magyar hazánk a független, szabad népköztársaság államformáját öltötte magára, amelyben immár nem születés, származás, nemzetiségi vagy vallásfelekezeti hovatarozandóság, hivatali rang vagy egyéni befolyás dönt a polgár hazára nézve hasznos értéke fölött, de az általa betöltött polgári élethivatás terén kifejtett igyekezete... Mi tehát csak megnyugvással, nemcsak egyszerű örömmel, de szinte kitörő boldog lelkesedéssel üdvözölhetjük hazánk ez új államformájának kimondását... Foglaljuk immár imánkba a Magyar Népköztársaság boldog jövődjét. Támogassuk annak szent ügyét mindannyian lelkes hévvel, legjobb erőinkkel. Igyekezzünk arra szószéki beszédeinkben, ifjúsági nevelő munkánk kifejtésében.”

A többi püspöki körlevél ha nem is ilyen meleg hangon tárgyalja az új államforma ügyét, de mindegyik az állam támogatását köti a hívek lelkére.

PAPOK A POLITIKÁBAN

Az általános helyzet politikai zűrzavarának megfelelően nagy széthúzás található az evangélikus lelkészek sorában is. A legkülönbözőbb politikai irányok kavarnak lelkészeink körében is.

Talán a Habsburg-ellenesség az egyetlen, ami általánosan nevezhető a lelkészi karban. Különösen, amikor az egyházi sajtót is bejárta a hír, hogy Habsburg Károly, „a béke király”, a 17 esztendősek sorozását is kívánta.

De viszont amikor az ébredő magyarok egyesületének egyik gyűlését a Vörös Gárda megzavarta, az Őrálló az ébredőknek fogta pártját.

Nyíltan propagálta az Őrálló, Lovászy polgári demokrata pártját azzal a kiemeléssel, hogy ez a párt szembeszáll a kommunis-tákkal.

Dr. Mohácsy Lajos marcalgergelyi lelkész a kisczardapárt fő-kortese, Nagy Lajos gyúrói lelkész a radikális polgári párt érdeké-ben végzett propagandát, Zoványi Jenő debreceni ref. teológiai tanár a Világ hasábjain kifogásolja Materny Lajos debreceni evan-gélikus esperes eljárást, aki Labossa Lajos segédlelkészt felfüggesz-tette a radikális pártban végzett tevékenységéért. Marcsek János budapesti vallás tanár az Evangélikus Lap hasábjain kelt Labossa védelmére, s az esperesi hatáskör túllépésének minősíti az esetet.

Egyházunk politikai zűrzavarát mi sem jellemzi jobban, mint-hogy Deák téri egyházi épületünkben tartotta a keresztényszocia-lista párt egyik gyűlését, evangélikus, református, katolikus lelké-

szek szónoklatával. A gyűlésért lelkesedő Őrallót jogosan feddi meg az Evangélikus Lap azért a rövidlátásért, hogy nem veszik észre a római érdekek szolgálatát.

Jelentős lépés volt, amikor az Őrálló leközölte a Népszava 1919. febr. 16-iki számából azt a figyelmeztetést, hogy a papok rendszerint az ellenforradalom oldalán dolgoznak, szembefordulnak a nincstelen, dolgozó tömegek érdekeivel, pedig ezzel a törekvésükkel minden evangéliumi tanítással szembehelyezkednek. „Az olyan jóhiszemű és jószándékú papok, amilyenek szerkesztőségünkben is többen megfordultak, akik mindezt belátják, akkor cselekednének leghelyesebben, ha paptársaikat igyekeznének meggyőzni arról, hogy népellenes politikájuk egyúttal öngyilkos politika.”

Az Őrálló ennek a figyelmeztetésnek a közlésével bölcsen cselekedett, mert azokban a válságos és sorsdöntő időkben az elharpózott tanácstalanság, széthúzás idején biztos kézzel mutatott utat, amikor az evangélikus lelkészt a népe felé irányította.

Panaszolja az Őrálló, hogy „a gyülekezetből itt-ott még a pásztor is elűzte a nyáj”, a megoldás az, hogy „izgatók szavára elváltak” a hívek.

A néppel szembefordult lelkészt nem ismerték el méltó vezetőnek. Az elmúlt évek mulasztásaiért és bűneiért most jött el a felelősségrevonás ideje. „Mindenfelől elégedetlenség hangjai törnek elő, mintha a vezetők nem volnának készek teljes szívvel szolgálni tisztüket.”

Most kellett a népellenes egyházpolitika keserű gyümölcsét learatni. Ki mint vet, úgy arat. A népet már nem lehet úgy vezetni az egyházban sem, mint a világháború előtt és alatt!

(Folytatjuk)

Dr. Ottlyk Ernő

Niemöller Bultmannról

A Darmstadtban félhavasoként megjelenő „*Stimme der Gemeinde*” 1963. november 1. száma Niemöllertől érdekes cikket közöl, amely a mai teológiai szituáció jellemzése során tér rá Bultman elemzésére és értékelésére.

„A mostani teológiai helyzetet még mindig az jellemzi, hogy sokat foglalkozunk a „mithosztalanítás” kérdése körül kialakult vitával. Sokan Bultmann-t fekete báránynak tekintik, nem akarják megtérni a nyájban, bűnbakként ki akarják úzni a pusztába. Nyugdíjbavonulásáig lelkészképesítő bizottságunk tagja volt az egyházkerületben. Megkísérelték onnan egy zsinati határozatra való hivatkozással kiemelni. Ezt megakadályoztam, de ezért bizonyos egyházi körök még mindig haragszanak rám.

Két dolgot szeretnék világosan megmondani: nem tehetünk semmit sem az **igazság**, sem a **valóság** ellenére. — Ma már nem érvényes azoknak az embereknek a világképe, akik az Ószövetséget és az Újszövetséget írták. Nem állíthatjuk teljes határozottsággal, hogy a mi világképünk helyes. Elképzelhető, a következő 2000 év folyamán az emberek bebizonyítják majd, hogy a mi mostani világképünk hamis. Nagyon könnyen bizonyítható — bár erre nincs szükség, hiszen már bebizonyították — hogy a Biblia világképe téves; továbbá, hogy minden olyan bibliai kitétel, amely ezzel a téves világgéppel egybekapcsolódott — pl.

Krisztus mennybemenetele — ebben a formában nem képzelhető el és nem is történhetek meg. Ha tovább erőszakoljuk a dolgot, akkor nevetségessé válunk, noha Lukács evangélista korában senki sem ütközött meg rajta. — De csorbul-e az evangélium azon mondanivalója, amely szerint Jézus, az élő Úr, Istenhez emeltetett és részt vesz Isten világkormányzásában, ha az ún. mennybemenetel külső eseményét nem tekintjük igaz valóságnak és nem is valljuk annak? Szerintem semmit sem csorbul! — Jézusba vetett hitemet ez nem érinti. Ugyanilyen nehézséget okoznak ma a Bibliában leírt csodák. Ezek is a világkép kérdéséhez tartoznak. A csodákon Jézus korában nem ütközött meg senki. A csodát akkor lehetségesnek tartották. Nem tették őket vizsgálat tárgyává és senki se vetette fel a kérdést, vajon tényleg csoda történt-e? Ma e tekintetben egészen más a magatartásunk, különben nem is mehetne keresztyén ember orvoshoz.

A mithosztalanításra azért van szükségünk, mert az akkori világképet nem tarthatjuk az evangélium mondanivalója lényeges tartozékának, hiszen ebben az esetben elvesztené érvényét az evangélium a mai ember előtt.

Még egyet meg kell jegyeznem idevonatkozólag. Sokan szeretnék úgy beállítani a dolgot, hogy az a professzor, aki a mithosztalanítás feladatát elénk állította, nem lehet.

keresztyén. 30 éve ismerem már ezt a professzort. Bárcsak zsinati atyáink fele olyan keresztyén lenne mint ő. Hálát adnék érte Istennek! Nem jelenti mindez természetesen, hogy a részletek tekintetében és a levont következtetések vonalán mindenben egyet értek Bultmann professzorral. Nem ismerem eléggé azokat a filozófusokat, mondjuk Heidegger professzort, akik — amint mondják — hatást gyakoroltak gondolkodására és az ő saját filozófiáját sem ismerem eléggé ahhoz, hogy fel tudnék melegezni iránta. Nyitott kérdés pl. közöttünk az is, hogy hol kezdődhet el a mithosztalanítás és hol a határa. Ma vannak olyan fiatal teológusok, akik tulajdonképpen ateisták, mert számukra Isten is „mithosz”. Azt gyanítom, hogy mindaddig megmaradnak felfogásuk mellett, míg Jézus nem találkozik velük. Akkor a mithosz egyszerre valósággá válik. — Mindez nem lep meg engem. Aki Jézussal még nem találkozott szembe, ha becsületes, ateistává kell lennie. Ostobaság ezért, ha a keleten élő ateistákat ma sokan valami különösen rossz embereknek tartják a nyugati részeken élő lakossághoz viszonyítva. Azok között az emberek között, akikkel

összejövök, 100 közül legfeljebb kettő hisz az élő Istenben, vagyis a Jézus Krisztus Atyjában. A többieknek az a meggyőződésük, hogy kell lennie valaminő Istennek. Ez azonban nem hit. Ez ateizmus. Az ilyenek Istent valahol sarokba állítják, s ha jónak látják, előveszik, mint valami eszközt, vagy kiállítási tárgyat s elének tartják: idenezzetek, milyen derék keresztyének vagyunk. Bultmann nem ateista, nem is látszólagos keresztyén. Ismeri Jézust! Elismerem, hogy sok mindenben gondolkodik másként mint én. Magam is tanultam teológiát, de eddigi életem során — noha már 70 évet megélttem — nem láttam még két hasonlóan gondolkodó teológust, mert ilyen nincs is. A Barth tanítványok sem képviselnek azonos teológiát mesterükkel. Lehet, hogy a másik ember másként gondolkodik sok mindenről, de ha Jézussal találkozott, ha Isten-hite Jézusból ered, akkor tudom, hogy mégis csak testvérek vagyunk.

Bultmann nem ateista és nem látszólagos keresztyén. Ismeri Jézust! Tehát gondolkozzék csak nyugodtan sok mindenről másképpen: Mégis testvérek vagyunk.”

Benczúr László

Rövid meditáció eklézsiabeli örökségünkről

A néprajzi-szociológiai tárgyú könyvek is — hasonlóan az egyéb tárgyúakhoz — impulzust adnak, további gondolatokat ébresztenek az olvasóban. Akkor is, ha a szerzők a múltban is többféle kritikát kaptak. Ha munkásságuk nem is egyértelmű, de értékes és elgondolkoztató.

Természetes, hogy a néprajzi kutatók értékelik a néprajzi ténye-

zők és a régi gyülekezeti élet kölcsönhatásait. Jó, ha az ilyen törekvéseket a kritikával rendelkező hagyománytisztelet félmjelzi. A jelenben alapjaiban változnak meg a néprajzi viszonylatok, a fejlődés, a műveltség, a divat stb. hatására.

Nemcsak az emlegetésében már elkoptatott „népiség” — a talán csak népművészeti és háziipari

relikviában ittmaradt múlt beszél, amelyet dícséretes módon megcsodál a városlakó, és magyar nevezetesség gyanánt bőröndjébe gyűjt az országunkat járó külföldi turista — a fontos, hanem az ezeket alkotó ember: hogyan élt kronológiai egymásutániségben, tovatűnt századokban, elsuhant emberöltőkben; Békés megyei Viharsarokban, tarka Ormánységben, szenvedést — örömet elrejtő Bakonyban, jobbágyfalvakban, vagy elszórt mészégető tanyákban, irtványokon; hogyan szunnyadozott vagy lobogott a nemzeti öntudat, bujdosó kurucokról faragott népies dalokban, a „Vitam et sanguinem” pillanatnyi nekibuzdulásában, az Isten dicséretére és önmaguk vigasztalására énekelt rebellis-protestáns zsoltárig.

Az „... ezt cselekedjétek...” aktusának hálaadó kommuniója bensőleg minden bizonnyal a bűnbocsánat után sóvárgók együttléte volt, külsőleg pedig festői népviseletbe öltözött templomozó magyarok meg nemzetiségiek tarka, színpompás, festő vásznára kívánczó demonstrációja is lehetett. Fellelhető motívumok még őrzik emléküket. Nem szépítve, nem torzítva — de élethűen. A feloldozást, gráciát jelentő ige pedig Károlyi Gáspár ősi, robusztus-erőjű, töről-metszett magyarságú fordításában hangzott el a sövényoldalú, meszeltfalú, oratóriumok áhítatos népének, és hatalmas, lapidáris mondatokban hömpölygött az imádság, könyörgés: hazáért, egyházért, családi- és lelki hajlékért, hálaadás a mindennapra-valóért: keskeny kenyérért, sovány örömért. A hit többre — szembre vágyódása csillog emlékeinkben.

Vajon észrevesszük-e a szertartáskönyvek, agendák gyakorlata mögött meghúzódó népszokásokat? Felkutatjuk és megőrizzük-e ezeket, még „használaton kívül” is?! Az „... így volt még Öregapám korában...” kezdetű, és

efféle hagyományok felidézésre és megőrzésre méltóak! A feljegyzés ne egyszerű regisztrálás és konzerválás legyen, hanem a régmúlt dolgait, eleink hagyatékát helyesen megbecsülni és értékelni tudó lelkipásztor helyes értékítélete.

Beszél a múlt: megfigyeléseken, szokásokon, motívumokon keresztül! Hogyan hallgatunk hangjára? Anélkül, hogy üres formalizmusba esnénk! Vallatóra fogjuk-e a régi matrikulákat, kihallgatjuk-e az ósdiak titulált kurátorai naplókat, még dékán-lajstromoknak váltófórintokba, pozsonyi mérőkbe öntött beszédét?!

Megváltozik a környezet — megváltozik a külső ember és a belső ember. Érzésvilága a régítől az új felé fordul. De régi idők tanúi megmentésre várnak ezután is! Alapelvünk: a legjelentéktelenebbnek tűnő mozzanat, adat, szokás is értékes, hogy ezekkel is gazdagabbak lehessünk!

Számadatokkal, kiegyensúlyozott életekkel mérhető le a jelen: nagyra nyújtózkodó barázdák, idős és ifjú emberek kitégult horizontja, tv, magnó, őrzi-folytatja a népmesét, a mindent felölelő kalendáriumot pedig a magyar- és világirodalmi klasszikusok sorozatai. Népi államunk flastromok felragasztása helyett gyökereiben orvosolta az akuttá vált bajokat: biztos megélhetéssel, iparral, szociális intézkedésekkel, kultúrával, sporttal. És másként is: Néprajzi Múzeummal, a tudományos falukutató munka fellendítésével, kiállításokkal, az egyetemeken néprajzi tanszékek felállításával, néprajzi hónapokkal és kongresszusokkal, a sajtóban közölt tudományos és néprajzi tanulmányokkal, cikkekkel.

Az országépítő munka ritmusában tehát nem haszontalan kísérletezés nekünk sem felidézni és megőrizni az országbéli eklézsiák régi értékeit, hogy gazdagítsa életünket és működésünket!

Halottaink

Bartos Pál

(1882 – 1964)

1964. január 8-án este 81 éves korában megfáradt szíve utolsót dobbant s egy gazdag skálájú élet fénye utolsót lobbant. Mendén született 1882. október 14-én Bartos István és Liczenziás Mária ötödik gyermekeként.

A családi ház fundamentuma a szeretet. Nehéz, kemény, verejtékes munkával kell adózni a mindennapi kenyérért. Korán megismerkedik a nehéz munkával és ez végigkíséri egész életét.

Kitűnő képességeivel már gyermekkorában feltűnik. Pokorny Béla tanító így nyilatkozik róla: „Három olyan tanítványom volt, akikkel érdemes volt foglalkozni s akikkel szeggyent sohasem fogok vallani... egyik Bartos Pál.” Kezdetől fogva sokat olvas, tanul és ír. Középkiscoláit Aszódon, majd Selmeczbányán végzi, végig jeles eredménnyel. Verseivel, apróbb írásaival már ekkor kitűnt s magasan társai fölé emelkedik. Míg iskolatársai a gondtalan diákelet örömeit élvezik, ő tanítva tanul.

1901-ben az eperjesi teológia hallgatója lesz, mint szegény gyermek korrepetál és úgy tanul. Az ifjúsági kör elnöke és sokszor ünnepelt vezére. 1905 nyarán végez és Zelenka Pál püspök Miskolcon avatja lelkésszé. Segédlelkész nem volt. Terray Gyula főesperes állást kínál neki és 1905. szeptember 1-én beiktatják az oláhpatak—gócsi egyházközségbe. Nehéz feladat vár rá, mert a község 1902-ben teljesen leégett, s mindent újjá kellett építeni. Templom, paplak építése várt rá. Feladatát elvégezte s mikor 3 év múlva a Pest megyei Péteribe távozik, már a gyülekezetnek kevés adóssága van. Péteriben lelkész 1914. február 17-ig, s innen egyhangú meghívással kerül Szarvasra az Újtemplomhoz. Raskó Kálmán gimn. tanár, később igazgató erről a napról így ír: „Ilyen egyhangú választást még nem láttam.”

28 évig pásztora e gyülekezetnek. Ez az idő is szakadatlan munkával telt el, melyben sok volt a gond, de több az öröm. Néhány kiemelkedő vonás az itt végzett munkájából. 1921-ben lapot indít „Evangelikus Sion” néven. 1926-ban tűz üt ki a toronyban, s az erősen megrongálódott. Ő irányítja a tatarozást. Közadakozásból harangot vásárol, melyet nevéről neveznek el. Majd adományozás útján másik harang is kerül a toronyba. Nevéhez fűződik az Árvaház hatalmas épületének a megépítése. Az ő terve alapján készül el a központi iskola és több más iskola építése és tatarozása is. Az ő kezdeményezésére az Országos Lelkész Egyesület elkészítteti Tessedik Sámuel szobrát és azt Szarvas főterén állítják fel. Tessedikről e napon így emlékezik:

Másfél századig botorul mellőzték
Nem értve, ki e csodás szántóvető...
Sziket forgat, hogy munkás verejtek
Jó földbe hulljon, ne vesszen el meddön,
    Buja lucernát vet,
    Es akácot ültet.
Jólét kell! Legyen bő áldás a házban,
Egjen szép, erős fajta a munkában!

.....

Számtalan sok cikket, tanulmányt, verset, éneket, szindarabot írt és éveken át szorgalmasan dolgozott legnagyobb művén, a Szarvasi Énekeskönyvön. Ő szerkesztette és saját költségén adta ki. Gyülekezeti munkájának középpontjában az igehirdetés állt, s nem volt család, akinek örömeiben vagy bánatában ne osztozott volna. Gyönyörű hangjával magával ragadta az egész gyülekezetet, kevés liturgus tudta olyan szépen énekelni a Miatyánkot és a szereztetési igéket, mint ő.

Gyülekezeti munkáján kívül tevékeny részt vett az egyházi közéletben is. Hosszú időn át egyházmegyei főjegyző, tb. esperes, egyetemes presbiter és sok más bizottság elnöke és tagja. Hosszú szolgálata alatt segítsége csupán négy éven keresztül volt. Nem csoda, ha ez az erős és sokat bíró ember kimerült s 1941 Szentháromság vasárnapján a szószéken összeesett.

1942. május 1-én ment nyugdíjba. Sohasem szakadt el sem a kedves szarvasi gyülekezettől, sem a közegyháztól. A hit és szeretet kapcsolata mindvégig megmaradt. Lelkipásztor maradt az utolsó perceig. Mikor már érezte, hogy közeledik az alkony, így szólt: „Megyek készülni prédikációra.” Néhány óra múlva agyvérzés érte és életének fáklyája kialudt.

Felenségével, Dubovszky Irén Annával 55 éven át igen boldog házasságot élt. Hat gyermeke volt, egy kicsi korban meghalt. Gyermekeit hitben és kötelességteljesítésre nevelte és életútjukra elbocsátotta.

A pihenés éveit saját otthonában töltötte, melyet maga tervezett. Boldogan járt a virágoskertben és örült minden megtermett gyümölcsnek. Mikor már nagyon fáradt volt s nem tudott elmenni a templomba, kísértált a sarokig, hogy láthassa kedves templomát. Otthonáról ezt írja: „A mi földi otthonunk azért drága nekünk, mert Isten félelme a fundamentuma, a szeretet az éltető levegője, és a hűsége kötelességteljesítés a mindennapi kenyere.” A pihenés éveit bearanyozta hitvesének, gyermekeinek, menyeeinek és vejeinek, unokáinak szeretete.

Ajka lezáródott, földi otthonát elhagyta, búcsúzóul visszatért megpihenni néhány órára szolgálati helyére, az Újtemplomba.

Halkan szólt az orgona, mikor a pásztor az oltár elé érkezett, hogy a gyülekezet szeretetét leróhassa. Temetése január 11-én a zsúfolásig megtelt templomból, az egyház által adományozott dízsírhelyre, az új-és ótemplomi lelkészek szolgálatával és az egyházmegyét képviselő lelkészek kíséretében volt.

A kegyelem ajtajában ismerős arc várta őt, unokája Koszorús Latica, aki a drága nagyapát az örökkévalóság útján két hónappal előbb megelőzte. Ez titok maradt előtte itt a földi életében. A megfáradt szolgáló az ő Urához érkezett. Legyen emléke áldott!

Koszorús Oszkár

Smid István

(1873 — 1963)

1963. november 17-én, 90 éves korában hunyta le szemét siri álomra az igehirdetés szerelmese: Smid István nyug. esperes-lelkész.

Bokodon született 1873. december 23-án. Gyermek- és ifjúkorában hivatására készülése az állandó változások képét mutatja. Az elemi népiskolát Bokodon és Bönyrétalapon, a gimnáziumi osztályokat Veszprémben, Tatatóvároson és Sopronban végzi. Teológiai tanulmányait Pozsonyban kezdi, Sopronban folytatja és Eperjesen fejezi be. Közben egy éven át nevelő is volt Kötsén. De teológiai tanulmányainak folytatása alatt a tanítóképzőt is elvégzi és lelkési oklevelével csaknem egy időben tanítói oklevelet is szerez. Dr. Baltik Frigyes püspök avatja lelkésszé 1898. szeptember 9-én. Azután két éven keresztül a lipcsei, hallei és jénai egyetemeket látogatja.

A kiváló képzettségű ifjú először Bokodon teljesít segédlelkési, majd Debrecen hitoktató-segédlelkési szolgálatot. De alig egyéves segédlelkési működés után már a nagymúltú rozsnyói egyházközség választja meg lelkészévé és itt szolgál egyfolytában 44 éven át a gyülekezet szeretett lelkészeként, akit a vezető egyéniségek között tisztel az egész város. 1945 nyarán költözik Rózsnayóról Miskolcra és 72 éves korában nyugdíjba vonul. De még egyszer aktív szolgálatba lép 1950-ben, mikor is a miskolci egyházközség adminisztrálását vállalja. Hosszú lelkési pályafutása alatt Istentől kapott talentumaival végigszolgál úgyszólván minden egyházi tisztséget, egészen a Gömör-Kishonti egyházmegye főesperesi tisztéig. Ebben a tiszteben püspökhelyettesi szolgálatot is töltött be.

Szívét, mely lángolni tudott mindenért, ami jó és szép, evangélikus és magyar, különösen eltöltötte az egyházért és az egyházban folyó munkáért érzett szeretet. Szeretetének bizonyága a szolgálata, melyben sohasem fáradt meg. Számára az egyházért és az Isten országáért folyó munka sohasem volt pusztá kötelesség, még kevésbé teher, hanem mindig szívesen vállalt, sőt keresett és mindig boldogan végzett szolgálat. Szívében állandóan az igehirdetés vágya égett, 80 éven felüli nyugdíjas öregkorában is örömmel vállalt minden szolgálatot és frissen, tiszta logikával és mély érzéssel hirdette az evangélium üzenetét. Kevés lelkésznek jut osztályrészül az, amit neki adott meg Isten, hogy több mint 60 éven át prédikálhatott.

Családi életét és embertársaihoz való viszonyát a szeretet jellemezte. Isten hat gyermekkel áldotta meg, akik közül kettőt kicsiny korukban temetett el, egy pedig a második világháború áldozata lett. Gyermekének és élettársának elvesztése mélyen lesújtotta, de össze nem törté. Szeretete annál bőségesebben fordult azok felé, akik mellette maradtak. Akik viszonozták szeretetét, azokat még inkább a szívére ölelte. Példamutató az a szeretetközösség, amit gyermekeihez és unokáihoz való viszonyában és gyermekeinek egymáshoz való viszonyában az ő szeretete alakított ki. Papi háza a szeretet háza volt a családjában, lelkésztársai és embertársai felé egyaránt. Szíve nyitva volt mindenki számára.

Mégsem volt vajszívű ember, sem hajlongó nádszál. Önerdekeit sohasem nézte, hanem mindig csak a célt, amire életét is feltette. Útja a bokodi szülői háztól Rózsnayóról át a miskolci temetőig a szeretet útja és harca volt azokért, akiket szeretett és amiket szeretett.

Csákó Gyula

Az igehirdető műhelye

SZENTHÁROMSÁG U. 6. VASÁRNAP

Ésaiás 43, 1—7.

EXEGÉZIS ÉS MEDITÁCIÓ

Ennek a prófétai szakasznak a történeti háttere Izrael, pontosabban Juda népének babiloni fogsága. Az időpont valószínűleg a fogság utolsó esztendei. „Ezek a sugárzó igék egy oly néphez szóltak, amelynek nyomorúságáról és megítéltetéséről ugyanaz a próféta oly éles szavakat mondott, aminőket nem mondottak még nép fölött. S amikor ezek az igék elhangzottak, e nép hontalanul, tehetetlenül s meggyalázottan a porban hevert, mint talán egy nép sem azelőtt és azután. Valóban a halál árnyékának sötétségében ragyognak fel ezek az igék.” (Barth.) Valóban, Izrael történetének mélypontján hangzik fel ez az ígélet: a szabadulás és megtartatás, a megépülés, az új életlehetőség, a fényes és boldog jövő ígérete. Még tart a babiloni fogság, az édes hazától, az atyák földjétől s a szent várostól, Jeruzsálemtől való távollét kényszerű és keserű időszaka. A történelmi látóhatáron azonban már viharfelhők gyülekeznek s felmorajló égzengés, távoli villámlás sejteti a nagy események bekövetkeztét. Már felkelőben az új csillag: Kyrosz perza király, akinek diadalmas hadjáratai megrázták az akkori birodalmakat s aki azután véget vetett a babiloni hatalomnak is.

A diadalmas hódító alakja mögött azonban Deuteroésaiás ott sejtí Izrael Istenének, Jahvének az irányító kezét. E próféta szemléletében Jahve valóban a történelem Istene, aki kézenfogva vezeti a leghatalmasabb uralkodókat is (És. 45, 1.). Izrael királya (43, 15.) a próféta igehirdetése szerint valóban a népeknek, minden hatalmasságoknak is uralkodó és kormányzó Istene (43, 17.).

Jahve Izrael *teremtője*, létrehívója. A világot teremtő Isten konkrét műve szolgájának, választott eszközének, Izraelnek előhívása is a népek sokaságából (43, 1. 7. 15; 44, 2. 21.). Izrael létének oka és alapja Isten teremtő cselekedete, de ez egyúttal annak értelme és célja is. Ebben van megadva és megjelölve szolgálata, feladata, küldetése a népek között, a világ történetében: Isten dicsőségének hirdetése (43, 21), ami viszont egybeesik a neki adott áldás meghordozásával minden népek és emberek javára, az Ábrahámnak adott ígélet beteljesítése: Tebened nyerhetnek áldást a föld minden nemzetségei (Gen. 12, 2.).

Izrael megteremtése Istennek egy konkrét történelmi cselekedete: az Egyiptomból való kihívás és kiszabadítás, a Veres-tengeren való átvezetés, a pusztában való vezérlés az ígélet földjére. Ez az *exodus* Isten minden későbbi és további szabadító és megtartó, vezérlő és nevelő cselekedetének „típusa és modellje” (G. v. Rad), nemcsak Deutero-

esaiás szerint, akinél a teremtés és szabadtítás, megváltás sokszor szinonimák, hanem általában az ÓT-ban. Isten maga is gyakran mintegy visszaemlékezik erre a tetteire s újra meg újra erről nevezi meg magát: Én vagyok az Úr, aki kihozott Egyiptom földjéről. (Deut. 6, 12. stb.) Istennek ez a cselekedete *formált* népet a Jákób fiaitól származott nemzetiségekből. Ez az *alkotás* (43, 1. 7.), formálás hosszú történelmi folyamat eredménye. Isten *útja* ez az ő népével, amelyen nevelte, dorgálta, tisztogatta. Az Isten népévé — egyházzá — létel mindig folyamat, sohasem lezárt aktus, akár a megtérés is mindig Isten türelmes és irtalmas munkájának a gyümölcse — végeredményben csak az eszkatonban nyer befejezést (Ef. 5, 25/b—27.).

Isten Izraelt teremtő, megtartó és formáló (nevelő) cselekedetének egyetlen rugója és forrása: Isten megmagyarázhatatlan *szeretete*. „Mert drága vagy szememben, azért szeretlek, ... s országokat adok éretted” (4. v.). Isten akaratának nincsen miért-je, vallotta Luther. A szeretetének sincsen s az ő akaratának veleje éppen szeretetében van. Nem Izraelben van az oka ennek a szeretetnek, nem e nép különös belső értékeiben, szeretetreméltóságában (Deut. 7, 7—8.), hanem egyedül Isten reátekintő, kiválasztó és elhívó szeretetében, aki reátekint az alacsony-sorsúra (Lk. 1, 48. kk!).

Isten szeretete: *hűség*. Ez a prófétai szakasz Isten hűségének himnusza. Ismeri és el nem felejtí népét. Nevén szólítja, számon tartja, magáénak, tulajdonának vallja, áron vette meg. Az a gondolat, hogy váltságdíj adta érette Ethiópiát, Egyiptomot és Sábát, nem egészen világos. Talán azt akarja jelenteni, hogy e közismerten gazdag országok nem érnek fel Isten szemében választottjával, Izraellel.

Isten hűsége nem hagyja el népét a fogságban sem. Hiszen maga az Úr volt az, aki megfenyítette „vak és süket” (42, 18—19), engedetlen népét s odaadta idegen népek kezébe (42, 22—25.). S most ugyanő az, aki véget vet dorgáltatásának és hazaviszi erc Izraelbe s a szent városba, Jeruzsálembe. Ez a *második exodus* (G. von Rad), az elsőnek, az Egyiptomból valónak mintegy megisméltése Erre emlékeztet az utalás: mikor vizen mégy át át, ... folyókon. A Veres-tenger s a Jordán, Izrael sorsfolyója, a jerikói átkelés — nyilván ezekre az eseményekre gondolt a próféta.

A tűzön való sértetlen átmenetel Dán. 3-ra emlékeztet. *Lehet-e azonban ma úgy olvasni ezt a szakaszt, hogy eszünkbe ne jussanak a hitleri rémuralom égetőkemencéi, Auschwitz, s a többiek?! Az ígért: Veled vagyok, nem jelenti mindig és feltétlenül a fizikai megmentetést is (Dán. 3, 18! ... „De ha nem tenné is...”), jelenti azonban azt, hogy az Immánuél, a velünk levő Isten a halálban is megtart és átviz az ő országába. (Zsolt. 66, 12; 32, 6; 42, 7.).*

Jahve *Izrael atyja* (vö. Ex. 4, 22—23; Hos. 11, 1; És. 1, 2; Jer. 3, 4; Mal. 1, 6. stb.). Ezért nevezi fiainak és leányainak, gyermekeinek Izrael népének tagjait (6. v.). Összegyűjti őket a föld négy sarkáról s hazaviszi. Legyenek bárhol és bármilyen körülmények között, érvényes számukra az ígértet biztatása: Ne félj! Ez a „ne félj” (1. és 5. v.) az egész szakasz alaphangja. Az Úr népe nevét viseli (7. v.) s dicsőségének hordozója a népek között — erre teremtette és formálta Istene.

*

A *prédikációban* vigyázzunk arra, hogy Izrael helyébe ne helyettesítsük be minden további nélkül az egyházat. Mert Jézus gyülekezete, az ÚT népe nem egyszerűen örököse Izraelnek, az Izraelnek adott

ígéreteknek, hanem csak örökostársa, mégpedig a szónak kétféle: részeshatározói és időbeli értelmében egyaránt. Lehetetlen, hogy ne szóljunk azért a prédikációban Isten választott népéről, Izraelről, Istennek ezzel a néppel való hűségéről. A prófécia egyik kérygmája éppen az, hogy Isten mindig egészen konkrét történeti helyzetekben tanúsítja meg népéhez — Izraelhez és az egyházhoz — való hűségét. Ez a hűség azonban nem ezekre korlátozott, hanem inkább a választottakban példaszzerű mindenek, minden ember számára. Hiszen Isten Izraelben a föld népeit is magához hívogatta (És. 2, 2. kk.), s Jézus tanítványait minden népekhez indította el (Mt. 28, 18. kk.), hogy azokat is tanítványokká tegyék.

Isten kiválasztó és elhívó, megtartó és vezérlő hűséges szeretete ma is keresi és hívogatja az eltömegesedés és elmagányosodás veszélyétől egyként fenyegetett modern embert. Isten nem számokat tart nyilván, hanem név szerint, vagyis személyesen ismer bennünket. Ez a gondolat meghaladja értelmünket és képzelőerőnket — s éppen ezért jelenthet hatalmas erőt és vigasztalást. Isten szeretetének oka ma sem bennünk van, hanem rajtunk kívül, az Atya szívében. Erre Jézus tanított bennünket, akiben Isten hűsége és szeretete lett testté. „Neveden hívtalak”, „veled vagyok”, „Ne félj, mert enyém vagy” — ezek az igék Jézus személyében váltak olyan módon valósággá, ahogyan azt az ÓT egyik legnagyobb prófétája még nem is sejthette.

Groó Gyula

SZENTHÁROMSÁG U. 7. VASÁRNAP

1. Móz. 3, 20—24.

ÍRÁSMAGYARÁZAT

A 3, 14—19. versekben elhangzott átok és ígélet perikopánkban fejeződik be. A bűnbeesett ember helyzetét foglalja össze textusunk.

20

Isten ítélő és ígérő szavának első visszhangjaként az ember (Ádám) felméri új helyzetét. Nevet ad az asszonynak. Aki eddig csak általános formában szerepelt, mint nő, vagy asszony (1. Móz. 2, 23; 2, 25; 3, 2; 3, 8.), most a „Havvá” nevet kapja, amely az aramei nyelvben „Héva” formában a kígyót jelenti. Egyes kutatók, mint Gunkel, von Rad ezzel összefüggést látnak a föníciai kígyókirálynénak, az alvilág uralkodójának alakjával. Ebben az esetben a szöveg értelme úgy alakulna, hogy az ember Istenhez való viszonyát átszövi a kígyó uralma.

A mondat másik fele viszont Éva szerepéből azt emeli ki, hogy ő az anyja minden embernek. Ezzel Éva megbecsülését fejezi ki. Isten kegyelmes ítélete megengedte, hogy az anyaság csodáján és titkán át legyőzhető legyen az embernemzetség halála, s új születések sorozatán át folytatódjék az emberi élet.

21

Isten az ítéletben sem feledkezett meg az emberről. A ruházatról való gondoskodásban a Teremtő most mint Gondviselő jelenik meg. „Ez azt jelenti, hogy Isten az emberen, mint bűnösön könyörül. Nem

hagyja meztelenségében védtelennek, hanem maga gondoskodik róla. Isten szeretete az embernél maradt.” (Bonhoefer, Schöpfung und Fall, 82.)

22

Nehéz problémát jelent az igének az a kitétele, hogy az ember olyan lett, „mint miközülünk egy”. Ez nem mondja azt, hogy az ember egyenlő lényegű lett az Istennel, nem hasonlatról van szó, az ember olyan lett, mint az isteni természettel bíró lények, akiknek élén Jahve áll. Isten ugyanúgy használ többesszámot, mint a teremtéskor (1. Móz. 1, 26.).

Ennek a mondatnak a teológiai tartalma a döntő: az ember ki-lépett az Istennel való függőség viszonyából, felmondta az engedelmes-séget, önállósította magát a Teremtőtől. Most már nem Isten életé-nek a mértéke, hanem autonóm tudása és akarata. Nem tekinti magát teremtménynek, hanem versenyre kel az Istennel.

A következő lépése az lehetett volna, hogy szembeszáll Isten íté-letével a halállal kapcsolatban is. Ha szakít az élet fájáról, kinyújtja kezét az örökélet után is, amelyet ragadományként rabolna el. Isten ítéletében lehetetlen fel nem fedezni a kegyelem alaphangját, amely majd Jézus Krisztusban fogja kitárni az örökélet ajándékát mindazok-nak, akik hisznek benne.

23

Az Édenkertből való kiűzetés nem jelentette az ember számára az Isten gondviseléséből való kiesést. A bűnbeesett ember elvesztette ugyan Istennel való páratlan viszonyát, de Isten azután is az embert irányító, gondviselő Isten maradt. Ez nyilatkozott meg abban is, hogy az ember elé a föld művelésének célkitűzését szabta. Ez nem jelenti azt, hogy a munka büntetést jelentett volna az ember számára, hiszen már Luther Márton rámutatott arra, hogy az ember a paradicsomi állapot-ban is dolgozott, Isten az Édenkert művelésére és gondozására irányí-totta (1. Móz. 2, 15.). A munkához való viszony tekintetében tehát nincs változás, az nem büntetés vagy átok az emberen, amint azt a klasszikus görög ideálok alapján később tanították, hanem a munka az Istentől rendelt, természetes kötelessége az embernek, amelynek textusunkban az a szerepe van, hogy Isten a földművelés célkitűzésével gondoskodik az ember jövőjéről és megélhetéséről.

24

Isten bünt büntető haragja lezárta az ember elől az Éden kertjét, oda többé nincs visszatérés. A kerubok félig emberi, félig állati, szár-nyas lények, akik Isten kísérőiként szerepelnek (Zsolt. 18, 11.) azzal, hogy Isten szentségének körletét vigyázzák és őrizzék (1. Kir. 6, 23; 8, 6.). Nem a kezükben, hanem mellettük szerepel a „villlogó pallos lángja”, amiben az égi villámlás félelmet keltő erejét láthatjuk (Jer. 47, 6.).

ISTEN IRGALMAS ÍTÉLETE

Igénket két motívum szövi át: Isten bünt büntető ítélete vonul végig rajta, ugyanakkor újra meg újra felcsendül máris valami a kegyelem ígéréteiből. Mindez azért van így, hogy Isten „sötétségből vilá-

gosságra" hívhasson ki, megmutassa az ítéleten átsugárzó, hódító és megragadó szeretetét.

1. Az összetört istenkép.

A bűneset miatt összetört „imago Dei” nemcsak Ádámra vonatkozik, hanem az egész emberiségre. Isten igéje apodiktikusan hirdeti a bűn realitását és minden emberre kiterjedő, egyetemes jellegét, hogy az ember egész lényé úgy megromlott a bűn következtében, s annyira rabszolgája annak, hogy a jóra teljesen képtelenné vált, hacsak a Jézus Krisztusban való hit által új életre nem jut. Más szóval az emberen nemcsak sebet ejtett a bűn, hanem megmérgezte a véré, ez a méreg azután a vér útján továbbjutott, mint szörnyű örökség az utódokba, az első emberpár leszármazottjaiba úgy, hogy a bűnt most már minden újszülött magával hozza, mint meghatározottságot. A bűneset utáni embert ez az annyira jellemző meghatározottság nem más, mint a megfordított emberi életirány, az Istentől elfordult életirány. Az ember teremtettségi életirányát Isten felé mutatott, létének legjellemzőbb vonása az Isten szeretetében élés volt. A bűnös ember életiránya Istentől távolodó irányba mutat.

A bűn nagyon kifejező német neve: Selbstsucht, vagyis az ember önmaga keresése és önmaga szeretése. Ez az önző, befelé forduló kegyességben válik nyilvánvalóvá, amely csak magával törődik s megelégedik az embertársról, mert megelégedett az Istennel is. A bűn mindenféle jelentkezése ennek a fonák emberi életiránynak a kivetítődése, következménye. Ha viszont elszakadt az ember Istentől és útjának más életirányt adott, mint amit a teremtésben nyert, akkor egyúttal elszakadt az ember felebarátjától is, attól az embertárstól, akit Isten mellé rendelt. Ha egyszer életutunknak más irányt adtunk, mint amit Isten a teremtésben adott, akkor egyúttal elszakadunk önmagunktól is, középponttalanává válunk, értelmetlenné válik életünk, mert nemcsak Isten által, hanem Óréa nézve is teremtettünk.

Ezt fejezi ki az, hogy Isten kiűzte a paradicsomból a bűnbe esett embert, aki elvesztette az Édent, az Istennel való teljes és zavartalan közösséget.

2. „Reparatio imaginis.”

Isten ítélete kegyelmes ítélet, amikor kárhozhatja az embert bűnéért, akkor is kegyelmét hirdetteti. A „reparatio imaginis” azt jelenti, hogy az összetört istenkép állapotában levő ember helyzete nem reménytelen. A bűn eltörlése, az Isten képére teremtett ember ingyen, kegyelemből, hit által történő megigazítása csak azért lehetséges, mert ezt Isten irgalmas szeretetből megígérte és végre is hajtja, nem az ember érdeméért, hanem ingyen, kegyelemből azért, mert Ő így akarja.

A törvény és ígéret gondolata végigvonul az egész Ószövetségen. Ez a kettősség található meg textusunkban is.

Ez már megmutatkozott abban az ígéretben is, hogy az asszony magva fog a kígyó fejére taposni, amelyet az Újszövetség egyedül hiteles írásmagyarázata Jézus Krisztusra vonatkoztat (1. Ján. 3, 8.). Ilyen értelemben vált Éva minden élő anyjává, hogy majd Mária megszüljék Azt, akiben megtörik a bűn uralma, Jézus Krisztusban, aki által kiárad majd az élet megigazulása. „Amiképpen egynek bűnesete által minden emberre elhatott a kárhozat, úgy egynek igazsága által minden emberre elhatott az élet megigazulása” (Róm. 5, 18.). Egynek engedelmessége sokakat tett bűnössé, de egynek engedelmissége sokak megigazulásává fog majd válni (Róm. 5, 19.).

Isten irgalmas ítélete nyilvánul meg abban is, hogy a bűnbeesett

emberről is gondoskodik, szeretete felöltözteti és védelmezi az embert. Bűnös állapotában sem hagyja magára, mert ő nem kívánja a bűnös halálát, hanem azt, hogy megtérjen és éljen (Ez. 18, 23.). Isten gondviselő szeretete körülöleli a tőle elszakadt embert is.

Isten irgalmas ítélete kirekeszti az embert az örökéletből, nem hagyja, hogy az élet fájáról is szakithasson az ember s örökké éljen. Azonban a Jézus Krisztusban való hit által megnyitja az örökélet lehetőségének kapuját az ember előtt. Az ígéret, amit Isten Évának tett, Krisztusban megvalósult, azért osztályrészünk nem örök halál, hanem örök élet, „nincsen azért immár semmi kárhoztatásuk azoknak, akik Krisztus Jézusban vannak, akik nem test szerint járnak, hanem Lélek szerint.” (Róm. 8, 1.)

Isten irgalmas ítélete irányt szab az embernek a földi élet viszonyai között is, amikor munkára biztatja az embert, s azt a célt tűzi elé, „hogy művelje a földet, amelyből vétetett” (1. Móz. 3, 23.). Ez a földi élet előbbrevitelének a parancsát jelenti abban az értelemben, ahogyan az ún. Kultúrparancs szól: „Töltsétek be a földet és hajtsátok uralmatok alá...” (1. Móz. 1, 28.). A munkára rendelt ember ezzel szolgálja legjobban a felebarátok javát, élete így válik áldássá mások számára, így tölti be a gondviselő Isten akaratát. Munkálkodhatunk! Drága ajándék ez. Így élhetünk az Édenből kirekesztve is az Isten tenyeréből, mert ő szeretetével körülvesz bennünket, s gondot visel rólunk. Megadja mindennapi kenyerünket.

Így fonódik egybe igenkben Isten irgalmas ítéletében a bűn büntetését kihirdető döntés és a megmentő kegyelem ígérete. A kettő elválaszthatatlanul fűződik egybe textusunkban. Legyen így igehirdetésünkben is.

O. E.

SZENTHÁROMSÁG U. 8. VASÁRNAP

Ésaiás 57, 15—19.

Igenk Tritoésaiás könyvéből való. A próféta a fogságot követő időben működött, 520 után, de még Ezsdrás, Nehemiás működési ideje előtt. Prófeciáit És. 56—66. fejezeteiben találjuk.

A KOR LELKI KÉPE

A fogságból hazatértek sokkal súlyosabb helyzetbe kerültek, mint amilyenre számítottak. Tudták, hogy a szent város és a templom romokban hever, de azt nem sejtették, hogy az újjáépítés oly sok akadályba ütközik. Bizonyára sokszor volt hallható a megállapítás: Le kell mondanunk arról, hogy Jeruzsálem valaha is újjáépüljön, Sion ismét álljon.

Tritoésaiás igéi új perspektívát nyitnak az emberek előtt. (L. 58, 11—12. 65, 18. stb.) Kortársait arra tanítja, hogy helyzetük mérlegelése közben döntő tényezőként számoljanak Istennel és az ő ígéreteivel.

A hazatértek elítélték és megvetették az otthonmaradottakat azért a faji és vallási keveredésért, amelybe a fogság ideje alatt a közéjük telepedett népek hatására sodródtak. A hazatértek nem a jóra megnyerés szándékával fordultak az otthonmaradottakhoz, hanem felsőbbrendűségük tudatában lenézték őket és büszkén hivatkoztak velük szem-

ben arra, hogy ők nehéz próbák tüzeiben bizonyították be állhatatos hűségüket. Az otthonmaradtak pedig a fogságba kerülteket tartották maguknál bűnösebbeknek. E véleményük igazolását a történeti eseményekben látták. Úgy gondolták, Isten nem sújtotta volna őket a fogság megpróbáltatásaival, ha bűneikkel rá nem szolgáltak volna erre. — A próféta a megoldást részben az Isten előtti megalázkodásban látja, ebben újból egymásra találhatna a kettészakadt gyülekezet. Erre a megalázkodásra hív alapigénk első verse is.

AZ ALAPIGE MAGYARÁZATA

Werner Kessler — Tritoésaiás egyik magyarózója — a 15. verset közvetlenül a 19. vers utánra helyezi, 16/b-ről feltételezi, hogy eredetileg nem tartozott a szöveghez.

Az alábbiakban mi a Károli-fordításban található versbeosztást követjük.

15. vers. Isten megközelíthetetlen magasságban lakozik: meghal a bűnös földi ember, ha szembekerül a „Szenttel”. Ez az Isten mégis úgy dönt, hogy mentő irtalommal hajol le az emberhez. Igénk itt egyenesen mutat Jézus emberréletele és megváltói műve felé. (Ján. 1, 14.) A versben kétszer előforduló DÁKÁ igét Károli egyszer „megrontott”, másszor „megtört” szóval fordítja. Ez az ige joggal juttatja eszünkbe a bűnbánat töredelmét. Nem magunkra erőltetett lelki magatartásról van tehát szó, amikor a szöveg „alázatos szívűt” említ, hanem inkább helyzetről, amibe az ember nemcsak belekerült, hanem — és ezen van a hangsúly — szívében is felismerte, hogy ő mennyire alacsony, kicsiny, semmi, az őt körülvevő erőkhöz és feladatokhoz képest. Ez a helyzet a legnagyobb reményre jogosít, mert ilyenkor hajol le hozzánk az Úr akcióra készen (figyeljünk a célhatározói LŐ praefixumra!), azzal a céllal, hogy új étellel ajándékozzon meg bennünket, vagyis újrateremtessen az eredeti istenképiségre.

Ha végigtekintünk a Szentírás lapjain, sok alázatra intő igével találkozunk. Mát. 5, 3; 18, 3. Lk. 18, 14. I. Pét. 5, 6. stb. Illusztrációként is felhasználható ótestamentumi történetek is ugyanezt hirdetik: Gedeon kicsiny csapatával, Dávid és Góliát stb.

Luther szépen magyarázza a Magnificathoz írt elmélkedésében, hogy miért olyan ígéretes a megalázottság az ember életében. Azért, mert ott van tere — így is mondhatnánk: helye — annak az Úrnak, aki a világot is a semmiből teremtette. „Isten természete az, hogy a semmiből alkot valamit — írja Luther —. Ezért, aki most még semmi, az Isten valamivé teheti.”

16. vers. Az ember nem véletlenül jut válságos helyzetbe, Isten haragja sodorja őt abba. Isten pedagógiájában a haragnak eszközi jelentősége van, az élet érdekében. Nevelő fenyítésének határt szab kegyelmes, életmentő szándéka. (Vö. I. Kor. 10, 13.) Isten haragjánál erősebb Isten szeretete. A „...lehelletek akiket én teremtettem...” mondatrészt utal arra, hogy Isten ragaszkodik művéhez, a teremtéshez. Nem azért teremtette az embert, hogy azután elrontsa, ahogyan a gyermek elrontja a megunt játékát. (Itt is érzékelhető a teremtés és a megváltás belső összefüggése!)

17. vers. De miért fordult népe ellen Isten haragja? Erre a kérdésre a választ Ésaiás, Jeremiás, Ezékiel könyveiben részletesen megtalálhatjuk. A nagypróféták inkább a hamis vallásosságot, a képmutatást említik, igénkben viszont Isten fellángoló haragja okául a „telhe-

tetlenség vétkét”, vagyis a kapzsiságot találjuk. De nincsen itt ellentmondás a nagypróféták és Tritoésaiás között, csak talán prófétánk jobban mutat a gyökérbetegségre. Sokféle bálványa lehet az embernek, de az Úr Jézus is azt mondja, hogy elsősorban a Mammon ellen kell döntenünk, ha az egyetlen Úr szolgálatában akarunk maradni. (Mát. 6, 24.).

Isten haragja véres történeti eseményekben mutatkozott meg. Romok és halál, éhség és pusztulás hirdette, hogy Isten megverte népét, sőt „elrejtette magát előle”. Isten népe ezután sem siet a megteréssel. Úgy gondolja, ha Isten elhagyta, ő is elhagyja Istent.

18. és 19. vers. Gyógyulásra, új életre lenne szükség. És ebben a helyzetben Isten kész is magához ölelni népét. Nem azt latolgatja, megérdemli-e az Ő segítségét, hanem azt veszi tekintetbe, mennyire rászorul arra a segítségre, amit csak Ő adhat. És Isten kész ajándékait: a bocsánatot, áldást, a rendezett, békés életet odaadni úgy a közelieknek, mint a távoliaknak. (Ez eredetileg az otthonmaradottakra és a fogságiakra vonatkozhatott.) Isten célja csak az, hogy a hála őszintén, az ige szavával: gyümölcsként kerüljön szánkra és belül és kívül betöltse életünket a békességgel.

Miért mondja el Isten mindezt? Hiszen ezeket e szavak nélkül is megcselekedheti. Szíve titkát Isten azért tárja fel népe előtt, hogy amiben részesíteni kívánja őket, azt az Ő ajándékaként fogadják el, és hogy elfogadják Isten ajándékait. E szavak után is elmondhatjuk: Isten ígéretei hívó és bizodalmas szívet kívánnak. A hit az a kéz, amellyel átvehetjük azt, amit Isten adni akar nekünk.

A VASÁRNAP JELLEGE

Az ógyházi perikópa szerinti evangélium azt hirdeti, hogy csak aki cselekszi Isten akaratát megy be a mennyek országába. Perikópa-
rendünk szerint a vasárnap témája: „Szeretet által Isten gyermekeivé”. Igénk azt hirdeti, hogy Isten milyen szeretettel bánik velünk, annak ellenére, hogy ellenségei vagyunk. Ezt a mondanivalót még elmélyíti mindaz, amit Krisztus jelent számunkra.

HOGYAN PRÉDIKÁLJUNK ERRŐL AZ IGÉRŐL?

Ha arra gondolunk, hogy a második világháború tüzeiben bennünket is meglátogatott Isten haragja, megszólaltathatjuk Isten egész népünk-
höz szóló üzenetét a következő vázlat szerint:

Vonjuk le végre megpróbáltatásaink tanulságait!

1. Isten megítélt minket és összetörte bálványainkat, különösen a Mammont. 2. Mellénk állt és éltetni akar. 3. Krisztusba vetett hittel fogadjuk el ajándékait: a bocsánatot és az áldást!

Egyébként többféle téma lehetséges. Néhány vázlat:
Milyenek hirdeti magát Isten?

1. Isten szent. 2. Isten az alázatos szívűek Istene. 3. Isten a meg-
bocsátás Istene. 4. Isten a békesség Istene.

Van-e helye Istennek életünkben?

1. Nem foglalják-e el Isten helyét a bálványok? 2. Nem vagyunk-e
túlságosan magunkban bízók? 3. Látjuk-e magunkat kicsinek és Istent
nagynek?

Kelet-Békési Lelkesi Munkaközösség

SZENTHÁROMSÁG U. 9. VÁSÁRNAP

Deut. 7, 6—12.

(Mert) te Istenednek, az Úrnak szentelt nép vagy: téged választott Istened, az ÚR, a föld színén élő összes népek közül, hogy az ő tulajdon népe légy. 7. Nem azért ragaszkodott hozzátok az ÚR s választott titeket, mintha az összes népek közül ti volnátok a legnagyobb, hiszen a legkisebb vagytok minden nép között, 8. hanem mivel szeret benneteket az ÚR és megtartja az esküt, amelyet atyáitoknak tett. Ezért hozott ki az ÚR erős kézzel és váltott (szabadított) ki a rabszolgasorból, Egyiptom királya, a fáraó hatalmából. 9. Vedd hát észre (tudd meg, ébredj ismeretére, légy tisztában vele, lásd meg), hogy Istened, az ÚR az Isten, a megbízható (hűséges, valóságos) Isten, aki ezerézig megtartja szövetségét és hűségét azokkal szemben, akik szeretik őt és parancsait megőrzik, 10. viszont annak, aki gyűlöli őt, megfizet nyíltan („szemtől szembe”) s elveszejti — késedelem nélkül, nyíltan megfizet gyűlöllőjének. 11. Tartsd (meg) hát a parancsolatot, a rendelkezést és végzéseket, amelyeket én ezennel (v. ma) megparancsolok neked, hogy azokhoz szabd magatartásodat.

12. Ha mármost hallgattok ezekre a végzésekre, s megőrzitek és cselekszitek azokat, Istened, az ÚR is fenntartja javadra (v. veled) kötött szövetségét és hűségét, amelyet esküvel ígért atyáidnak.

EXEGÉZIS

Elősorban néhány kulcsfogalmat vizsgáljunk meg.

Szövetség, hűség (börit, cheszed) — textusunk legalapvetőbb fogalmai. A börit „szövetség”, „szerződés”, „kötés”, „egyezség”, látható földi jellel („szövetség ládája, táblái”) kétoldalú elkötelezettséggel. Ez esetünkben bizonyos értelemben egyoldalúvá módosul, amennyiben nem egyenrangú felek kötik, hanem a megközelíthetetlen Úr irgalmasan kilép eleméző fenségéből és szeretettel — így is fordítható a cheszed — lehajol választottjaihoz, hogy felkarolja őket. Gal. 3, 17. utal arra, hogy már ez a szövetség is *kegyelmi jellegű*. A szövetségi viszony akkor fair („igaz”), ha mindkét fél „tartja”, „őrzi” annak ígét és szellemét, természetesen nem csupán elvileg. A szövetség *konzekvenciájaként adódó korrekt magatartás a „hűség”*, amely például Dávid és Jonatán esetében mindkét fél részéről valóság, Izrael magatartása azonban számtalanszor kérdésessé tette az Úr kezdeményezte szövetségi viszonyt, hiszen Isten kegyelmes leereszkedésére és közösségvállalására akárhányszor úgy reagált, mint aki bensejében nem érzi a szövetség által kötve magát.

A *kiválasztás* (b-ch-r) fogalmának igen érdekes *sumér* párhuzamosa a bachar, vagyis áldozati kehely, amelyből vérszerződésszerű együttes ivás révén lett két ember életre-halálra szólóan társsá, chábér-rá. (Vö. haver.) Milyen sokat jelentett az, amikor Jézus azt mondta: Ti az én barátaim vagytok, ha azokat cselekszitek, amiket én parancsolok néktek! Már az *őszövetségi kiválasztás jellegét is az Úr szent iniciatívája adja meg: irgalmas kezdeményezése irányadó és hordozó jelentőségű*. Ide kívánczik azonban még az is, hogy az Újszövetségben a „kiválasztani” és „szeretni” csaknem váltófogalom számba vehetők; a megdicsőülés történetének egyik erős variánsa például a hűios agapétos

helyett h. eklektos-t, ill. eklelegmenos-t hoz. Vagyis: a részünkről áthidalhatatlan szakadékon Jézus Krisztus tulajdon keresztjét dönti át, s ő, a szeretett és választott, az Atya szeretettjeivé és választottjaivá teszi azokat, akik vonzásának nem állnak ellent. Plasztikus kiegészítése a kiválasztás képének a ragaszkodásé (7. v.), ami persze ugyan-csak hasonló magatartást kíván meg: „Mivel rajtam csügg, megmentem őt, magasra helyezem, mert ismeri nevemet”. (Zsolt. 91, 14.) Szövetség, hűség, kiválasztás, ragaszkodás = istenismeret = megtartás.

Részletmegjegyzések. „Az Úr szent népe” fordítás helyett kifejezőbbnek éreztem „az Úrnak szentelt nép”-et. Valami effélet domborít ki a qádós löjahve kifejezés: Izrael „fenntartott szakasz”, Isten kizárólagos tulajdona, Urának százsázalékos rendelkezése alá tartozik, s ebben az értelemben „szent”. A lihjót — célhatározói prefixummal összekötött inf. ctr. — a. m. „levés céljából” Isten népének létjogosultságát adja meg, ami abban áll, hogy Ura tulajdonának bizonyuljon, különben létalapját veszti. (Az egyháznak sincs más létalapja, mint az engedelmesség, s más létformája, mint a szolgálat!) *Az Úr tulajdona!* A 6. v. végén használt szögulláh LXX-fordítása az Újszövetségben csak Tit. 2, 14-ben fordul elő, jelzői formában: „...és tisztítson magának tulajdonul olyan népet, amely buzgón törekszik (zélótés — vö. zelóta!) jócselekedetekre.” Érdekes, hogy az említett szögullá LXX-párhuzamosa, a periousia bőséges tulajdont jelent s jólétet a profán görögben, csak jelzői alakjának fordításában bajos ezt a mellékjelentést is visszaadni a bibliai szövegben, Titusnál. Mindenesetre: Isten az ő hallatlan gazdagságát egyházán akarja illusztrálni! — Az eredeti „szemtől szembe” kifejezés egyrészt a nyíltságot, másrészt a legközvetlenebb személyességet fejezheti ki. (Károli: „személy szerint”).

A TÖRTÉNETI SZITUÁCIÓRÓL

csak annyit, hogy a 7. század utolsó negyedére, a *deuteronomiumi reform* idejére tehetjük textusunkat. E kor egyes jellemzői: kiéleződik a szomszéd népekkel szembeni „tisztaság” igénye, bizonyos szempontból „túl ótestamentumi” formában, amiről az alapigénket megelőző versek tanúskodnak, de nyilván ezekre is vonatkozik a Jézus szeretetének korrekciója; Izrael állam száz év előtti bukása intő jel, de a leg-súlyosabb tragédia, az 586-os összeomlás még hátra van.

Robusztus erővel szólítja meg ez az ige a ma egyházát s annak egyes tagjait. *Életprogramul* magatartásunk „homlokára” akarja írni azt, ami „rangunkat” és felelősségünket egyaránt jelenti, s egyben élettartalmunk követelményszerű „címmegjelölése”:

ISTEN TULAJDONÁBAN

Annnyiban vagyunk egyház, s benne annyiban vagyunk keresztyén emberek, amennyiben Isten tulajdonának bizonyulunk, amennyiben engedjük és kívánjuk, hogy Gazdánk érvényesítse rajtunk kizárólagos és szent tulajdonjogát, amennyiben szüntelen teljes szívvel, mindenes-tül rendelkezésre állunk mindarra a jóra, amit általunk akar munkálni s javunkra — de másokéra is.

1. *Az érthetetlen választás.* Istennek nincs szüksége arra, hogy partnert válasszon — ő egymagában is tökéletes. De ő szeretetből — megindokolhatatlanul, végéjérhatatlanul, de igen jótékonyan és valóságosan — mégis „kiválasztja” mindenkori népét, hogy eszközévé avassa:

a faragatlan követ megfaragja — persze *nem vitrintárgynak*, hanem hogy a szolgálat sűrűjébe vesse. „És-hogyha néha-néha győzők”, az nem kegyes vállalkozószellemnek tulajdonítható, hanem annak a hatalomnak, amely „lestoppolt” magának, hogy magatartásommal írja fel a nevét mindazok szeme elé, akik életemnek akarva-akaratlan tanúi. Jn. 15, 16! Isten minden napomat *szeretetének kiindulópontjává* akarja tenni. Az engedelmes egyház: a szeretet bázisa. Ha magunkra nézünk, csak azt mondhatjuk: nem értjük Isten „ízlését”. Ám hogy mi mindenre akar napjaink sodrában — s főleg szeretete sodrában! — felhasználni, az a nyitott szemű és szívű keresztyén számára már sokkal kevésbé rejtély.

2. *Létünk egyetlen s abszolút biztosítéka: a kiválasztó kegyelem aktív komolyan vétele.* Az Úr „megbízható” Isten, amennyiben egyrészt „nem csúfoltatik meg”, s ha valamire csak cégerül írják fel az ő nevét, azt késedelem nélkül — az ő órájának megfelelő időpontban — összetöri, másrészt hatalmasan megbizonyítja megtartó jelenlétét mindenütt, ahová szent valóságát beengedik és grandiózus szeretetének egyetlen darabját sem akarják leamputálni. *Ha az egyház s benne a keresztyén ember éli Krisztus szeretetét, nem ér rá létéért aggódni, de oka sincs erre*, ha ellenben ezt önön kegyes ügyeskedésével, vagy ügyetlenkedésével próbálja helyettesíteni, vagyis emberi manőverezéssel és erőlködéssel palástolja a hit hiányát, akkor viszont okkal, ám hiába rágja le összes körmeit. Egyszerű ez nagyon: *ha Krisztus bennünk él és szolgál, mi is vele élünk és szolgálunk.* Vastörvény ez: nincs más lehetőség.

3. *Választottságunk tudatából alázat és felelősség következik*, de egyik sem maradhat pusztá érzés, vagy tudat. Az *evangéliumot nem témául, hanem vezérlő és hordozó erőül adta Jézus Krisztus.* Igen fontos jellemzője ennek a dinamikus engedelmességnek, hogy Isten mintegy edényül használja, benne óhajtván „deponálni” az áldást eljövendő korok emberisége és keresztyénsége számára. („Ezeriziglen”!) Élesebb megfogalmazásban: *a mi jelen magatartásunkon áll, vagy bukik az eljövendő külső és belső béke, gyermekem, vagy a távoli felebarát áldássá érlelődő élete.* Ennyit a felelősségre nézve — az alázatosságra pedig éppen elég ok az, hogy „alkalmatos voltunk Istentől van”, vagyis nem produkálhatjuk, vallási és erkölcsi képességeink maximumából sem, ám kikönyöröghetjük s megragadottjaivá lehetünk: Az alázatosság és felelősség e feszültségében születik meg az a szikra, amelynek „hatótávolsága” hitünk „áramerősségét” jelzi, hogy ti. mennyire engedjük Őt cselekedni életünkben. S az ilyen cselekvés — bármilyen síkon konkretizálódjék is — *a hit életjele*, az egyház „jelvénye”. Híjával ne találtassunk!

Sem az egyház, sem pedig annak bármelyik hitben élő tagja *nem tekintheti magát önön magántulajdonának.* Habemus regem! Ő rendelkezik velünk! S abban, ahogyan neki engedelmeskedünk, abban válunk élökké s élethordozókká!

Bodrog Miklós

SZENTHÁROMSÁG U. 10. VASÁRNAP

Ján. 8, 21—30.

A SZÖVEG MEGÉRTÉSÉHEZ

E vasárnap a XVI. század második felétől az egyházban ún. „Judensonntag” volt. A kollektában imádkozott a gyülekezet a zsidókért, du. pedig Jeruzsálem pusztulásáról emlékeztek meg. Későbbi perikópák (p. o. az eisenachi 1896-ból), így a miénk is, Jeruzsálem bűnéről szólnak. E bűn: a hitelenség.

21. v. Jézus elmegy és ez a távozása ítéletté lesz mindazoknak, akik nem jutottak hitre, míg erre a találkozás módot adott. Az ítélet itt egyenlő a kárhozattal.

22—24. v. Ez az ítélet egyben felszínre hozta az eredet titkát is. Jézusra nézve azt, hogy felülről, vagyis Istentől való, az emberre nézve azt, hogy e világból való.

Az egyetlen menekülési lehetőség; hinni a kijelentett ígét: „Én vagyok!” E kijelentés kétségtelenül Jézus messiási titkát jelöli meg. Összefüggésbe kell hozni Mt. 24, 5-tel: „Én vagyok a Krisztus”. A pontosabb megértés céljából azonban, ennek az ígének az ószövetségi gyökerével is meg kell keresnünk a kapcsolatot. Ex. 3, 14, „Vagyok, aki vagyok”. Deut. 32, 39. „Most lássátok meg, hogy én vagyok és nincs Isten kívülem”. E kétségtelen kapcsolat természetesen felveti ezeknek a mondatoknak a fordítási, illetve értelmezési problémáit. A kérdés-sel általában az új fordítás sem tud megbirkózni. A fordítók közül Pákozdy, német törekvésekre is hivatkozva ajánlja, a jelen idő helyett a jövő idő használatát. Tehát: „Leszek, aki leszek”. Úgy látszik, hogy itt a nyelvtani pontos fordítás lehetetlen. Szabad, de hű fordításként így mondhatnánk: „Én vagyok az Örökkévaló”. Így egyszerűen érthető. Ebben az értelmezésben Jézus kijelentése hivatásának titkát úgy jelöli meg, mint az Atyával azonos méltóságban levőt. Ez is az Atyával való egységének és egylényegűségének a kifejezése, mely gyakorlatilag azt jelenti, hogy cselekedetbeli és tanításbeli egységben van az Atyával.

25—29. v. S éppen ezt nem hiszik a zsidók, sőt botrányos káromlás előtűk. Itt van a választóvonal! Hiszi-e valaki, hogy Jézusban az örökkévaló Istent látja, vagy nem?

Ennek hirdetése és a Róla való bizonságtétel az egyház feladata, melynek nem kevés reménye van a 30. v. szerint.

Pozitíve szól még ide az epistola is I. Kor. 12, 1—11-ből, mely az „Izrael kata Pneuma”, az Egyház, az „igen” gazdagságát és épülését mutatja meg a Lélek ajándékaiban.

AZ IGEHIRDETÉS VÁZLATA

I. A Jézussal való találkozás nem múlhat el nyomtalanul az életünkben. A Vele való találkozás akkor is meghatározza életünket, ha azt nem követi megtérésünk. Ez esetben bűneinkben maradunk. Ha befogadjuk Őt, hatalmat ad nekünk arra, hogy Isten fiai legyünk.

II. Alapigénkben említett Jézussal való találkozás alkalmával küldetésének legbensőbb dolgait tárja a farizeusok elé, akik Őt nem értik, félreértik; sokan mégis hisznek Benne.

1. Legbensőbb dolgai:
  - a) személyi titka — az Atya Fia,
  - b) messiás-volta — az Atya küldötte,
  - c) „felülről-valósága” — „égszen más”.

2. Nem értik vagy félreértik. Olyanoknak mondja, akik nem sajnálták Istentől az áldozatot, a kövérjét, a tizedet, az imádságot, a bűjtöt stb.-t. Az ilyen önmagukkal nagyon megelégedetteknek nincs szükségük „felülről való” Megváltóra.

3. Láthatták irgalmas szeretetét, jóságát, bűnbocsátó hatalmát és készségét, amelyek mind a felülről valóság kifejezői.

4. Egykor majd megértik Őt és hisznek Benne. Amikor meglátják, hogy értük feszített meg, támadt fel, ment fel a mennybe és tér vissza dicsőségében.

III. Boldogok, akik a 30. v.-ben említett „sokak” közé tartoznak már most!

Veszprémi Lelkeszi Munkaközösség

SZENTHÁROMSÁG U. 11. VASÁRNAP

Máté 7, 1—5.

A SZÖVEG MEGÉRTÉSÉHEZ

A zsidó írástudomány elismerte emberi részről is az ítélettartás jogosságát, sőt még jogszabályokat is alkotott erre vonatkozólag. Az Úr Jézus pedig, itt kiszállítja övéit a bírói székből és az ítélkezést Isten jogkörében hagyja meg. A 2. v.-ben a „ius talionis” visszaható érvénye szólal meg. Ezzel kapcsolatban gondoljunk a Miatyánk ötödik kérésére is! A 3—5. v.-ekben a szálkáról és gerendáról való hasonlatot az Úr egy korabeli közmondásból veszi. Ma is használt közmondás: „Más szemében meglátja a szálkát, magáéban nem a gerendát!”

AZ IGEHIRDETÉS VÁZLATA

I. Jézussal egy új világkorszak (aión) kezdődött. Ennek a korszaknak jellemzője: Istennek a Jézus Krisztusban megjelent kegyelme. Ugyancsak erről vall Pál apostol is az epistolában, I. Kor. 15, 1—10-ben így: „Krisztus meghalt a mi bűneinkért”, majd így: „Isten kegyelme által vagyok, ami vagyok”. Az is ebből a kegyelemből él, aki ezt nem tudja, vagy nem hiszi. E világkorszak emberét akár akarja, akár nem; ez élteti.

II. 1. Nem úgy áll a dolog, hogy ezt a rendet senki sem ismeri és senki sem tartja meg. Röviden a Hegyi Beszédből ismerhetjük meg a kegyelem korszakában élő ember jellemző tulajdonságait. Ebből a mai napra előírt ige egyet állít elénk, amikor azt mondja: „Ne ítéltetek...!”

2. Önismeretre kötelez. Más bűneinek a meglátására mindenkinek jó szeme van. Sőt ilyen esetben a szemünk még kiváló nagyító is. Ezt a jó látó és nagyító képességet igénk visszafordítja saját magunkra. A helyes önismeret mindig elveszi a kedvet és a jogot is az ítéletéstől.

3. A természetes ember született bíró. Legalábbis felhatalmazva érzi magát minden és mindenképpen bírálására és megítélésére. A kegyelem korszakának gyermekétől Isten e látszat, vagy zsákmányolt jogot elveszi. Aki maga is kegyelemből él, ne legyen fennhéjázó ítélkező! Az ember mindent jobban akar tudni, s sokszor hiedelme, hogy mindent jobban is tud, könnyen beülteti a bírói székbe. Igénk szerint ez a legrútább képmutatás.

Minden idők legrútább betegsége a képmutatás. Ne felejtjük el azt, hogy az egyházban a képmutatás jobban kiáltó, mint másutt.

4. Krisztustól mi lábmossást tanultunk és nem fejmosást, vagyis szolgálatra kaptunk parancsot és tiltást az ítélkezésre. Ez a szeretetből fakadó szolgálat nem jelenti azt, hogy a jót rossznak mondjuk, de azt sem, hogy hamis keresztyénségből a rosszat is jónak mondjuk. A megmenteni akaró szeretet sohasem lehet néma. De ez a szeretet csak a bűnt gyűlöli, a bűnöst mindig testvérnek látja és szereti.

III. Ma sem néma, hozzánk sem. Nemcsak a szegénytől akar megmenteni itt, de a hasonló mértéktől is majd ott. Hisz nekünk is csak úgy van és úgy lesz igazságunk, ha „mérnek” a Krisztuséból. Mert mi mindig kegyelemre szorulunk!

Veszprémi Lelkesi Munkaközösség

AZ ALAPIGÉK FORDÍTÁSA

Szth. u. 6. v.

Ézs. 43, 1—7

- 1 De most így szól az ÚR — Teremtőd, Jákób, Alkotód, Izráel —:
Ne félj, hisz kiváltottalak, neveden szólítottalak, enyém vagy!
- 2 Ha vizen kelsz át, veled vagyok én, ha folyamokon, el nem borítanak,
ha tűzön mégy át, meg nem perzselődöl, nem csap át rád a láng,
- 3 mert én, az ÚR, én vagyok Istened, Izráel Szentje, a te megmentőd
Egyiptomot adom érted váltságdíjként, Etiópiát és Szebát helyedbe.
- 4 Mivel drága vagy szememben, sokra becsült, és én szeretlek,
embereket adok helyetted, népeket életedért.
- 5 Ne félj, hiszen én vagyok veled:
napkeletről meghozom gyermeked, s napnyugatról is összegyűjtelek
- 6 Szólok északnak: Add ki őket! — s délnek: Vissza ne tartsd!
Hozd a távolból fiaimat, leányaimat a föld széleiről —
- 7 aki csak nevemet viseli, s akiket én
dicsőségemre teremtettem, formáltam, alkottam!

Szth. u. 7. v.

Gen. 3, 20—24

Az ember elnevezte feleségét Evának, mivelhogy ő lett az anyja minden élőknek. 21 S az ÚR Isten bőrruhát készített Ádámnak és feleségének s felöltöztette őket.

22 Szólt pedig az ÚR Isten: Lám, az ember olyan lett, mint miközülünk valaki, mivel jót-rosszat ismer. De most nehogy kinyújthassa kezét és szakíthasson az élet fájáról is, egyék róla s örökké éljen! 23 Kiüzte hát az ÚR Isten az Éden kertjéből, hogy a földet művelje, amelyből vétetett. 24 S miután kitalasztotta az embert, az Éden kertje elé odarendelte a kerubokat s a villámló lángpallóst, hogy őrizzék az élet fájának útját.

- 15 Mert így szól a Magasságos és Felséges, aki örökké trónol, s kinek neve: a Szent — Magasságban és szentségben lakom, de lesújtottakkal s alázatosokkal, hogy a megaláztatott lelkét felélesszem, s az összetörték szívét megelevenítsem.
- 16 mert nem örökké perlekedem, nem vég nélkül haragszom, hisz elepedne szímem előtt a lélek — pedig én leheltem életet beléjük
- 17 Bűnös haszonlesése gerjesztett föl: megvertem, s haragomban elrejtöttem — de ő tovább járta pártütő szívének útját.
- 18 Útjait láttam, de meggyógyítom, vezetem, s vigasztalással kárpótlom őt és gyászolóit:
- 19 megteremttem ajkuk gyümölcsét: Békesség! Béke a közelieknek s távoliaknak — így szól az ÚR — igen, meggyógyítom őt!

Szth. u. 10. v.

Jn 8, 21—30

Ísmét szólt tehát hozzájuk: Én eltávozom, s keresni fogtok, de meghaltok bűneitekben. 22 Csak nem akarja megölni magát — mondták erre a zsidók —, hogy ezt állítja: Ahová én megyek, ti oda nem jöhettek? 23 Ő pedig így folytatta: Ti alulról származtok, én felülről jöttem, ti e világból (valók) vagytok, én nem e világból (való) vagyok. 24 Azért is mondtam nektek, hogy meg fogtok halni bűneitekben, mert ha nem hiszitek, hogy én vagyok, behaltok bűneitekbe. 25 Ki vagy te?! — kérdezték ekkor, de Jézus így felelt: Egyáltalán mit is beszélek még nektek?! 26 Sok beszélni- és ítélni valóm volna még felőletek — csakhogy az én megbízóm igaz, és én se hirdetek mást a világnak, mint amit tőle hallottam!

27 Észre se vették, hogy az Atyáról beszélt nekik. 28 Jézus hát így folytatta: Majd ha magasba emeltétek az Emberfiát, akkor megtudjátok, hogy én vagyok, s magamtól semmit sem teszek, hanem (csakis) azt hirdetem, amire az Atya tanított. 29 S megbízóm velem van: nem hagyott magamra, mert mindenkor azt teszem, ami neki kedves.

30 E szavatra sokan hittek benne.

Szth. u. 11. v.

Mt 7, 1—5

Ne ítéljetez, hogy titeket se ítéljen el az Isten, 2 mert amilyen ítélettel ítéltek, nektek is olyanban lesz részetek, s amilyen mértékkel mérték, Isten is olyanul mér majd nektek. 3 Mit nézed a szálkát testvéred szemében, mikor a magadéban a gerendát sem veszed észre?! 4 Vagy hogy akarnád azt mondani testvérednek: Hadd vegyem csak ki szemedből a szálkát — holott a tiédben ott a gerenda!? 5 Te álszent! Előbb a gerendát vedd ki a magad szeméből — s aztán majd hozzáláthatasz, hogy testvéred szeméből a szálkát kivedd.

6 Ne adjátok a kutyáknak azt, ami szent, s gyöngyeiteket ne szórjátok a disznók elé, nehogy lábbal tiporják azokat, s aztán nektek fordulva benneteket tépjenek szét. 7 Kérjetez, és kaptok, keressetek, és találtok, zörgessetek, és ajtó nyit nektek az Isten.

(A Szth. u. 9. vasárnapit lásd az igehirdetésnél.)